

221 leu

„... békefenntartó kórusok razziáznak...”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 2. (208.) SZÁM — JANUÁR 20.

ára 500 lej

Molnár Dénes grafikája

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Január is december lesz

Csendes éj, szentséges éj. December. Ezek a futamok, ahogy egymásnak produkálja magát az utcák maradandó medrében ez a szél, ez a maradék hó, ezek az emlékek... Ahogy régen, a karácsonyok környékén az angyalokról hittem, hogy mindenütt köröznék: lelkemben békefenntartó kórusok razziáznak. Ó, ha vissza lehetne menni az időben azokig a rosszul megválasztott elágazásokig, rosszkor megtörtént Szarajevóig, melyek a mai Boszniákat eredményezték. De minden csak utólag derül ki. Vagy még akkor se. Vissza az egyénnek, vissza a családnak, nemzetnek, egy-egy egész kor-lakosságnak, az egész világnak. Decemberből legalább Augusztusig, sőt Julius Caesarig. Hányan élhettek volna, vagy még most is élhetnének, hogyha csak egyetlen rosszul bevett kanyarra, egyetlen elhibázott házasságra, egyetlen téves diagnózisra, egyetlen elhamarkodott tűzparancsra, egyetlen szúrós tekintetre, válásra, sírógörcsre, csak egyetlen egy haragra kellene emlékeznie mindenkinek!... Holott egy állandó és véget nem érő háborúra kell, melyben folyton folyvást dugdosni kellett a bevonuló Heródesek elől a kisdedeket és az aszszonynépet, a zsidókat, keresztényeket, gepidákat és longobárdokat. A barbárok elől a civilizáltakat s a civilizáltak elől a barbárokat. Mert valakinek mindenki néger, cigány vagy magyar, vagy tót vagy indián. Mert itt soha senkinek nem hagytak nyugtot. Annak sem, aki már szülni is elhúzódot holmi barlangokba, istállóba, csak hogy menthesse magát, magát, fajtáját, helyzetét, hogy megússzon, túléljen, átvészeli. Kész csoda egyedül az, hogy maradtak élők is, túlélő emberek mégis a világban, mely mintha nem erre lenne berendezve. Hogy maradt még így, ilyen szépen és szépszámmal az emberiségből, népszámlálások, nyelvtörvények, kitelepítések, deportálások, holocaustok, malenkij robotok ellenére. Bizonyára csak az azért, mert a karácsony estékre fegyverszünetet rendeltek el a vonalak mentén, s csak az állig bebugyolált őrszemek maradtak kinn a csikorgó kékefehér éjszakában, amíg benn, a túlélés bunkereiben, katakombáiban, istállóiban, zsinagógáiban, Aja-Szophiáiban, Notre-Dame-jaiban és mecsetjeiben, ki-ki a maga vackán, kibonthatták a délután kiosztott szeretetcsomagokat, felbonthatták az otthonról kapott do-

bozt és elolvashatták az esengő leveleket, esetleg forró teát, rumot, grogot, egy pohár pezsgőt vagy újabb vitrioladagot is kaptak, hogy erőt gyűjtsenek a holnapi, még vadabb összecsapásokra? Csak azért, mert a lágerkomandatúrák és gulág-nacsalnikságok szünetet is engedélyeztek mindig a freskók levakarásában, a szentélyek szétlővetésében, a szemek kiszúrásában s a nyelvek kivágásában? Avagy mert időnként valóban mégis egyetértének valahol, nagyon fenn abban, hogy lelkünkben békefenntartók kórusa énekeljen, két masírozás közt, főmúsoridőben is, két úszítás, két rossz hír, két fenyegető kommunikáció között? Már megint december van és sercegnék a toltótolak, csikorognak a tintaceruzavégek, hallom a halott hattyú- és libaszárnyakból kitépett lúdtollakig visszamenőleg: hogyan írják, ebben a megilletődött fegyverszünetben egymásnak az ünnepi üdvözlőlápokat, melyekre Gutenberg után egy félévezreddel Tasziló azzal merésztelt blazírtan legyinteni, hogy hagyjátok a fenébe, tavaly is ti kívántátok... És kívánhattok akármit. Igen, a kívánság nem elég. Vagy ha elég, akkor konstátálni kell: a rosszkívánságok mindenképpen többségben lehetnek, így hát a világ folyása nekik engedelmeskedik. Demorátikusan. Igen: a két kívánságfront közé békefenntartó alakulatokat küld ideiglenesen egy lelki-NATO, egy szellemi ENSZ, egy szimultán nyugat-palesztin — északír — délcseszen és kelet-baszak parlament, amelyik egy dekabrasta Rio de Janeiróban székelő Junius Brutus fennhatósága alatt van. Kinn, az utcák maradandó medrében, mint valami régesrégen szabályozott Duna, Szajna, Volga, Mississippi — folyik, folyik az idő. Hallgassatok el egy pillanatra. Hallgassatok ezeket a futamokat, mint régi karácsonyok felől közénk vonuló, belénk vonuló békefenntartók kórusát. Senki se fog engedni, egyik oldal se, ebben biztosak lehettek. Inkább belehalunk. Ahogy ezek kivonulnak, kivonul az IDŐ, egymásnak esünk, megszólalnak a fegyverek, a mindennapok sortűzei. Másrészt biztosak lehettek: senki se fog belepusztulni, vonuljanak csak nyugodtan ki a békefenntartó angylaseregnek. Nem kell kímélni az emberiséget. Természetesen engedni fog... Visszafojtot üvöltéstől csendes éj, elhalasztott bűnökől csendes. De szentséges.

- Szöveggyűjtemény: O'NEILL
- Felvételi kiértékelő
- Balla D. Károly: Az idegen — szép
- Kolozsvári Papp László: Bíbor nyom
- Sigmond István: Rituálé
- Lászlóffy Csaba novellája
- Szócs István: Hányszor ezerszáz?
- Jancsó Miklós: A könnyen befolyásolható
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

2

BALLA D. KÁROLY

AZ IDEGEN — SZÉP

Talán három esztendeje lehet, hogy valamely liberális csoportosulás Budapesten képzőművészeti kiállítást szervezett "Az idegen — szép" címmel. A vernisszázsra néhány vizuális költéménnyel magam is be akartam nevezni, de végül is nem készültem el időben a munkáimmal, nem tudtam beküldeni őket. Amit azóta is sajnálok. Két okból is. Először is azért, mert igen izgatónak találtam a témát és nagyon szerettem volna szembesíteni magamat az idegenség esztétikájával. Azzal az értékrenddel, amely nemhogy magunkkal egyenlőnek, hanem szokatlansága, mássága, távoliséga okán egyenesen szépnek hiszi a tőlünk különbözőt. A másik ok, amiért sajnáltam, hogy ebben a kampányban nem vehettem részt, egy nyilatkozat kapcsán állt elő. A Szegedi Nyári Egyetemen egy akkori főszerkesztő kifejtette, hogy szerinte inkább "A magyar szép" c. kiállítást kellett volna megrendezni. A nyilatkozó ötletét olyan torznak és betegesnek éreztem, hogy bosszúból el is képzeltem, amint egy ilyen kiállításon a nyilatkozó magamagát állítaná ki, mint legmagyarabb szépet. Pedig ott, Szegeden ezt a magyart én egyáltalán nem láttam szépnek, isten tudja, talán a bajsa volt túlságosan kackiás; vagy zavaros zöld szemét találtam túl aprónak. Elég az hozzá, hogy a percben szívesen tartoztam volna hivatalosan is — mint a kiállítás résztvevője — abba az ellentáborba, amely az idegenséget mint esztétikai és nem mint faji kategóriát értelmezi.

Tizenéves kiskamasz voltam, amikor szüleimmel először nyaralhattam a Balatonnál, még ám egy nemzetközi üdülőben. Hogy a vendégek többsége idegen nációkhoz tartozott és számomra érthetetlen nyelven beszélt, nem lepett meg igazán, hisz máskülönben alig különböztek tőlünk és egymástól: európai típusú fehéremberek voltak valamennyien.

Mígnem egy este, úgy alkonytájt, két fiatal vietnami lány tűnt fel a parton. Én azelőtt sohasem láttam élőben sem feketét, sem sárgát (és persze azt is csak utólag tudtam meg róluk, hogy épp mely országba valók), és bizony igen érdekeseznek találtam őket. Az egyikük halványzöld, a másikuk rózsaszínű bő selyemruhában lépdelt a kis hullámzó gáton, pántjaik-fodraik libegtek az esti szélben, derekukig érő koromfekete hajukon átsütött az alkonyati nap. Amikor aransárga arcukból rámosolyogtak vágott szemükkel, miközben elhaladtak mellettünk, olyasmit éreztem, amit talán soha azóta. A nőiességnak, a keleti misztikumnak, és — igen: az idegenségnek — valami olyan örvénye ragadta el tizenéves kamaszságomat, amelyre azóta sem tudok elfogódottság nélkül gondolni. Igen: én talán ott és akkor oltódtam be az idegenség esztétikájával.

De ott fogant szépségideálom nem sokáig maradhatott makulátlan: hazatutaztunk, a nyár is hamarosan véget

ért, és én kisiskolásként már arról értesültem tanáromtól, hogy vannak jó vietnamiak és vannak rosszak, s hogy az amerikaiak a rosszakat támogatják — mi meg a jókat. Ez nem igazán akart a fejembe férni, és nem választottam azt az olcsó megoldást, hogy eldöntöttem volna magamban: az a két gyönyörű lány ott a magyar tenger partján bizonyosan jó vietnami volt, a rosszak meg nyilván kivétel nélkül öregek és csúnyák. Nem, én valahogy azt kezdtem megérteni: az a tanárom a rossz, aki szerint a vietnamiak kétfélék. De nekem ugyan ne meséljen. Én már láttam vietnamit! Kettőt is.

Tízegynéhány évvel később mégsem vietnami, hanem magyar lánynak udvaroltam éppen. Alig melegeztünk kicsit össze, Évának szanatóriumba kellett utaznia a Krimbe. Intenzív levelezéssel hidaltuk át a távolságot, és én, aki akkoriban azzal hízelegtem magamnak, hogy amatőr művész- és szociófotós vagyok, frissen készült felvételeimet is sorra elküldtem neki. Szanatóriumi szobájának falán egyre több ungvári épület, egyre több kárpáti táj sorakozott már, amikor érdekes dolog történt.

Egy alkalommal Ungvár egyik ismert "cigány-uticájába" mentem "tanulmányútra" és tündéri szocio-gyerekképeket készítettem a kis purdekről, akik szurtosan, félig vagy teljesen meztelenül, talán éhesen is játszottak a porban az omladozó falú putrik tövében — de az élet teljes örömevel néztek bele fotókamerámba. Igazán jó fényképsorozat állt össze vállalkozásomból, és mi sem természetesebb, hogy darabjait elküldtem Évának a Krimbe, aki — és ez legalább annyira természetes — a kedves kis cigánykölyköket sorra fel tűzte a szanatóriumi szoba hófehér falára. Ám ami részéről magától értetődő volt, azt szobatársai értetlenül fogadták. Előbb csak furcsán méregették a különös felvételeket, aztán, amikor számuk elért valamely kritikus mennyiséget, nem állhatták meg szó nélkül, megkérdezték: "Mondd csak, kicsodáid ezek neked?"

Igen, azokban a szanatóriumi lakókban ott fel sem merült, hogy a néhány portré is csak azért került a falra, amiért a székesegyház homlokzata vagy az Ung völgye: mert szép. Nem, őket elkerülhette az idegenség esztétikája, és ezért rémüldözve kérdezték az addig magukfajtanak tartott és egyébként igen fehér bőrű és nagyon szőke kedvesemtől: kicsodáid ezek neked. És Évám megfelelt: "A kistestvéreim. Aranyosak, nem?"

Nagy lett a csend a szanatóriumi szobában. Csak a tenger mormolása hallatszott. A tengeré, amely pontosan értette, miről is szól ez a történet.

Mert hát, igen-igen: az idegen szép. És minden rendben is volna, csak a szomszédom, aki tegnap elvett egy métert a kertemből, csak az ne lenne olyan baromi ronda.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

KÉT KERT

"Mióta nem vagyok boldog, tükörbe nézek órák hosszat, és cigarettázom. Kettétöröm a magányt. Partnerem ugyanolyan szép, mint én. Vagy ülök a kertben, s próbálok nem gondolni a villamosok hálójában fuldokló városra." A Királyerdőben, Csepelen, egy férfi ül kertjében. Íróasztalomnál ülök, és olvasni fogom vagy olvasom vagy olvastam szinte olvashatatlan sorait. És gyűl bennünk a nagyonis kimondható, amit azonban nem akarunk kimondani. Két kert: egy íróasztal és egy park. Az asztalon elképzelhetetlen bujasággal tenyésznek a tárgyak. A számítógép mellett márvány tintatartó; magnó, rajta a hamutartó, csikkek, a cigarettás vagy rágó gumis dobozról lehámozott celofán, könnygázpalack, dezodor, borotválkozás utáni arcszesz, szemüveg, vatta, aprópénz, jegyzetek, egy Oscar Wilde összes, egy Emerson-kötet. De itt van a bicikli is, melynek arcom egyik varrását köszönhetem, s az autót, melyet a vásárlás másnapján összetörtem. És a sátor, melyben elvesztettem a szüzességem, és a hálósák, melyből nem lehet kimosni a foltokat. És lehetne folytatni a tárgyak atlaszának összeállítását, a teljesség igényével vagy anélkül — a tárgyak eme kertjében minden elképzelhető és elképzelhetetlen megjelenhet. "Asztalom is egy kert — írom — és egyfolytában gyönyörködöm benne. Próbálok elhitetni magammal, hogy én is ilyen bonyolult, pervers és rendetlen vagyok. Közben cigarettázom, és már hetek óta ugyanazt a slágert hallgatom, hogy ugyanaz az emlék kínozzon. (Mutassátok meg kertjeiteket, és megmondom, kik vagytok!)" A Királyerdőben, Csepelen, egy férfi ül kertjében, és olvasni fogja, olvas-sa, olvasta a szinte olvashatatlan sorokat. És gyűl bennünk a nagyonis kimondható, amit azonban nem akarunk kimondani. A pad körül, a zsálya közt, a véletlenül vagy akarattal elejtett tükör cserepei. Balra, mivoltának minden közhelyességével és isteniségével, egy bíbor rózsabokor, tövében az Elveszett és szétázott Paradicsom. Az iglura pálmafa borul, s a törpefenyő jól megfér az őrjöngő cédrus árnyékában. "A kert már régóta nem ismer más emberi léptet. Csak az enyémet. Azt hiszem, mégis szorít a magány. Mindegy. Találkozunk tehát 28-án a Nyugatnál" — írja, és arra gondol, hogy mennyire utál zötykölődni a HÉVEN, hogy gyűlöli a villamost, és különösen a hatost, amely összeköt egy szeretett magyar író egy gyűlölt fővárossal. "Jövök" — táviratozom, és arra gondolok, hogy mennyire utálok a koszos nemzetközit, a kékszesztől bűzlő, kicsinyes vámosokat. A barátság szent, és mi, kertjeinkből kiszakadva, összelellezett lélekkel, a nagy táskát cipelve járjuk sorra az olcsóbb helyeket, ahol a pohárba kapaszkodva, elképesztő intenzitással szíva a cigarettát, kimondjuk a nagyonis kimondhatót. Hogy rájöjjünk — ismét —, hogy tulajdonképpen nem is figyelünk egymásra — csak önmagunkat akarjuk kiadni, csakis magunkat. S hogy jobb minékünk kertjeinkben, és jobb a ritka, kusza sorok, melyek mögött ott a kimondhatatlan. Hat hét múlva hó borítja be Csepelt és Kolozsavart, a fű, a zsálya eltűnik, csodálkozik ismét a pálmafa, és eltűnik a szemüveg, a dezodor, az arcszesz, a jegyzethalom, a magnó, csak a számítógép felső sarka látszik ki, az araknofobia orvoslása céljából fölragasztott műpókkal. Az álmatlanság nyálától és a két és fél csomag cigarettától bűzlő szájak most már végképp nem akarnak mondani semmit, s a dermedt kéz is alig engedelmeskedik. "Műveljük hát meg kertjeinket — vagy legalább nézzük őket. Az, amit mondhatnánk, úgyszólván csak minket érdekel." — írom. "Ezek a kertek csak számunkra léteznek" — érkezik majd egyszer a válasz. "Álmodni a hidegben is tudok. Éjjel is maradok kint. Az eget nézve a minap ugrott be — ezt talán már mondta is valaki —, hogy a csillagok csak lyukak, melyeken átragyog az örök fényesség."

LÁSZLÓFFY CSABA

Középkori fondorlatok — I.

Majomcsontváz a boncasztalon

A vég múlhatatlanul bekövetkezik. Kövekre támaszkodva megkísérel kikecmeregni az út közelébe. Hiába keresi a csillagokat, csak ez a fülledt porszaggal telített hőség. Kidülledt szemmel az eget fürkészve megcsúszik és elvágódik. Majd, mint akit gyomorszájon vágta, felémelyedik.

Körülkémlel. Se fűben, se porban, sem ott arrább, az összetakolt deszkapallón — sehol egy hasított patanyom! "Nincs szükségem a Sátán segítségére! — mordul fel; mindig is ezt hajtogatta: — Majd a Pokolban."

Félmunkát végzett volna? Azt azért mégsem! Ördög, angyal, gúnyolódó tekintetével akárki kövesse is őt utolsó órájában, arzént nyel vele. Egész adaggal, nem amennyi a gyógyításhoz szükségeltetik. Ma sem különb ő annál az elszánt, nyakas parasztnál, akiről messziről lerí, hogy még a vesztőhelyen sem ismeri be vétkét.

De kihez szólhatna még? Kinek mondhatna el bármit is, mentségére?!... Hol vannak azok a zűrés idők, midőn a pirostaláros urak, persze a csúrhétől követve, valósággal seregeltek, hogy legyűrjék a sehonnai jött (sehonnai!) köpcös emberkét? Nem haboztak volna leteperni s halálra tiporni... "Bunkó!" "Csaló!" — kiabálták kórusban a bázeliak; akik egy esztendővel korábban még csodadoktorként tisztelték. Vagy egyenesen varázslót láttak benne; hiába vágta büszkén a képükbe a maga "szentháromságát": sors, szabadság, hit! — a minden hájjal megkent doktorok tekintélyüket féltették tőle, azt, hogy egyből fény derülhet tudatlanságukra; a plebs pedig valamilyen helyi érdekű csodavárásban reménykedett, mint mindig.

Ő dühöngött, mint egy méregzsák, öntelten szemberőhögte az ostoba, dilettáns professzor urakat, s a hatalmasokkal sem átalott fenyegetőzni. Csak volna kivel birokra kelnie még, erőszakoskodni!... De számára nincs több kaland, már a misztika esélyében sem bízhat. Arzén- és higanygolyóbisok nélkül is megmérgeződött — nem csupán ez a korán rothadozó test, hanem a lélek is.

"Bizony mondom néked, Paracelsus, a kabalisztikus tudományok sem segítenek rajtad; egy pillanatig sem hitted el, igaz, hogy létezik tartós ifúságot hozó balsam, mint az a ráncos tokájú francia grófné, aki misztikus műhelyt tartott fenn, és tudni akarta valamennyi titkos elixír készítményét; esténként szellemekkel társalgott (nyilván csak arisztokrata őseivel), s a bölcsék követ keresve, lefekvés után is kezégyében tartotta, az éjjeliedény mellett, kedvencének, Theophrastus Paracelsusnak a könyveit. — Röhgéséből kínos hörgés lesz, s egymás után köpi ki szuvas, sárga fogait. — E kénköves bűz szálljon rátok, javíthatatlan, hiú feleim, Bazel hajdani első orvosának szájából!..."

A hibbant vénasszonyra gondol még mindig, aki nemet változtatva férfialakban óhajtott új életet kezdeni ("s én hagytam, hogy halála órájáig higgyen bennem!", gondolja) meg a többi lidérckergetőre, kik démon által igazva érzik jól maguk. "Volt bennem annyi *deicatsesse*, hogy soha pénzt nem kértem tőlük, legfeljebb drágaköveket a «varázslat céljaira!»..."

Erzi, hogy meglehetősen igazságtalan az emberi nemmel szemben (mint mindig?), pedig meggyőződéssel vallotta volt és hirdette, hogy a mikrokozmosz magában hordja az ég és a föld minden erejét. A köveket, érceket az emberi

erényhez, jellemhez hasonlította. És káromkodva zavarta el a húst bicskával vagdaló, csontot fűrészelő borbélyokat, akik ahelyett, hogy gyógyfüvekből készített főzetekkel fakasztották volna ki a gennyes sebet, kivárták a fekély nagyhatalmi hódítását, s az elüszkösödni kezdő beteg tagokat úgy vágta le a testről, mint ahogy a keresztény összetartás hiánya, könnyelműen és felelőtlenül, feladja véghelyeit. Ott Kelet-Európában valahol.

Mint pogányok kaszabolása. Egy ilyen lepusztult helyőrségű végvárban ő maga is járt egykor. Sőt: fogva vala benne. Akkoriban még hiszékeny-fiatalon barangolta be a fél világot; a jómódú polgárokat többnyire a bezabálástól kellett óvni (gyógyteákat s gyökereket ajánlott nekik); a lerészegedéstől — ott, ahol már nem babra ment a játék, sűrű, tiszta vér folyt! — nem volt képes megóvni önmagát sem; az undor ellen együtt nyakalta a vinkót vagy az erjedt édeset a sebesült vitézekkel (nem elég tömjénnel kifüstölni a hullabűzt), végül is sikerült megőriznie szakmai optimizmusát. "A *tartarus* (borkó) ha megtörik bennetek — hangzott a kopaszodó, de erőteljes duzzadó orvos okítása —, száz betegséget okozhat. A hólyagban, az epében, a tüdőben, a fogazatban. A szemben mint árpa, a vesében mint homok; tőle ered a sárgaság, a vízbetegség, a kólika, a keheesség, a köszvény, csúsz... Tovább ne is soroljam."

Ott, Sebes várában volt utoljára asszonysejterője (mielőtt egy húgyos gatyájú szpáhi erőszakkal megrontotta volna). Zsákingben várt rá a dundi szász menyecske; ő előbb cselédlánynak nézte, de miután első alkalommal ujjbeggyel sem érinthette meg rózsaszín bőrét, s megudvarlójának egy kétértelmű szavától szikrákat szórt a nefelegestekintet, Paracelsuson emésztő türelmetlenség (később meg gatlás) vett erőt... Elcsigázva, lelkileg megtörve gondol vissza arra, ami azután történt. Elpazarolt férfiaságára. Itthon aztán, a magába szállás hónapjaiban, éveiben, elmerült az orvoslás gondjaiban, megpróbálta kijátszani a csalóka, hamis jelent. "Valódi bölcsés vagy valódi bolonddó válni! — hajtogatta magában. — Választhatasz!"

Előbb azonban nem kerülhette el a török fogságot. Több száz társával együtt meztelenre vetkőztették — nők, férfiak szemérmét bárki pogány kedvére megtapogathatta —, s mint a barmokat, fillérekért eladták őket. Megpróbált ellenkezni; vesszővel sújtották a szemé közé. Pár nappal azelőtt még kihúzta magát a városka (Müllensbach — Sebes) utcáján, élvezte, hogy sügnak-bügnak a háta mögött: "Nézd a csodadoktort! Kardja gombos markolatában tartja varázsszereit, piruláit!"... De megérkezett a török had, a vár alatt tábort ütött, és ostromolni kezdte. Be is vette fondorlattal (mint Paracelsus félszáz évét most a halál). Az oláh vajda együtt vonult fel a pogány turbánosokkal, s szürkületkor a városfalhoz menve, régebbi barátságára hivatkozva, ravasz módon magához csalogatta az ijedt polgárokat, rábeszélte őket, hogy ne harcoljanak a hatalmas szultán embereivel, hallgassanak az ő tanácsára: jobb lesz mielőbb megnyitni a kaput. Ő majd kieszakozli, hogy a módos, előkelő családok szabadon elvonulhassanak. A többieket, akik nem tudják magukat megváltani, a törökök elkísérik keletibb vidékekre, ahol földet kapnak, letelepedhetnek. Ha megbánták, később tetszésük szerint visszatér-

hetnek országukba. Ám akik továbbra is ellenállnak, az Isten kímélje meg azokat.

Az álnok vajda, lehet, osztozott a prédán. Paracelsust a rabság éveiben gyógyító — "delejes" — ereje mentette meg a fölös szenvedéstől és megaláztatástól. Mások kárán győződött meg arról, hogy a szolgaságban a lélek és a szellem olyan keserű gyötrelmeket képes elviselni, amikkel nem lehet összemérni a haldoklást vagy a halált. Elfajulva ("Hová lett belőled a férfi? Nézz be az asztal alá — gúnyolta magát üres óráiban —, ha jó napod lesz, egyszer tán megtalálod!"), már csodálkozás nélkül, közönnnyel vette tudomásul, hogy kenyéradói mennyire megróják a keresztény nők szemérmétlen öltözködését, erkölcsét. Csak néhány, úgymond elasszonyosodott embernek titulált keleti férfi tűrte el, hogy a hozzátartozó asszony közpredára tegye testét, érzéki vágyait. A fogságból szabadult társak közül egy dörgő hangú szerzetes a sátn bordélyosának kiáltott ki minden szabadabb elvű európai polgárt, hát még a fejedelmet, aki paráznaság vétkébe esik, amennyiben nem tiltja ki udvarából a ledérkedőket, a pucérságot!

"Szegény szenvedő emberiség! — húzza föl napégette, sebzett szemöldökét a haldoklásába is beleunó Paracelsus. — Én, aki valamikor fel esküdtem az alkímiára — e három elemre mindenekelőtt: só, kén, higany! —, s szinte úgy bíztam az egészséges szervezet planetáris egyensúlyában, mint a csillagok örök állásában, végső órámban még erkölcsi abrakadabrába bonyolodom. A hentesdoktoroktól megkímélt a sors. Legalább annyi maradna meg hátbelőlem, mint egy majomcsontváz a boncasztalon! Ha megduzzadt máj, csontkinövés, elsorvadt vese, zöld epekő nem tudott végezni velem, nehogy még elfajult koponyával kerüljek a dilettáns utókor kezébe. Nekem, akinek idegei — akár a legtartósabb bélből készült húr a mélyhegedűn — túljátszották bármikor, bárhol a sarlatán sebeszek idegeit, most látomások kezdik ki agyvelőmet?!... Lelkemen átborong a sejtetem: a szellem, akár a tehénfos, szétfröccsenve hiába lesi átváltozását természetes erővé."

A nehezen lélegző Paracelsus mélyre néz — mintha csak saját magába. Akár abban a hirtelen támadt (fölfedezett!) bűnös szakadékban. (Hol is volt? Pozsonytól északra, vagy inkább a csíki hegyek között?) "Ez maga a tőkély!" — kiáltották egymásnak útítársai. Zubogó melegforrás tört elő a földből. Egy parasztnyecske, pendelyét felhúzza, szétárt sonkáival a gözölő víz felett hímálni kezdte hátsófelét...

Birsalmaforma, tar fej, boltozatos homlok, s a durván barázdált bőrzacsokoszerű orcán elhanyagolt gazos szőrzet. "Nagyon hasonlít valakire. Ádámra, Káinra vagy magára a Fentvalóra? — villan át még egy utolsó, képzeletnyi fény a pókhálós koponyahodályon; és gunyorosan bugyborékol fel a maradék kénbűz abból a másik (de már éppoly valóságosulról távolodó), ráncok közé zárt, foghíjas nyílásból.

Erősen zörgő szekér közeledik. Vándorhegedűsök vigadoznak rajta, nem törődve a kézfejükre, borostás képükre száradt vérről. A szekeres megrántja a gyeplőt — Hó! —, lekemereg a bakról, furkósbotjával megpiszkálja a messziről szagló bőr- és csonttömeget, csak azután szól hátra: "Ember volt... Jó lesz megpiheni egy kicsit." S már szedi is le lováról az istrángot, lábuk elé szalmát szór, kiveszi szájukból a zablát, fejükre akasztja az abrakostarisznyát, pokrócot dob bögölytől csípdesett hátukra, majd maga is leheveredik a hőségben.

A hegedűsök követik példáját. "Az Isten ha még forrásvizet is adott volna!..." — mondja egyikük; s kedvetlenül körülkémlelnék.

SIGMOND ISTVÁN

RITUÁLÉ

A fényre vágyakozó elme végre-valahára sugarakban fűdik. Nincs ennél ániszillatúbb kikelet. Amikor az árnyék-béklyót leszakítják a félvak agyáról, s a szürkeállomány tündöklésben jeleskedik. Ha a szellemet magömléssel jutalmaznak egy-egy blikkfangos huszárvágásért, akkor az "anyáért és abortált gyermekéért végzendő rituálé" szerzője kéiben lubickolhatna reggeltől estig és tetőtől talpig, noha a tökéletesség csak a megszűnésben dereng (azazhogy reméljük, hogy dereng) valahol a láthatáron túli régiók legeslegvégén, a sokszor megénekelt, áhított és rettegett végtelen kellős közepén, ahol a humifikáció és a mumifikáció között nem tesznek különbséget, nem csak azért, mert ezen a tájon már réges-rég nyoma veszett a beszélő emléseknek, de azért is, mert a bebalzsamozott hullák előbb-utóbb termővé teszik az anyaföldet, ha összehull minden, eggyé válik a ház, a lélek, a tett s a gané, csak a Tökéletesség áll szobormereven, elérhetetlenül, önmaga csodálattal elfoglalva (röhejes paradoxon: az önimádó Tökéletesség ab ovo tökéletlen, mert önmagunk fetiszizálása, még ha fétisek volnánk is, a szellemi csököttség jele — ez részlet volt egy középkori és középkori vécés néni memoárjából); szóval rituálé. Abortálás után. De előbb a nemzőre osztották a főszerepet, erről sokan megfélemednek, pedig ő is nyom valamit a latban, vagy ha nem a latban, az asszonyon biztosan. Tehát a nemző. A humángenetikáról nem hallott az árva, de az ágyékre szökött ösztönök ősi hull-gullyt járnak, aztán megjönne kell utánunk is valakinek, hogy legyen ki szagolja sírunkon az ibolyát, nem baj, ha néma, ha süket, ha ügyefogyott, ha béna, csak szippantsa magába annak az egy lábú, nyomorult ibolyának az illatát, hogy a mozivásznzon tovább peregjenek a képek. (Nicsak, ez Jenő, éppen szagolja az ibolyát — csodálkozik egy angyal —, Uram, két lábon is jártak odalent? Ifjúkori baklövés — resztekedik az Úr —, tudod, parányom, éppen részeg voltam, no és milyen a részeg Isten? Hát, bizony. Szarból kalácsot dagasztani én sem tudok. Próba — szerencsétlenség. Ilyen volt az ábra. Most már az ibolyának sincs illata, nincs ki szagolja, magamhoz vettem őket mind.) Csakhogy a nemző elpasszolta ezt a zárójelet, egészen más dolga van, egy e-

gész héten át rántottával csillapítja a bendőt, ötvenhat tyúk egy napi termése csúszik le a torkán, több icce vörösbor dukál délelőtt, délben és délután, s a hetedik nap, úgy naplemente után, amikor az élők már nyugovóra tértek s a halottak még nem kísértének, csak a fák lombjai között hallgatózik a szél, a tehén sem bóg az istállóban, nincs miért, a bikát most vitték el a hetedik faluba, szóval csend és béke honol a földön, az ötletszegénységben elbambult istenek is abbahagyták az inkvizítori ténykedést, hát akkor eljött az idő, meglazul a gatyá korca, és elhangzik a szó, imígyen: "Na, Rózsikám, szentem, csillagom, pucér, térdre és pofát be!" Hej, haj, hová tűnt az ániszillat? És mivé lettek a menyasszonykori ringatós álmok? A madárcsicsergéssel kísért hajnali matatás, a szinkópás szusszanások szimfóniája, a kínok csodája, a testbe ölelt harangnyelv kongatása, a csokorba szökken apró sikolyok röpködése a sötétben is hajnalcsillagként világító dunyha alatt? Tavalyi hó? Már az idej hó is pocsolya, mocsok, sárgás-barna lé, a természet ürüléke. Közös fohász?

Hogy adj, Uramisten, áldást e frigyre, e házra, e házra? Helyet: "Na, nézd, a ringyóját, hogy ficáncol. Maradj vesztég, Rózsikám, mert úgy a seggedre vereksz! Kurva ez, vagy mi a fene?" Megy a vonat. Mintha mindegy volna, úgy halad. Egyik állomástól a másikig nyolc percig tart az út. A mostani vicinálisok rövidre szabják a távot, meg-megállnak, hőrögnék egyet-egyet, aztán nekiveselkednek újra, a könyvelők bökdösik ilyen egyhangúan a számoszlopot, a gőz is régen elpárolgott, jobb helyeken (jobb helyeken?) a komputerbe táplált szerelem billentyűnyomásra nyögdecse az áment, itt még az sincs, csak na, most, Rózsikám, na, most, ugye, apa vagyok, ugye, apa vagyok? Egy jólnevelt úszónek éreznie kell, hogy hamvazószerdára kiszakad testéből a borjú, s ha gida lesz, hát, istenem, éljen Micsurin. Ezek után nem jöhet más, csak a forró víz. Minden vízbe mártott test annyit veszít súlyából... csakhogy ez a hideg vízre érvényes bizonyára, tán a langyos is vigyázzba áll a képlet előtt, de a lángolóan forró fittyet hány a fizikára, egy ideig senyved benne a test, aztán szétfoszlik, mint egy csúnyácska álom, az emlékezet még birtokolja egy-két röpké percig, aztán elköborol valamerre, a sosemvoltba, a nemlétebe, a semmibe, ahol a láthatatlan és a megfoghatatlan párházából

kotyvasztják a holnapot, a holnapután. Csakhogy a csökönnyös, legyen ő ezután Csökönnyös, nem hallgat a jó szóra, amely a perzselően forró víz képeiben szakítja az agyat, tépi a mellet, égeti a húst, Csökönnyös mintha gyökeret eresztett volna a gyökértelenségben, a sikamlós falakban próbál megkapaszkodni, nem kalimpál tébolyodottan, nem üvölt segítség után (vajon tudja, hogy a mentők piros keresztje feketére váltott?), rancos arcáról lelökte a kezdeti kétségbeesést, ha az élet poézis és okádék szövevénye, akkor az ő arcán szonettcsokrok zenélnek arról a bizonyos hamvazószerdáról, amikor közel kerül a majdani ibolyához, hogy tovább peregjenek a képek a mindig volt-mindig lesz mozivásznzon (a zárójelről ő sem tudhatott). Odabent csak poézis van, az okádékkal majd odakint ölelkezik, mert emberibb árnyékból nézni a napfényt, mint napfényből a napfényt. És egyébként is: az éjszakák s a nappalok között annyi a különbség, mint a nappalok s az éjszakák között, azazhogy éppenséggel semmi. Aki nem ért egyet ezzel, az sosem látott leokádott verset és megverselt okádékot. Szép ez, higgyétek el, én már voltam vers is, okádék is, mindent tudok.

Egyelőre tehát győzelem. És eltelik három hónap. A földszagú anyák konoksága buzdítja a kezét a kötötűk után. Csökönnyös álmában háborúnak vélte a csatát. Érezni akarja, hát érzi is az ibolya illatát, közben úszkál a langymeleg vízben, álmai is vannak bizonyára, Isten egy és oszt-hatatlan, suttogják a bambácska kromoszómák, ne higgy a júdás-pofájú, nyeszlett besúgóknak — így a máris odafurakodott anti-test —, ne higgy senkinek és ne bízz senkiben, önmagadban a legkevésbé, semmi sem biztos, minden mulandó és változik és lealjasul és elvész, egyetlenegy bizonyosság van, azok a makacs, elárvult ibolyák ott illatoznak örökkön-örökké a felhantolt, behorpadt vagy akármilyen síron. Hát, így. És Csökönnyös nem tudhatta, hogy miközben mocsokos férgek s megszentelt angyalok öldökliek egymást odabent (e párosítás az örök élet záloga), az árnyékba borult hálósobában, az agyonhasznált, fájdalmasan nyikorgó vaságy tetején, egy sima-egy nádli után fohászkoznak a görcsbe rándult kezekbe szőtt kötötűk, aztán az egyik, a jobb kézben szorongatott, behatol a szétfeszített combok közé; villámsújtotta fák kísérik ilyen csodálkozással a halált, szakad a tüdő, reped a szív, szétmállik a máj, az eltorzult arcot kettészeli a

Feszt László: Totem

lándzsa, az egyik szem emitt, a másik amott, a kezek-lábak egymásba kapaszkodó, szikkadt indákként süllyednek alá, s a langymeleg vízben tovább úszik a szétdarabolt test, élettelenül, álomtalanul. Egyedülálló kibékülés: a férgek s az angyalok egymást átölelve, s a csend, mely keresztként borul a testetlen testre; s a ködbe veszett, majd illatosító elröppent ibolyák elhervadtak a sírokon.

Nos, jöhet a rituálé, Rózsikám.

Az angliai L. St. Aubyn szerint a legintimebb női testrésze gyakorolt támadás emlékét a pszichológiai trauma mellett gyakran erős fiziológiai utóhatások is kísérik. E sorok írója feltételezi, hogy a neves szerző arra a testrésze utal, amely Cukor György szerint mintha nem volna a számára kiutalt, rendes helyen, egy kicsit tán följebb kellene hogy legyen, vagy ujjnyival jobbra, esetleg balra, de semmiképpen sem ott, ahol most van (elnézést, Cukor úr, a felfedezés népszerűsítéséért, vegye, kérem enyhítő körülménynek, hogy néhányan, hozzátartozólagosan kétmilliárdan mélyen egyetértünk a tudományos igényeket is kielégítő megállapítással), mindezeket csak egy apró kiigazítással szeretném bővíteni, mármint a felfedezések sorozatát, vélekedésem szerint ugyanis a legintimebb már réges-rég nem az, amit annak neveznek, hanem egy láthatatlan konglomerátum, amely a szeszély és a hónalj illatának, e különmemű elemek halmazának egysége, megédesítve csókkal, ríkácsolással és bambasággal, pénzéhséggel, bűbájjal és bujasággal, és néha babonás hittel az imák sorsalakító erejében, a mellbimbók sötétbe borult udvarának titokzatosságával, pökhen-diséggel, a tomporok észvesztő domborulatával, az alázat köntösébe bújó cezaromániával, a szűziessé és a prostitúcióság kiszámíthatatlan váltakozásával, és kivétel nélkül minden esetben: könnyel és viháncolással és duzzogással és melankóliával és a jóistenverjemegmárnembíromtovább. Cukor úr, nem lehetne mindezeket egy kicsit feljebb, egy ujjnyival jobbra vagy balra, egy kicsit akárhova, sehova, a jó francba meneszteni?

Rituálé. Idézet: "... képzeljen el egy csodálatos, szeretettel teli tájat valahol a természetben. Majd egy egészséges, szép csecsemőt, akit elvisz ide erre a helyre, és ott megkéri a Földanyát, hogy vegye pártfogásába, oltalmába és szeretetbe a gyermeket, így adván meg neki azt, amit ön, az anyja, nem tudott."

Na, Rózsikám. Tudod-e, hogy

milyen egy egészséges, szép csecsemő? Aki nincs felkoncolva és egyben van az arca, akinek álmai voltak és köldökzsinóra, akinek bölcső járt volna és virággal borított sírhant, s nem a budi vizét húzták rá temető gyanánt. Azt a gyermeket, azt a csodálatos helyezd az előírt színes virágtakarróval borított helyre, ringasd őt a napfény sugarából és a madarak hangjából összefont hintácskában, s tépd le közben magadról a ruhát, szakítsd ki a szíved, s emeld a hinta közelébe, hogy az apró kis dundi lábak minden egyes lengésnél a közepébe rúgjanak, amíg cafat lesz belőle, véres mócsing, nyüvek eledele, isten őrizz, hogy trágyaként életet leheljen majd valamibe.

Idézet: "A gyermek iránti szeretetet fejezze ki örömmel, vidáman, szabadon, játékos gesztusokkal kísérve. És közben a szívben lakozó hangot hangosan kifejezve fejezze be a rituálénak ezt a részét."

Itt vagyok, Rózsikám. És látalak, és figyelek, és követlek. Tőlem nem szabadulsz meg soha. Én vagyok a Földanya. Áss a földbe egy lyukat, amelybe jó szorosan befér a fejed. Tátsd ki a szád, hogy az előírt örömet, vidámságot jó hangosan tudd behörögni a göröngyök közé. Ismerős pozitúra: pucér, térdre és pofát be (kivételesen ki, azaz szélesre). Ez a tiéd, élj vele. A játékos gesztusokat a lábaddal végezd, a külső szemlélő vonagnak látja, aztán jó erősen befogom a szád, ne ficáncolj, Rózsikám (kurva ez, vagy mi a fene?), s az utolsó sóhajtasodat magammal viszem, odaállítom egy limlommal megtöltött sarokba, s bizony mondom, jelképpé magasztosul a föld alatt, szimbólum, amelyről időtlen időig tudni fogjuk, hogy a termékenységnek ellentétpárja is van, amit odafönt, a földön járó rusnya állatok gyónásba foglalva suttognak a templomfalak alá.

Idézet: "... forduljon saját maga felé. Képzletében megint keressen egy szeretett és biztonságot nyújtó helyet, ahova lefekhet... Képzeljen el egy kötelet, ami a melegséget és a szeretetet adó földközponthoz vezet. Akötél legyen a föld színéből, a nyári búzamezők aranylósárgájából, friss, tavaszi, serkentő fű zöldjének illatából, s ha még a piros életet adó, újjávarázsoló színére is szüksége van, akkor azt is fonja be a kötelekbe."

Jövök, szentem. Mivel pótoljam ki mindezeket, hogy szorosabb kapcsolatba kerülj a földdel, a meleget és szeretetet adó Földanyával? A kötelekbe már mindent beleföntél, ami szem-szájnak ingere, talán csak a gü-

EGYED EMESE

Mi lett volna

Ha tényleg vetélytársak voltak, egyenlő felek, ellenek egy bizonytalan végű küzdelemben, ahol a vesztes vére megered — ahol a győztes biztos halálosztó,

és nem sokra megy, mindhiába nyert;

Ha tényleg pont egymásba kapaszkodtak, és valamelyiknek buknia kellett, és elvesztettek emlékezést, tervet, értéket: el a józanság vizét;

Ha megtagadták, ami érthető, de elrejtették végleg, ami szép (és ami jó, rég eltemettetett —);

Míg vannak szépek, incselkedő hangú, kísértő pillantású, puha léptű lányok vagy asszonyok, mert ugye mindegy;

Míg letehetjük szörnyű terheinket;

Elgondolkozhatunk, hogy ő vagy ő, hogy miért volt az vonzóbb, mint a másik, hányszor telt meg a hold; a szó, a pázsit hányszor égett ki köztük, hogy lett volna?

A képzelet csöndrögökbe botolva —

A vágyakozás zsibbadó zsilibbe —

József Attila a reménybe, a hitbe,

Tündér-Flórába, Illyésbe, a mégbe és az ésbe —

gyögés hiányzik és a pelenkák fanyar s mégis oly édes illata, az első totyogó lépés és "mama", egy-két imát is belekötnék, azt a szentelteséket feltétlenül, a mindennapi kötéllel, kenyérrel, vagy már nem is tudom, mivel, s a himnusz, látod, az is hiányzott belőle, a jókedv, a bőség s a védőkar, és a kötél egy hurokban végződik, amelybe a nyakad beakad, Földanya megbocsát neked, persze, megbocsátok, csillagom, csak lássam a nyakadra szorult kötelet, s ahogy kifityent nyelved dagad a szélben, s ahogy kiguvadt szemedet korzónak a legyenek, megbocsátok, kicsim, és leköpdösöm vonagló testedet (elnézést, Cukor úr, most naturalista vagyok, ízléstelen és nyers, csak hogy én a Földanyát idézem, neki tessék mondani, hogy egy kicsit feljebb s ujjnyival jobbra vagy balra, azaz hogy esztétikusabb és áttételesebben, egyszóval máshogyan vagy sehogyan, de a Földanyával nem lehet beszélni, amikor éppen megbocsát, köpdös és akaszt, akkor hát hallgassuk tovább:), megbocsátok, aranyom, s feljövök érte a mélységek mélyéből és sarat zúdítok reád, és salétromsavval kenlek be tetőtől talpig, hogy a hullád is szenvedve vergődjék a nyári búzamezők aranylósárgájából és a friss, tavaszi, serkentő fű zöldjének illatából egybefont csodakötelen. De előbb csuklyát húzok a

fejre, édesem, hogy látványod ne mételyezze a tájat, az amúgy is elkorcsosult, bandákba verődött (társadalom?), dögevő objektumot, melynek (akinek?) egyfolytában meg kell bocsátanom. Am az is lehet, hogy neked volt igazad. Csökönyös hasonlatos lett volna tehozzád, az az álom-ibolya talán nem is létezett, ám ha volt is valamikor (jól értesült körökből tudom), magukhoz vették a föntiek, az életet s a halált parancsolók. S akkor mi végre? Mi végre? De ezt csak suttogva mondogatom, ne hallja senki sem, még leszakadnak a harangok s a fejemre zúdulnak, s bizony mondom, éppen elég vagyok magamnak én magam, még egy istenséget nem tudnék elvieselni idelent.

Idézet a rituálé utolsó fázisából: "... keresse meg a terhesség legfájdalmasabb pillanatát, nézen szembe vele, majd a legmélyebb asszonyi méhből felszakadó hanggal kísérve váljon meg tőle."

Ez az a pillanat, amikor Földanya pofára esik. És slussz. Ennyi. Ezután mindenki az asszonyi méhből felszakadó hangok után fülel, lehet, hogy ez az a bizonyos legintimebb, semmi kicsit feljebb s egy ujjnyival jobbra-balra, sajnálom, Cukor úr, mellfogtam. Miatyánk helyett máris kiosztom magamnak a penitenciát: "Pucér, térdre és pofát be!"

SZÓCS ISTVÁN

HÁNYSZOR EZERSZÁZ? (II.)

Az őstörténet "ténybeli realitása" szubjektíve megfoghatatlan, egyénileg átélhetetlen; hiszen a családi rokonsági érzés is legfennebb csak négy-öt nemzedékre terjed ki, függőlegesen; ám horizontálisan is legfeljebb csak harmadfokú unokatestvéreit tekinti rokonainak az ember; de az oldalág érzelmi nyilvántartása rendszerint befejeződik a második foknál. (A második unokatestvénél). Nemcsak az őstörténettel van így az emberiség: már néhány száz évvel ezelőtti történelemről is beszélve, elkezd modoroskodni: régieskedik, ehhez azonban önkéntelenül fel kell vennie egy sajátos testtartást, gesztikulációt, s az író, vagy a történész is úgy jár, mint az egyszerű s a mindenkori színész, ha népies alakot kell játésszania: igazgatja a derékszíját vagy gatyamadzagját, kézfejebe törli az orrát, nagyot krárog és hümmög. Így valószínűbbnek érzi magát s a történetét.

Az őstörténetben tárgyalt tények és feltevések akárhány szerzőt misztikus vajakolásra, révézeteskedő romantizálásra készítettek, s még a legjobb esetben is felbukkan az ifjúsági regényírók modorára emlékeztető hangvétel. (Általában ez buktatja le a misztifikációkat is.) Magyar Adorján realitásérzéke nagyon erős, írásában minduntalan visszatérő figyelmeztetés, hogy a vallásos (és különösen az ósvallásos) fogalmak mögött mindig gyakorlatias, praktikus jelenségek állottak, s hogy a mitológia tulajdonképpen nem okkult, hanem költői, tehát "irodalmi" jelképekre épül. Ennek ellenére ő is erős késztetést érez arra, hogy hiányos vagy romlott változatokat kikerekítsen, restauráljon, amikor ósvallási képzeteket hordozó mesemotívumokat tárgyal; ám ilyenkor mindig nyomatékosan

emlegeti, hogy *meséről* s azonbél is a saját rekonstruáló újrameseléséről van szó. Ennek során jó néhány közismert mesének vagy mesealaknak zseniális átértelmezését adja; például a Hamupipókének, amelyet (vagy akit) Szemiramiszig visszavezet, de nem a történelem vagy történeti rege mezopotámiai királynőjéig, hanem egy ősiszennő-képzetig.

Az őstörténet azonban az újrameselések nélkül is az olvasóban gyakran kiváltja a valószínűtlenség érzését: különösen azóta, amióta a tudomány felfedezte, hogy minden úgynevezett kultúra teremtő ókori nép mögött egy még ősi, még kultúraltabb nép lappang a törté-

nek ki (mint ahogy lényegében a tudományos perspektíva is kénytelen két óriási hamisításhoz folyamodni: az egyik, hogy ami közel van, az mindig nagyobb, a másik, hogy a messzeségbe távolodó párhuzamosak konvergálnak, vagyis összefutnak egy közös pontba.) Ilyen hamis látszat, hogy a történelem előtti korokban az emberiség nem tagolódott népekre és nyelvekre, hanem Bábel előtti egyneműségben éldegélt, s hogy éppen a nyelvek késői összefutásával — azaz a külön nyelvek keletkezésével — kezdődne a történelem. A másik — történelem-szemlélet formáló (azaz torzító) perspektivikus illúzió, hogy a középkor kezdete s az ókor vége között valami kataklizmával felérő választal húzódik.

Magyar voantkozásban különösen nyomasztó, hogy két nagy 0-pont egymást fedi: a kereszténység felvétele és a honfoglalás (illetve: az államalapítás); és hogy mindkét nagy zérós-kezdőpont mégis valószínűtlen közelségben, alig karnyújtásnyira található: alig ezerszázévnnyire. Magyar Adorján sajátos kalculációja nagyon érzékletes: egy jó minőségű hímezés eltarthat háromszáz évig is: tehát alig háromszor-négyszer kell a mintákat újra hímezni, azaz átmásolni, s máris a hivatalos *kezdeteknél* vagyunk! Honnan akkor az a nagy sötétség, amin se ajtó, se ablak, csak az a nagy "kölcsonzés" és hatásbefogadás?

Mindaz, amit eddig a néprajz, illetve művelődéstörténet a magyarságnak kereszténység-előtti vallási, illetve etnológiai hagyatékáról feltárt (illetve, amit a feltárt nyomokból közzé tett) éppen olyan kétes, megfoghatatlan, mint amit a történetírás a politikai nemzetté válás előtről kiókumlált. Ahogy az ósvallás-kutatás csupa romantizáló sámankodás, úgy az "előtörténet" végeérhetetlen karattyolás turkokról és óbolgárokról, onogurokról, szabinokról, avarokról és varchonitákról, utti- és kuttigurokról, kazárokról, törzsszövetségekről, törzsszövetség koalíciókról, anélkül, hogy az a következőkben magával az ismert történelemmel okszerű összefüggésbe hozható lenne.

Hadd tegyük hozzá, ugyanilyen rejtélyes például a szláv népek előtörténete — és a török népeké is (amelyekről kimondatott ugyan, hogy nagyon "fiatalok", de mik voltak azelőtt, mielőtt török népekké lettek volna??), úgyhogy az olvasó szük-

ségszerűen kételkedni kezd a hivatalos tudomány feltételezéseiben; ennek aztán előáll az a végzetes következménye, hogy a nyilvánvaló, valóságos tények iránt is közönyt és kételyt mutat, s majd ennél fogva áldozatául esik bármiféle manipulációnak, akár a sovinizmusok irányába, akár a történelemnélküliség kultúra-vesztett sivataga felé.

Tagadhatatlan, hogy a középkor és az ókor határán valami rejtélyes folyamat zajlott le, amely a folytonosság hiányának élményét az emberben kiváltja. Ugyanannyira tagadhatatlan az is, hogy "fal", vagy valóságos szakadék a két korszak között nem húzódhat, s ezért feltétlenül igazat kell adni a magyar közgondolkodásból és történetírásból kiseprűzött Horvát Istvánnak, hogy az ókori népek nem veszték a semmibe, és a középkorban felbukkant népek nem az égből potytyantak; valamint, hogy nem létezett annyi nép, ahány népnév létezett; tehát helyre kell állítani a történelmi mozgások folyamatosságának képét. Meg kell keresni a középkor népeit az ókor színterein és viszont; emiatt próbálták neveltségessé tenni, hogy Ádámmal és Évával kezdő ő is a nemzeti történelem írását, mint ahogy a középkorban, sőt még a barokk idején is ez szokásos volt.

Magyar Adorján általában nem támaszkodik Horvát Istvánra, láthatólag mások a tájékozódási pontjai, nem a klasszika-filológia; és ha itt-ott említi is Horvátot, azt főleg Gyárfás István, a magyarországi járság történetének kutatóján keresztül teszi.

Azonban Magyar Adorjánban is, éppenúgy, mint száz-százötven évvel ezelőtti Horvát Istvánban is, a gondolatindító döbbenet az váltja ki, hogy a magyarországi kunok nevével

nelemben; minden kezdet mögött egy éppen befejeződő, hosszszas folyamat tapogatható ki. Egyáltalán a kezdet, a *keletkezés pillanatának az elképzelése* a gondolkodás számára a legnehezebb; a történészek gyakran kerülnek ugyanabba a helyzetbe, mint a kisgyerek, amikor szüleitől olyan eseményekről hall, melyek születése előtt mentek végbe, s izgatottan kérdi: akkor én hol voltam? vagy: akkor még én is nagy voltam? Ezért, régebben, a mítosz-képzés korában oly szívesen oldották meg a létrejövés mozzanatát csodákkal és isteni beavatkozással, hősök vagy csodás-állatok felléptetésével — lásd a jó és rossz tudást hordozó paradicsomi kígyót! —, mint a modern világban erőszakos korszakolással — és történelmi zéró-pontok beiktatásával. Így jöttek létre "a történelem kezdetei", a *vadság-barbárság-kultúra-civilizáció* fokozatok tantételei, a nyelvcsaládok elméletében a "fejlődési fokozatok" stb.

A történelemben beépített fikatív kezdő- vagy nyugvópontok megkönnyítik a történetírást, de teljesen hamis látszattant alakíta-

csemetek egybe, (pl. Comagena) részt a bibliai Kánaán nevével, s még ennél is szédületesebb, hogy a magyarországi jászokat a középkori latin nyelvű oklevelek is mindegyre *filiszteusoknak* nevezik, s ez az elnevezés csak a XVIII. század elején tűnik el véglegesen az okiratokból.

Nem elég tehát, hogy a "magyar" nevezet és megannyi változata ott kísért a klasszikus és a bibliai ókor szinterein (lásd például Makarosz és Makaria), hanem a Magyarországon élő és a magyar népesség derékadába tartozó jászok és kúnok is történelmi kísértetjárásba kezdenek. Mennyire bonyolítja a helyzetet, hogy ugyanezen nevezetek alatt más eredetű és más nyelvű népek-népességek is fel-felbukkanak a történelmi környéken!

Mínta Magyar Adorján Otrokócsi és követői, valamint Horvát István és Fáy Elek tudományos kudarcából levonta volna a tanulságokat: nem az ókorfilológiára és a diplomatikára épít elsősorban, hanem a néprajzra, s ezen belül egy hermeneutikai szemléletű etnológiára is, és a tárgyi néprajzra is, és nyelvész-szehasonlításokra. (Vagyis arra, aminek a könnyelmű művelésével Horvát Istvánt annyit vádolták, de amit ő valójában nem is alkalmazott!)

A XIX. század végén s a XX. elején nemcsak korszakváltást előidéző népzenei kutatások folytak a magyarság körében, hanem, ha lehet, még nagyobb szabású szellemi és tárgyi néprajzi gyűjtőmunka is. (Például az *Ethnographia* folyóirat körül.) Csak hogy amíg Bartók és Kodály zenéi diadalai e gyűjtés értelmét igazolták s legalábbis egy időre a nemzeti és az egyetemes művelődés látómezejének központjába helyezték, addig például Malonyai és Huszka munkásságát, a magyar díszítőművészet felleltározását, nemcsak megpróbálták marginalizálni, de részben ki is átkozták és valahova a "tulipános

szecesszió" és az álnevezeti álromantika körébe utalták. Magyar Adorján érdeme éppen az, hogy ezt a roppant néprajzi anyagot a magyar nyelvészetben eladdig ismeretlen "sokszögű nyelvész-szehasonlítás" összefüggéseiben elemzi, a Czuczor-Fogarasi féle nyelvészeti iskola, a szógyök- és szócsalád kutatás szellemében.

A honalapítás ezerszázadik évfordulójának távlatában vizsgálva Magyar Adorján állításait és feltételezéseit, úgy tűnik, ő mindegyre megfelelni igyekszik, legtöbbször közvetve, arra a kérdésre is, ami minden olvasóját kínozhatja: hogyan lehet, hogy őstörzseink oly roppant fejlett szellemi műveltség birtokában, amelyről nyelvünk és népművészetünk tanúskodik, évezredekre a történelem felszíne alá, a történelemnélküliségbe kényszerültek, egészen a honfoglalásnak nevezett pillanatig? A válasz kettős; egyrészt az árja és a sémi népek sokkal harciasabbak, magyarán eredményesebb harcosok voltak, vagyis valóban katonanépekké lettek egy másfajta faji kiválasztódás folytán, másrészt a szellemileg finomabb, régi konstrukciók mindég törekenyebbek bizonyulnak a kezdetlegesebb, de erősebb új képződményekkel szemben. A kultúráltág adott élethelyzetekben — a sikertelenség forrása is lehet.

Ekkor azonban jön az újabb kérdés: hogyan lehetséges, hogy a magyar "népek", háromezer éves történelmi lappangás, de legalábbis félreszorulás és üresjárat után államot tudnak teremteni hajdani ősházukban? A Kárpát-medence szívében. Ott és olyan tartóssat, ahol és amelyet nem sikerült sem a rómaiaknak, sem a keltáknak, sem a germánoknak, sem a mongoloknak, sem a törököknek, sem az oroszoknak?

Magyar Adorján elég határozottan meg nem fogalmazott, de sugallt nézetei alapján a válasz az lehet, hogy az Árpádok történelmi sikerének a titka — egy "latin-

alcájú" államban egyesíteni tudták a közös eredetű őstörzsek maradványait, így a kunokat, jászokat, palócokat, besenyőket stb. a magyarsággal. Már Horvát István is állította, hogy a magyar honfoglalás nem a IX. században kezdődik és fejeződik be, hanem az V. századtól eltart a XIII. középig, vagyis a kunok betelepődéséig. És — hogy ez az újra-összeolvadás teszi olyan sokarcúvá a magyarságot és kultúráját.

Erdemes mindenesetre a mai évfordulós hangulatokban elgondolkozni hajdani történelmi sztereotípiák fölött. A honfoglaló magyarság halálos ellenségének lenni tanították például a besenyőket, akik elől menekülve voltak kénytelenek hont foglalni és Európát beszáguldozni. Holott nemsokára a besenyők mint testvérnép kezdenek bekérezkedni Magyarországra, s ami ellentétük volt velük, az eleinte csak valószínű volt, később annyi se. Mintegy negyven-ötven helyen letelepedve, nyom nélkül szívódnak fel a magyarságba, sőt, még királyi dinasztiájuk is tovább él a Tomaj és Bánfi családokban. A Kárpát-medencén kívül rekedtek is testvériesen fogadják be pl. a száműzött Salamon királyt, s amennyit tudunk róluk: hogy nekik is volt Gyula vagy Gyalu nevű vezérük és Jenő nevű törzsük, mint a magyaroknak és a széke-lyeknek, s hogy a *szín* szó az ő nyelvükön is ugyanígy hangzott; hogy a *Bécs* — várjelentésű földrajzi név az ő nyelvükből ered, hogy kedvenc színük a sárga volt; s íme, most Magyar Adorján azt írja, hogy az eredeti magyar ornamentikát, melynek fő alakzata a kör és a gömb volt, és a kunt, amely az éket, vagyis az ékességet hozta, és a széke-lyt, amely a szekfűt tűzte a magyar

gyöngyvirág mellé, és a zeg-zug vonalat, és a jász díszítményeket a maga forgórózsáival, végül is a besenyő egyesítette és beolvasztotta magába, a vízcsepp, szív, vese és hullámvonal motívumai-val, stilizált vízinövényeivel és polipjaival. (És ezek után még képes Illyés Gyula idegen származásának emlegetni magát, mert nyolcszáz éve egy őse - besenyő lett volna?!)

Mint aktuális érdekességet említem, hogy Magyar Adorján a bosnyákokat elszlávosodott besenyőknek tartja, mindenesetre egy *bessz* nevű régi nép nagy szerepet játszott az etnogenezisükben.

Magyar Adorján nem foglalkozik a vallási szinkretizmus irodalmával, és így nem is hivatkozik arra a gondolatra, hogy csakis az olvadt össze, ami eredetben is közös volt; de kun-jász-besenyő-palóc-széke-ly példái erre az eszmére vallanak.

Végső értékelésül Magyar Adorján *Ősműveltségéről* csak azt mondhatnám, még abban az esetben is, ha munkahipotézise, azaz: mindaz, amit az őstörzsek-ről és amit az úgynevezett kultikus hangokról, vagyis törzsi szócsoporthokról állít, teljesen alaptalannak bizonyulna, még ebben az esetben, ha az egészre rá lehetne sütni a *fantom* minősítést, akkor is, ha valaki néprajzzal, művészettörténettel, nyelvösszehasonlítással foglalkozik, nem tekintheti e könyvet többé meg nem történtnek, hanem töviről hegyre át kell tanulmányoznia. Rendkívüli az inspirációs, gondolatébresztő és látásiskolázó ereje, felér jó néhány egyetemi kurzussal.

Befejezésül pedig sokadik-szor leírom Horvát István legkomolyabb intelmét:

VESEDD MEG, NEVESD KI, HAGYD EGÉSZEN ABBA A VÉLŐS NYELVTUDOMÁNYT, AZONNAL BAROM LÉSEN BELŐLED!

Magyar Adorján által leggyakrabban idézett munkák közül néhány: Gyárfás István: A jász-kúnok története. Kecskemét, 1873

Huszka József: A magyar ornamentika eredete. Bp., 1912

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. 1905

Karl Wörmann: Geschichte der Kunst. Leipzig, 1926

Továbbá az *Ethnographia* és *Néprajzi Értesítő* c. folyóiratok szerzőinek sok tanulmánya mellett az érintett kérdések alapvető és közismert *kézikönyvei*. A nem közismert szerzők művei közül Fáy Elek *A magyarság őshaza*. Bp., 1910, míg Déry Ferencnek csak szóbeli útmutatásaira hivatkozik.

Az illusztrációk Magyar Adorján rajzai

SÉRÉNY MÚMIA 56

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

SÁNTHA ATTILA VERSEI

TALÁN ELTŰNÖK HIRTELEN, MINT JÓZSEF ATTILA

Beszélni erről nem tudok,
hát a szívedet hegyezd.
Némának ne hagyd, simogass:
talán eltűnők. Hirtelen
hegyeket mászok meg.

RÖVIDEN A SÍRÁS TERMÉSZETÉRŐL

Kedvesem te sírsz,
kifolyik szemgolyód,
a hold alatt, a hold alatt
úszikálunk majd szemfolyón.

MAJD ÉN ELINTÉZEM, MINT SZABÓ LŐRINC

A szívedet, a szívedet kérem
egy pompás aranytálcán,
párolva és megpaprikázva —
s én majd elintézem magamban,
hogy zsarnokságom megbocsásd.

AZ EGÉSZ VILÁG RÖVID MEGHATÁROZÁSA

Meccs az egész világ,
s játékos benne minden ember,
kinek csak álma, vágya, gondja van.

RÖVIDEN A SZERELEM TERMÉSZETÉRŐL

Nyáron nagykabát, télen árnyék.

PEING ON THE ENOLA GAY

(avagy miért dobták le az atombombát)

Barátom az ágyamba folyt,
miután éjfélig beszélgettünk, boroztunk,
igen, barátom az ágyamba folyt.

A MÁSVILÁG RÖVID MEGHATÁROZÁSA

Látom, mint egy látnok,
átnövők a gyöngybe a fából,
azután túl világlok.

A KÖLTŐ RÖVID MAGHATÁROZÁSA

Költő gyerekek vagyok,
tökhöz hasonlatos:
több benne a sömme,
inkább fog elcsöppni.

VÉNEN JÖN A BÖLCSESSÉG

Frissen, mint egy királyi bulla,
illatosan, mint temetői hullá,
az ég az ölembe hullá,
s az ölemben nulla.

AZ ÉLET RÖVID MEGHATÁROZÁSA

Erecske, erecske,
belefutsz a tengerbe,
aztán kifolysz belőle.

SOROK AZ ÉN KRIPTÁCSKÁMHOZ

Hiába kínlódom, öledet
göröngyök nyomják.
Hálósobánk kriptá.
Az ágy nyújtódeszkánk.

Immár szemeim könnyben,
az ágy nyújtódeszkánk.
Nem lesz ebből semmi. Isten
legyen irgalmas hozzánk.

LINÓLEUM

Félig éber Adria.
A határon meghajlik.
A köveken vízjelek.

Egy parti fán még
parázslak a meggy,
az ég sós, lila.

Aztán egyre feketül,
alágyöngyölődik
a távol linóleuma.

AZ ÉLET ÉRTELMÉNEK RÖVID MEGHATÁROZÁSA

A gumó is duzzad, barnul.
Kitaláltad, disznó:
ez már makk!

Az egész világ rövid meghatározása

Meccs az egész világ,
s játékos benne minden ember,
kinek csak álma, vágya, gondja van.

A SEMMI RÖVID MEGHATÁROZÁSA

Ó távolról jött, én messzire megyek,
ahogy Örkény mondaná:
a nem-látjuk-egymásba, semmibe.

SOROK AZ ÉN PACSIRTÁMHOZ

Szemed körül szarkalábak,
melleiden tyúkgané,
engem Madár várhatsz,
Deva inkább hamarabb!

SOROK AZ ÉN KEDVESEMHEZ

Majd fekiüdni fog az ágyon,
óriási szeme kidülled,
s nagyon nagy, nagyon rothadt szíve
dobogni megszűnik.

Ugye te vagy az, kedves?

MIT TEHET?

Mit tehet az ember,
fent haragszanak az istenek,
mit tehet, áll,
mint útszéli fészület,
vagy sírgödörút ás, s tangóra
anyáir belefekszenek,

mit tehet, ha a rémülettől
felakad szeme és füle,
ha keze lapát, ha ládátalpa van,
ha púpos, ha sánta,
vagy szorít a cipeje,
mit tehet, mondd, mit tehet?

"Ama szent feleslegesség"

"Egy biztos pontot adjatok", kiáltozott el-mocsarasodott irodalmunkban Münchhausen-Sántha Attila, majd amikor megtalálta a — szerinte — legbiztosabb pontot, "megfogta magát hajánál fogva", és a fent említett mocsárból kiugrott. Mégpedig olyan buzgalommal, hogy bele is fehéredett egy hajtincse a nagy erőlködésbe és az ezzel járó traumába. Ebben a *felső* világban viszont, a kultúrák egy sajátos találkozási pontjában — paradox módon — megtalálta a perspektívát, ahol ő maga is ott van valahol a képben, és ahol reflektálhat a teljesen, vagy egyáltalán nem újszerű témákra. De a Dsuang-Dszi-szindróma népszerűsítőjeként tudatában volt annak is, hogy a reflexióiból született szövegeket, melyeket verseknek keresztelt el, írhatta valaki más is, ahogy Münchhausen az Istent teremti, aki viszont őt teremtette. Sántha Attila saját bevalása szerint más verseit írja, ám ez nem zárja ki az ezekkel a versekkel történő, az értetlenkedőknek címzett provokációt, sőt fenyegetést sem:

"de most már vége a fanyalgásnak,
barátocskáim,

itt vérre megy a játék
s ha nem értitek hát magatokra vessetek."
(De most már vége, barátocskáim)

Vérbeli bajvívóként természetesen utálja a fedezékből való lövöldözést, ezért megpróbált a lehető legvastagabb kötettel jelentkezni, hogy a (szakmai) közelharcokban valóságos fegyverként használhassa azt. A költő és versei esetében néhány alkalommal köztudottan a kötet egységes szempontja válik a legfontosabbá, azt szem előtt tartva gyűjti, javítja a költő verseit, hogy aztán eldicsekedhesse: a gondolati ív megcsontkítása nélkül egyetlen vers sem hagyható el a kötetből. A laikus olvasó szempontja lehet egészen más, kispolgári jellegű is. Az tudniillik, hogy nem akarja végigutazni ezt a gondolati kifejlődést, egyszerűen: jó verseket szeretne olvasni. Ami csak a legkritikább esetben folyamatos, a kötet elejétől végéig történő olvasás, és ha dögunalmas versre nyílik ki a könyv, az olvasó sürgősen más elfoglaltság után néz. Sántha kötetét újlag meggyőző arról, hogy a művészet arisztokratikus, l'art pour l'art mivolta régen a múlté. Ezek a versek populárisak. (De nem felszínesek. Ám erről később.) Hangsúlyozom: a laikus olvasó szempontjából! Az első hiba akkor csúszik be a Sántha-versekbe, amikor megpróbál lírai mezbe bújni. Ami kifejezetten rosszul áll neki. K. Jakab Antal szerint nem minden vers föltétlenül líra is egyben. A Sántha-kötet leglíraibb ciklusából (*Lear, Lucifer és a többiek*), úgy érzem, csupán a *Máboloná*, az *Elégia a Vörös-tenger partján* és a *Két vers élvezhető istenigazából*. (Pláne, hogyha már megvan az első ciklus "előolvasottsága") Ez pedig a hetvenkét verset számláló Sántha-kötetből máris mínusz tízet jelent.

Ámde van egy másik szempont is (és tulajdonítsuk ezt — gögösen — a szakmabeli olvasónak), mely szerint a versírásra *A szeretőm* fiúja a legelrettentőbb példa:

"A szeretőmnek én vagyok a fiúja,
sráca vagyok a szeretőmnek.
De ez fordítva is így van,
nekem a lány a szeretőm,
a csak a szeretőm nekem."

Az még érthető, hogy a *Kismór pornográfia* társaságában jelenik meg. (Ha már meg, lenik.) Az viszont már nem, hogy mit keres egy, ettől a verstől sokkal magasabb minőségi nívón álló kötetben. Különböző magyarázatok lehetségesek:

1. A költő provokálni akarja az olvasót, mint még annyiszor a kötet folyamán. (Például az előbb már említett *De most már vége, barátocskáim*ban. Vagy *A kábulás pengeblokk-*

ban.) Ebben az esetben ez viszont teljesen indokolatlan, más irányba mutatnak az előző versek. A vers funkcióértéke a ciklus egészét tekintve nulla.

2. Meglehet, hogy az én antropológiai ismereteim hiányosak. Hiszen nem tudhatom, mi bír relevanciával egy mór esetében. (*Mórdalok* ugyanis a ciklus címe.)

3. A költő maguktól értetődő dolgokkal traktálja az olvasót, melyek, ugye, lehetnek a legkülönösebb ötleteknél is meglepőbbek. Közismert módszer. Kosztolányinál és Szép Ernőnél bevált. Itt valahogy mégis furcsán hat. A Münchhausen-versek után... Mindazonáltal ez a legelfogadhatóbb magyarázata annak, hogy ez a vers megjelent, és persze az, hogy a *Mórdalok* egy szerelmes ciklus. Folytatja is Sántha a verset: az első öt sorból kész — nem műfaji értelemben vett — "családrege" ke-rekedik. (*A szeretőm haja, A szeretőm szemei*.) Melyből az olvasó — többek közt — megtudja, hogy a mór szeretőjének szemei is vannak. Igazán meglepő.

Szerencsére ebből a cikusból csak az említett versek kifogásolhatók. És ezek ellenére Sántha Attila olyan költő, aki képes volt új ízekezt hozni irodalmunkba. Ez még akkor is igaz, hogyha a fülszövegírók sietős babérkoszorú-fonásának hatására az olvasó kételkedni kezd az ilyen "zseni" ittlétét illetően. A *Münchhausen báró csodálatos versei* (értsd: az első ciklus versei) mindenképp nagyon jó versek. Sántha egyébként nem sok munkát hagy a versértelmezőnek. (Ezért is próbáltam meg csupán néhány versnek a kötet egészére tett negatív hatását "bizonyítani".) A versértelmezőnek is, és azoknak is, akik Sánthát blaszfémiaival, Isten és irodalom elleni vétséggel vádolják, ott van a költő maga által írott bevezetője. Abból idézek: "Münchhausen mesél, és nem azért, hogy elhiggyük neki, amit mond, hanem mert neki jólesik (...) S miközben a mesét hallgatjuk, megtörténik a misztérium, viszont nem úgy, ahogy vártuk volna. Münchhausen nem mágus, hogy a tökéletes világba vigyen minket, hanem ember, s mint ilyen, egy olyan világ fele vezet bennünket, amelyben (legalábbis szerinte) jobban lehet élni. Mint ember és mint emberek. Igen, Münchhausen az Übermensch, az emberfeletti ember, aki rájön, az emberfeletti ember maga az ember, aki felszabadítja magát, hogy önként tudja magát alávetni a maga választotta világ törvényeinek..." És Sántha még mindig szükségesnek tartja megtárgyalni ezt a kisesszét egy *ars poeticával* — versei "miért"-jét illetően:

"a költészet, önmagunk
Isten felé törtetésének e paródiája, segít abban,
hogy ne essünk kétségbe, hogy szelíden
tudjunk nevetni ezen a világon, mely abszurd
lenne, ha nem volna mégis valamilyen
titokzatos célja. Segít abban, hogy

a csúnyában a
szépet lássuk és fordítva, segít, hogy az egész
világot szeressük úgy, ahogy van. Ráfössz,
hogy a költészet ama szent feleslegesség, játék
és sírva nevetés egyben, melynek határozottan
értelme van."

Most már csak a (további) jó versek hiányoznak. És remélem, következő kötetéből Sántha kifejezti a zsenéket. Már csak azért is, hogy legyen amit az irodalomtörténészeknek majdan első ízben megjelentetniük.

Sántha Attila: Münchhausen báró csodálatos versei. Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó. Kolozsvár, 1995.

LÖVÉTEI LÁZAR LÁSZLÓ

Sârghi Larisa grafikája

A KUTYA NEM HAZUDIK. TEHÁT: SÁNTHA.

abszolút igazság

1. FÜLLENTŐ ISTEN LEFÜLELÉSE SANCTA SIMPLICISSITAS ÁLTAL. Felültetés.

Volt egy idő, amikor tévedő ítélkezésem azt hitte, hogy Sántha Attila inkább az irodalomkritikában, az esszében s a mitikus prózában ragyog; ezt ma visszavonom; rossz prognosztikát voltam; nem láttam az Oroszlán kislábujának növekvő körmeit; mea culpa és sportszerű.

Sántha Attila első (és tán utolsó) lírai kötete bizonyítja mindezt. Aki-nem-hiszi, olvassa el a "csodálatos verseket". A nem épp kicsinyítendő minőségvédjegy ("csodálatos") viszont méltán társul az itt Münchhausen által arkhé-szimbolizált "mega-irodalom" általános jegyeivel, melynek első, s a kötetben is megjelenő költő-prófétája éppen az a Reinhold Alfréd, ki, miután hatvan éves londoni tartózkodás után eljött hívei közé (Szócs Géza, Bréda, Sántha és mások) Kolozsvárra 1994-ben, tán éppen Sántha Attilának adta át azt a fantasztikus karizmat, mely jellemezte őt, s ki kolozsvári útja és apoteózisa után, elment Londonba, és meghalt. Reinhold a Radnóti barátja volt, Sántha a másoké. És Sánthának is tán ugyanaz az irodalomtörténeti sorsa lesz, mint Reinholdnak s mint a mega-irodalomnak: az... hogy nem fogja majd ismerni senki. Nem fogják tanítani a középiskolában, de még az egyetemen se, különben sem, sehol-sem, száz év múlva fog majd ráakadni a "csodálatos versekre" az akkori Szócs Géza, egy akkori Bréda, az akkori Sántha, egy antikváriumban, például Kolozsváron, az akkori Rősernél, Rősernél.

De adja az Úr, Szócs Géza és Reinhold, hogy megint rossz jóslatszerző legyek. Sántha eme kötetét kövesse tíz, és spec-kurzust tartson majd belőle, legalább két félétven át, a majdani Nagy Interpretátor. És legyen belőle felvételi tétel. És szeressék a Sántha Attila költészetét a majdani diákok. Ne pedig az igénytelenséget, a földhözragadságot s a bús és buta ataraxiát és az izgága fontoskodást a semmi ügyekért. Szóval, hadd legyen majd Sánthából a líra Széchenyije, ne pedig egyebe. Hát boldog születésnapot.

Sántha Attila, a Transzközép Irodalom Pápiájának az igenis márkás költészetében szerintem éppen az istennel való viszony a legérdekesebb. Ady óta Sántha az első olyan poéta-lírikus-verszifikátor, aki ezt az Én-és-Ő viszonyt alapötletűsáiban is újramángorolta. Sántha az, aki le meri tegezni az Istent, sőt bocsánattal szólva, képesen 'seggbe-is-rúgja', de mindezt a legmélyebb teológiai venerációból, a leglégtighatóbb insziszten-ciával, a legvelőbbemmarkolóbban, nem úgy, mint egy Pilinszky, ki úriemberként asztaltársalog Róma Istenével, hanem úgy, mint mondjuk, Csaba királyfi a még meg sem lévő Kézdivásárhelyen... hát így sakkozik Sántha, a sánta szent Sántha az Úrral, a Sátánnal, a Szentlélekkel, a Gratiával, sir Gawainnel (pp. 68-69), a Grállal, Morgensternnel (p. 74), az isteni Will-lel (p. 44) egy ló kapcsán, Weöres Sándorral (p. 37), Arthur Rimbaud-val (sajátos orthográfiával, p. 32), Rejtővel (p. 27), Salamon királlyal (p. 26), az eszkimókkal (p. 25), Kosztolányival (p. 90), Orbán Jánossal (pp. 82-83), és Madách-csal (p. 94). Így ló ő. Ez az Úr Sánthánál. Metamorfotikus. Kaleidoszkopikus. Minden lehet. Mert ő az Úr. Hát nem? Hát nem?...

Sántha e szerény verseskötetben többet mond el az ember és az Úr viszonyáról, mint sok vaskos szakirodalmi szaktanul-mány száraz és szellemtelen szerzője, kik önnön prűdériájuk megokolására untatják agyon az arra érdemesebb és méltányo-sabb, mert intelligensebb olvasót. Maradjunk egyelőre csak abban, hogy Sántha egy nagy istenes poéta... és abban... a sánt-ha-i szellemben, hogy... Sántha egy istenesen nagy poéta... Egy szuper-poéta az Istennel — hogy fejezzem ki magam kolozs-váriasan és a mai, alaposan megrendült nyelvi állapotokra jellemző módon.

Persze azt sem fogom véka és a lap alá rejtetni, ami "nem döfi". Azaz: *vásárhelyi anxi*: "itt vérre megy a játék/ha nem értitek hát magatokra vessetek (p. 75)", s magukra. Vagy: a világirodalmilag is fenomenális négysoros: "Nem tudom mer-re vagy/megyek a lábam után/ami biztos a sötét/és hajnalban a halál/." (*Őszi harmat után*, p. 45). De azért viszonylag kevés ilyenszerű mű-nagyotmondást vesézhethünk elő Münchhausen Attila, szül. báró Sántha szantálillatos szandálidáiból. A gonosz kritikus hoppon marad.

A jólelkű kritikus pedig a következő Nagy verseket ajánlja a Duna Televízió *Vers mindenkin* című, idáig meglehetősen lapos adásának műsorfüzetébe: 1. *Mikor az Isten* (p. 28); 2. *Ellenzéki éji éneke* (p. 74); 3. *A lányok visszatérnek sorra* (p. 82).

Kellemes tévézést. És kérjük, gondoljanak szomszédaira, és halkítsák le nagyon a készülékeiket.

Így már jó.
Köszönjük.

FRANÇOIS BRÉDA

KELEMEN HUNOR

ÖREGKORI MEMÓRIAPRÓBÁK A REJTÉLYES HANGOK VÖLGYE

Emlékezetemben úgy maradt meg, mint a sötétség és a homály napja: szorongás és aggodás, félelem és nagy rettegés volt a szívekben. Kint kezdetét vette az ősz, ólmos, aprószemű eső csorgott alá, csontig hatoló nyirkosság ölelt át. Akkor már nem tudtuk, mi lesz velünk, a rádióhullámok hetek óta nem találtak ránk, mi sem találtuk megbízóinkat. Lemondtunk a további munkáról, bár néha úgy éreztük, hogy megvan a kulcs és a zár, de az ajtót egyikünk sem merte kinyitani. Dühünkben sárba tiportuk az antennát, az adó-vevő készüléket az udvar betonjárdáján darabokra törtük. Egyikünk sem mondta ki, ám mindannyian éreztük: küldetésünk véget ért, megbízatásunkat nem teljesítettük. A rejtélyre magyarázatot mi sem találtunk. A föld mélyéből jövő hangok és rezgések eredetére választ nem tudtunk adni. A mi időnk ezennel lejárt. Megbízóink lemondtak rólunk, lemondtak rólunk és szándékosan itt felejtettek a szűk völgyben, ahová tíz évvel ezelőtt egy augusztusi éjszakan szállítottak. Amikor hajnalban megérkeztünk a völgybe, tudtuk, hogy tíz év áll rendelkezésünkre. Utána nincs kegyelem. Miután kipakoltunk, a helikopterek rögtön felszálltak és belevesztek a katlanból gomolygó sűrű párába. Hangjukat követve próbáltuk kitalálni, milyen irányba húztak el. Ezt később sem tudtuk meg soha. Mindenféle utánpótlást pontos időközökben megkaptunk, ám a gépek minden alkalommal más irányba távoztak.

Gyakran gondoltam azt, hogy ez a világ legjobb völgye. Nyáron hűvös, télen nem túl hideg hely; jóízű, kristálytiszt víz csordogált a forrásokból, a lépcsőzetesen emelkedő teraszokon tavasztól késő őszi illatos virágok nyíltak. Mintha mérnök tervezte volna. De nem, mégsem! Halandó ember ennyire szimmetrikusan egymásba nyíló teraszokat képtelen építeni. Ehhez embert meghaladó erőre volt szükség. A völgy félelmetessé csak éjszaka vált: a föld mélyéből hátborzongató hangok törtek fel. Századokkal ezelőtt itt boldog és békés nép élt. A titokzatos és ijesztő hangok megjelenése után elmenekültek innen, más vidéken kerestek nyugalmat. A helyet Rejtélyes Hangok Völgyének keresztelték el.

Amióta elvállaltam egy újabb expedíció vezetését, tíz év és három hónap telt el. Akkor tizennégyen érkeztünk a völgybe, kitűnő tudósai különböző szakterületeknek. Amikor összetörtük az antennát és az adó-vevőt, már csak négyen voltunk életben. Mindenikünk más-más személyes indokkal vállalta el a munkát. Én feledni akartam, elsüllyeszteni addigi életemet a tudatalatti sötét labirintusaiba, hogy sem az én, sem a gyermeim életében ne kerülhessen elő. Ma már tudom és bátran elmondhatom: a szívvel és az emlékezettel játszani nem lehet, azoknak törvényeit kiismerni egy élet kevés. Tíz évnyi próbálkozásom járt kudarccal, akárcsak addigi életem. Semmit és senkit nem sikerült elfelejtenem. Leggyakrabban arra gondoltam, akitől leginkább szabadulni akartam. Ha napközben munkám lekötött, akkor éjszaka láttam viszont, ha az álom ellen hadakoztam, akkor dolgozni voltam

képtelen, és agyamat elborították az emlékek. Társaim, különösen a fizikusok és a technikai tudományok szakemberei örültnek tartottak. Erre a megtisztelő minősítésre akkor szolgáltam rá, amikor felfigyeltem egy különös egybeesésre, és azt elmeséltem nekik: a rejtélyes földalatti hangokat követő reggeleken mindig tisztán és részletesen emlékeztem álmaimra. Ez annál is furcsább volt, mert olyankor többnyire E-ről álmodtam. Ő volt az, akitől leginkább menekülni próbáltam. Álmaimból tudtam, hogy mi történt vele. Mintha üzeneteket küldene felém. Ilyen megfigyelésekből végzetes következtetéseket lehet levonni. Persze azokat igazolni szinte lehetetlen, ezért is utasították vissza elképzeléseimet és tartották azokat az örület szélén álló magányos fantáziájának. Összefüggéseket kerestem a rejtélyes hangok és az álmok között. Társaim kinevettek, hónapokon keresztül nem beszéltem velük. Most, hogy e sorokat írom, ismét olyan érzésem van, hogy rövidesen rátalálok a titok nyitjára. Holnap egyedül fogok visszatérni a Rejtélyes Hangok Völgyébe és ellenőrzöm sejtésemet, igazolom vagy megcáfolom a felfedezést.

Egy éve már, hogy a Rejtélyes Hangok Völgyében mi négyen, akik a tízből megmaradtunk, évtizednyi feljegyzéseinket négy példányban lemásoltuk, annak reményében, hogy közülünk valaki életben marad, a megmaradt élelmiszert szétosztottuk és elindultunk a négy égtáj felé. Kijárat a völgyből egyik irányban sem volt, de bíztunk erőnkben és leleményességünkben, reméltük, átjutunk a hegyeken, vissza az emberek közé, ahol talán megfedelkezhetünk a titokról és élhetjük egykori életünket barátaink és szerelmeink körében. Engem akkor is álmaim vezéreltek. Dél irányába indultam és biztos voltam, hogy napokon belül egy városkába érkezem, ahol E-vel fogok találkozni.

Előttem háromezer láb magas sziklafal emelkedett, az örök hó birodalma, emberi láb által nem érintett vidék. A harmadik hét végén csontig lesóványodva túljutottam a legmagasabb csúcson. Ameddig elláttam, dél lankái hullámzóztak, késő őszi sokszínű pompájukkal már-már repülésre készítettek. Erőm megsokszorozódott, az idő múlását észre sem véve érkeztem meg a városba. Sohasem látott, ám mégis ismerős utcákon jártam, az emberek szokásait tudtam, a kávéházak nyitvatartását ismertem. Mintha csak haza érkeztem volna. Valahogy mindig ilyennek képzeltem el a hazát. Ismerős és ismeretlen, otthon és szálloda. November elseje volt, hűvös, ám verőfényes délután. A szállodában tudtak érkezésemről, s én ezen már el sem csodálkoztam.

A tél szorongó várakozással telt el. Aztán megjött a tavasz, majd a forró nyár: én mintha Godot-ra várnék. Esténként azzal az érzéssel zuhantam az ágyba, hogy majd

Király László

Az incellim nyár

Es ha te nem létezel,
mert létezném én magam?

A napnak fénye,
a faqnak ele van.

De ha te nem létezel,
mert létezném én MAGAM?

holnap, holnap fog eljönni E.. Beállít, mintha nem telt volna el több mint tíz év, és elkezdhetjük életünk legjobb fejezetét a soha el nem múló szerelem és boldogság jegyében. Tíz évvel ezelőtt ilyen szavakat kimondani sem bírtam volna, ma már tudom, hogy ennél több egy ember életében nem lehet. Semmiségnek tűnik, de minden. Naponta eszembe jutott a Rejtélyes Hangok Völgye, addigi életemet, mint egy tévedést szerettem volna magam mögött tudni. Éreztem számon E. utolsó csókját, számtalanszor visszacsengett hangja: "... mert nincs igazság".

Azt álmodtam, hogy vak vagyok. Időtlen idők óta élek egy házban, többnyire zenét hallgatok; szaglászom, hallásom és tapintásom érezhetően jobb lett. Egy este látogatóm érkezik, hangjáról, lépteinek ritmusáról felismerem. Hosszasan beszélgetünk, fogom a kezét. Kíváncsi vagyok, mennyit változott az arca, próbálom számontartani ráncait. Simogatam a fejét, szemét, halántékát, arcát, melleit, hasát, ujjaim az ajkához érnek. Jó kezed van, mondja, majd szorosan mellém bújik, hajnalig szeretkezünk. Egyetlen szót suttag fülemből, mintha varázsszó lenne: nem találok jelentését. Egyszer csak látni kezdek, megszűnik a sötétség, zokogva ölelem magamhoz E-t. Ismét vannak színek, árnyak és formák. Ébredés után is látok, csak E. nincs sehol, nincs, nincs, nincs...

Egész nap arra az egyetlen, a végtelenségig ismételt szóra próbálok emlékezni. Hetek múlva sem jut eszembe a szó, talán örökre elfelejtettem. A tét nagy: ha eszembe jutna, tudnám, hol találom E-re. Esténként a tíz év alatt készített jegyzeteket olvasom újra, rendezgetem és rejtett összefüggést keresek a feledésre szánt emlék, az álom és a föld mélyéből feltörő rejtélyes hangok között. Érzem, hogy léteznie kell egy láthatatlan erőnek, amely összeköti az embert a természettel: a Teremtő titkaira próbálok figyelni, a Teremtőre, aki nem engedi az embert szabadulni vágyaitól. Aminek meg kell történnie, azt szándékosan sem tudjuk elkerülni. A szó, tudom, vissza fog térni hozzám, mert egyszer már kimondatott számomra. A szó az emlékezet sötétségéből fog előbukkanni, és nem lesz késő: találkozásunk, ha csak egyetlen percig fog tartani, akkor is benne lesz az örökkévalóság, mert szünni nem akaró szerelemből és vágyból születik.

Mögöttem dél lankái, előttem a Rejtélyes Hangok Völgye, ahová napokon belül megérkezem, hogy megfejtsem a titkot és rámtaláljon a szó, mely elvezet E-hez.

O'NEILL

O'NEILL, Eugene Gladstone (New York, 1888. 10. 16. — Boston, 1953. 11. 27.) amerikai drámaíró. Ír származású színészházaszár harmadik fia. Az évek során a tehetséges apa az alkohol, a buzgó katolikus anya a kábítószer rabjává válik. Az író élete végéig büntudat kínozza majd amiatt, hogy imádott édesanyja éppen akkor kapott első ízben morfiúmot, amikor ővele vajúdott. Szülei vándoréletét éli, közben katolikus középiskolákban tölt rövidebb-hosszabb időt. 1906-ban a Princeton egyetemre is beiratkozik, de elsőéves korában foglalkozási okokból kizárják. 1909 és 1914 között hol tisztviselő, hol újságíró, hol színész. Megnősül, elvált, Hondurasba megy aranyásónak, matrózként járja a tengert. 1912-ben tüdőbaj szögezi ágyhoz. A kényszerű kórházi létélés hónapjai alatt végigragja magát az egyetemes drámaírodalmon. Különösen Ibsen, Strindberg és Wedekind nyűgözi le. Megismeri Freud, Adler és Jung néhány munkáját is. Lázasan ütemben írja első darabjait. 1914-ben Pierce Baker professzor drámaírói szemináriumának hallgatója a Harvard egyetemen. A következő évben kapcsolatba kerül a Provincetown Players műkedvelő színtársulattal, amely a modern amerikai dráma diadalra juttatását tűzte ki céljául. Ez az együttes mutatja be O'Neill *Útban Cardiff felé* c. egyfelvonásosát, majd 1924-ig frott drámái mindegyikét. Második, ugyancsak szerencsétlenül végződött házassága idején keletkezik első egész estét betöltő darabja, a *Túl a látóhatáron* (1920). A téma itt is, akárcsak a tengerészévek élményeit feldolgozó egyfelvonásosokban és szinte valamennyi későbbi művében, a jóvátehetetlenül elhibázott élet, az ábránd és a valóság összeférhetetlensége. A *Jones család* (1920), a *Szörös majom* (1922), az *Isten szárnyas gyermekei* (1924), a *Brown, a nagy isten* (1926), a *Különös közjáték* (1928) c. darabjaiban az expresszionizmus színpadi eszközeit és a saját tapasztalataival egybecsengő jungi indítékot alkalmazza. Az 1920-as darabban egy bukott afrikai diktátor alacsonyodik szűkülő ösztönélményé rémlátomásainak foglyaként; a következőben egy őrjöngő majom támad a fedélzeten utazó milliommoslányra, a lenticről tudomást sem vevő gazdagokra, hogy végül felbujtóját, a hajófutót pusztítsa el; Isten két "szárnyas gyermeke" pedig egy fehér nő és egy néger férfi, akiket az olthatatlan gyűlöletbe átsapó kielégíthetetlen sóvárgás köt össze. A tudatos meg az ösztönös lét viszonylagos önállóságára és lényegi összetartozására utal az is, hogy a *Különös közjáték*

találtaival egybecsengő jungi indítékot alkalmazza. Az 1920-as darabban egy bukott afrikai diktátor alacsonyodik szűkülő ösztönélményé rémlátomásainak foglyaként; a következőben egy őrjöngő majom támad a fedélzeten utazó milliommoslányra, a lenticről tudomást sem vevő gazdagokra, hogy végül felbujtóját, a hajófutót pusztítsa el; Isten két "szárnyas gyermeke" pedig egy fehér nő és egy néger férfi, akiket az olthatatlan gyűlöletbe átsapó kielégíthetetlen sóvárgás köt össze. A tudatos meg az ösztönös lét viszonylagos önállóságára és lényegi összetartozására utal az is, hogy a *Különös közjáték*

tékaiban a belső monológ dialógusként viselkedik, a *Brown, a nagy isten* szereplői hol álarcban, hol álarc nélkül mutatkoznak, amiként a későbbi *Mindörökké* (1934) íróhőseinek kettős éne két külön szereplőben ölt testet. A kiforrott O'Neill a görög hagyományhoz fordul friss ihletért. A *Vágy a szülfák alatt* (1924) farmerkörnyezetben játszaja újra a Phaedra-történetet a férj harácsoló életmódjától megundorodott fiatalasszonnyal és mostohafiával. A háromrészes, tizenhárom felvonásos *Amerikai Elektra*ban (1931) a New England-i Mannon családon teljesedik be, házasságtörés, gyilkosság, öngyilkosság és a mindvégig kísértő vérfertőzés indulatviharzásai közepette, a mélylélektanilag megalapozott aiszkhüloszi végzet. Harmadszori nősülése után nyugodtabb körülmények közé jutva, az immár világhírű író nagy drámaciklust tervez a vagyon embernyomorító, család bomlasztó hatásáról. Idegsorvadástól gyötört s a hajdani italozások következtében megviselt szervezetében azonban már nincs elég erő a mű véghezviteléhez. A ciklusnak egyetlen darabját önti végső formába: *Egy igazi úr* (1936). De amit emellett alkot, az is csupa remekmű. Az *Eljő a jeges* (1939) kocsmatölteléké züllött világmeváltói egy utolsó kísérletet tesznek fiatalok ábrándjaik megvalósítására, és belebuknak. Az *Utazás az éjszakába* (1940) O'Neill egyik utolsó kísérlete, hogy kiírja magából ezúttal Tyrone névre keresztelt családja tragédiáját, a lecsúszott apát, az így vagy úgy zátonyra futott két fiút, a morfiúmmáorban szédelgő anyát, akiket nem segít sem a vétek és áldozatok, sem a leleplezők és leleplezettek egymásrautaltsága. És kudarcot vall a *Boldogtalan hold* (1942) Tyrone-ja is: részeg álomba merül a magát önvédelemből ringyónak hazudó Josie karjaiban, ahol pedig föllehetne volna a csak reá váró jóságot és szeretetet. O'Neill, az író, azonban győzött: Ibsen színpadán újratemtette a görög sorstragédiát a saját szenvedéseiből. Megszületett — minden irányú továbbfejlődésre készen — az amerikai dráma.

Különös közjáték (ismertetés)

SZEMÉLYEK

CHARLES MARSDEN
HENRY LEEDS professzor
NINA LEEDS, a leánya
EDMUND DARRELL [Ned]
SAM EVANS
MRS. AMOS EVANS, Sam anyja
GORDON EVANS
MADELINE ARNOLD

SZÍNHELYEK

ELSŐ RÉSZ

ELSŐ FELVONÁS: Leedsék könyvtárszobája egy New England-i egyetemi városkában — nyárvégi délután.

MÁSODIK FELVONÁS: Ugyanott. Egy év múlva, ősszel. Este.

HARMADIK FELVONÁS: Az ebédlő Evansék birtokán, New York állam északi részén — a következő tavasz utóján. Reggel.

NEGYEDIK FELVONÁS: Mint az első két felvonásban. Az év őszén. Este.

ÖTÖDIK FELVONÁS: Nappali a kis házban, melyet Evansék egy tengerparti peremvárosban bérelnék New York mellett. A következő áprilisban. Reggel.

MÁSODIK RÉSZ

HATODIK FELVONÁS: Ugyanott. Jó egy év múlva. Este.

HETEDIK FELVONÁS: Nappali

Evansék lakásán, a Park Avenue-n. Majdnem tizenegy évvel utóbb. Dél-táj.

NYOLCADIK FELVONÁS: A hátsó fedélzet egy része Evansék Poughkeepsie-nél horgonyzó jachtján. Tíz év múlva. Délután.

KILENCEDIK FELVONÁS: Terasz Evansék Long Island-i birtokán. Néhány hónap múlva. Késő délután.

A "félre" dramaturgiája

A kétrészes, kilencfelvonásos mammutdrámának alighanem több mint a felét teszi ki a monológok és a régebben "félre", O'Neillnél "magában", "gondolja magában" stb. utasítással bevezetett, tehát csak a közönségnek s nem a többi szereplőnek szánt szövegek. Először is az első hét felvonásban a magánbeszéd, az utolsó kettőben jórészt a "félre" hordozza az expozíciót. A "félre" vagy magánbeszéd azután végighúzódik az egész darabon, előkészítésként gyakran felvonások során átívelve, esetleg tartalmában ismétlődve, vagy egyazon replikán belül is váltakozva a tulajdonképpeni párbeszéd-elemekkel, és akár tudomására jut végül a címzetteknek (az érintett többi szereplőnek), akár sem, akár beteljesedik jóslatként, vágyképzésként a bonyodalom tetőpontján és a megoldásban, akár sem, döntő szerepe van a cselekmény bonyolításában, a feszültség fokozásában, a drámai összeütközés, a válság és a sorsfordulat alakításában. A "félre" azért válhatott a *Különös közjáték* legfőbb dramaturgiai mozgatórugójává, mert rendkívül erős ösztönök, vágyak, "ösképek" törnek föl benne a személyes vagy közösségi tudattalantól: a nemiség és a halálösztön; az

Ödipusz-komplexus és ennek átvitele egyéb személyekre; a regresszió, azaz a visszamenekülés a gyermekkorba vagy még távolabbra; az uralom- és birtoklási vágy; a minden erkölcsön átgázoló gyönyör- vagy boldogságvágy; a kisebbségi érzés; a zavaros idő- és létélmény; az istenhiány és önmagunk vagy mások istenítése, illetve gyalázása. Ezekről a monológokban vagy "félre"-szövegekben megjelenő és minduntalan a dialógus nyilvánosságára kívánczósító indítékokról, valamint működésükről adunk most vázlatos képet, felvonásról felvonásra haladva.

ELSŐ RÉSZ

ELSŐ felvonás

Charles Marsden, az "ábrándos önelemző" és kisiklott író, akit férfivá avatásának kínos élménye egy életre elijesztett a nemiségtől és odaláncolt a Mamához, egyelőre önmagának sem meri bevallani, hogy szereti Ninát, volt professzora, Henry Leeds leányát. Az előzegetült professzort az gyöttri, hogy imádott Ninája gyűlöli őt, mióta megtudta: szerelmesét, Gordon Shaw-t, az eszményi férfit a féltékeny Leeds beszélte rá a tervezett házasságtörés elhalasztására, amikor a fiatalember a háborúba indult, hogy ott aztán elpusztuljon. Ninának azért van lelkiismeretfurdalása, mert az utolsó pillanatban gyáva volt házasságlevél nélkül is odaadni magát Gordonnak. A lány most minden keserűségét és dühét kiönti az apa meg az atyai barát előtt, majd bejelenti: elszegődik apólónéka Gordon egykori barátja, Edmund Darrell vezette hadirokkant-kórházba, hogy — mintegy leróva adósságát a holtában is bálványozott

Gordonnal szemben — felkínálkozzék bármelyik betegnek.

MÁSODIK felvonás

Kevéssel a professzor halála után Nina harmadmagával — a szerelemről "tudományos" nézeteket valló, egyébként vonzóan férfias Darrell ideggyógyász és a fiatal, gyermeteg lelkű, az élő Ninát meg a halott Gordont egyaránt isteníítő Sam Evans társaságában — tér haza a kórházból. Így Marsdennek, a "drága, öreg Charlie"-nek több oka is van a féltékenykedésre, önmarcangolásra. Polyvást azon rágódik, valóra váltotta-e "ágálását az odaadásról" Nina, szeretője lett-e az orvosnak is, és mit akarhat vajon az ifjonctól. Darrell többé-kevésbé virágnyelven Marsden tudtára adja, hogy Nina a kórházban fűvel-fával összefeküdt, és megnyeri az író annak a gondolatnak, hogy a kiábrándult és kétségbeesett lányt össze kell boronálni Sammel, mert rajta kedvére anyáskodhat és zsarnokoskodhat. Nina, miután hiába próbált bármilyen érzelmeket kicsiholni magából a gyászszet alkalmából, és "eszels" előadást tartott a vajdó lstenanyában rejlő megváltásról, Marsden, az apahelyettes ölebe kuporodva s ott lassan álomba szenderedve, bűnösen ostoba szerelmi játékaiknak enyhe büntetéseként fogadja el a felajánlott megoldást: férjhez megy Samhez, akit nem szeret.

Harmadik felvonás

A magánbeszédnek mind félreértelmezhetőbb célzásai, előrejelzései után Nina és anyósa párbeszédéből kiviláglik: a fiatalasszony gyereket vár, de nem tarthatja meg, mert az Evans családban férfigón örökletes az elmebaj, s a családi boldogság meg-

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

mentésének egyetlen módja az, ha Nina elhajtja a magzatot, majd egy másik férfival ejtje teherbe magát — mindezt természetesen Sam tudta nélkül (az intézetben neveltetett Sam előtt a családi átkot is sikerült titokban tartania Mrs. Evansnak, tulajdon anyai örömeit feláldozva). "A boldogság visz bennünket a legközelebb a jó megismeréséhez! Boldognak lenni, az a jó! A többi üres fecsegés!" — igyekszik elhárítani menyje erkölcsi aggályait az anyós. És Nina, meggyőzve, sóváran tűnődik el: "Boldog akarok lenni! ... jogom van hozzá... ez a dologom!"

Negyedik felvonás

A terheség megszakított; az üzlettemberi és férji balsikerei miatt magát több értelemben is tehetetlenséggel vádoló Sam iránt Nina szánalommal vegyes megvetést és utálatot érez — most kívánja először halálát —, mégis hű akar maradni az anyósával kötött megállapodáshoz, miután tehát az ő érvekei is fellobbantak, maga veszi rá a már javában lángoló Darrellt, hogy — feledve tudósi fensőbbiségét, Samhez fűződő barátságát és Gordon-pótlék mivoltát — csapjon föl tenyészbikának. Darrell győzelmi mámorban ujjong: "És egy ideig legalább én is boldog leszek!..." Nina ugyancsak dadál: "Boldog leszek!... boldoggá teszem a férjem!..."

Ötödik felvonás

Darrell és a tőle viselős Nina kötelelőségérzet, bűntudat és vágy között, az anyját gyászoló Marsden bánat és féltékenysége között, Sam Evans kudarcérzet és remény között hanyólik (lásd szemelvényünket).

MÁSODIK RÉSZ

Hatodik felvonás

A megérett, kisebbségi érzéstől megszabadult Sam nemcsak büszke, sőt ostobán öntelt apa (a kis-

fiút az ő kívánságára keresztelték Nina halott szerelméről Gordonnak), hanem immár magabiztos üzletember is, eléri, hogy Marsden és később Darrell betársuljon egyik vállalkozásába. Nina megsejti és "valósággal vérfertőzésnek" érzi, hogy Marsden, akiben mindig is egyetlen megbízható barátját, biztos támaszát látta, szerelemmel szereti őt, mi több, a házasság-törést is kiszimatolta féltékenységeiben. Az asszony és az Európából visszatért Darrell között újra fellángol a szerelem, ám a helyzet visszajár fordul: most Darrell követeli, hogy rúgják föl a hamis látszatokat, tárják Sam elé az igazságot, míg Nina beéri az adott felállással: Sam a legjobb férfi, Darrell a legjobb szerető. Nina mondja ki az utolsó szót: "Ez a mi közös otthonunk", s az ő "három embere", Sam, Darrell és Marsden belenyugszik akaratába, noha a nekik szánt szerepet csak maga számára tisztázza pontosan Nina: "... együtt alkot a három egy teljes férfivágyat, s azt iszom én magamba... mert én önálló egész vagyok... ők fölolvadnak bennem, az ő életük az én életem... ők hárman együtt tettek anyává!... a férj!... a szerető!... az apa!... és a negyedik férfi!... a kis Gordon!... ő is az enyém!... ettől lesz kerek egész minden!... (Bizar, titkos ujjongással) Bizony úgy való, hogy én legyek a világ legbüszkébb asszonya!... a világ legboldogabb asszonya!"

Hetedik felvonás

Nina és Darrell szerelme kihűlt, megkeseredett, el is határozzák, hogy hosszabb időre elválnak. Az asszony immár azon morfondírozik, hogy Marsden tökéletes szeretője lehetne öreg korára, a szenvedélyek múltán, és attól fél, hogy Sam elhódítja tőle a fiát. A 11 éves Gordon ellenben, aki egyre inkább hasonlít a "nagy" Gordonhoz, édesapjára féltékeny édesanyja iránti ragaszkodásában, és miután kileste kettejük búcsúcsókját,

nyíltan kimutatja gyűlöletét Darrell-lel szemben, aki viszont igazából már fiatal munkatársára, Prestonra tekint úgy mint fiára. Nina megpróbálja ki magyarázni a búcsúcsókot, de látja, hogy fiát nem tudta becsapni, csak a férjét, mire heves gyűlölettel gondolja: "Ó, édes Istenem, Anyám, add, hogy egyszer ennek a hülyének is a képebe mondhasam az igazságot!..."

Nyolcadik felvonás

Evezőverseny zajlik; Sam és Madeline, Gordon jegyese, természetesen Gordonnak szurkol, Darrell és (a részeg) Marsden, a gordonok ellenségei, a vetélytársnak. Ninát csak saját érzelmei és ármányos tervei foglalkoztatják. Már nemcsak Samre féltékeny (harmadszor gondolja: "Csak halna meg!"), hanem leendő menyére is. Szerelmük csendes elsiratása után ("... az élet csak a múltban és a jövőben él... a jelen csak közjáték... különös közjáték, amelyben azért idézzük a múltat és a jövőt, hogy bizonyítsuk: élünk, vagyunk!") megpróbálja rávenni Darrellt: lépjen színpadra az igazi apaként és bontassa föl az eljegyzést. A férfi nem hajlandó erre ("... én csak egy férfitestet jelentettem magának. Benem az első Gordon kelt életre... Soha sem voltam én több magának, mint a halott szerelmes pótléka"), sőt azt is megakadályozza, hogy Nina a "kis" Gordon öröklött elmebajáról szóló mesével tántorítsa el a fiától Madeline-t. Nina összeroppan, és ismét viszszaesve a kislány szerepébe, önző szándékát is, egész szerelmi múltját is fölfedi Marsdennek, az "apának", a Gordon győzelmén tombolva örvendező Sam pedig, akinek magas vérnyomásáról sok szó esett korábban, gutaütést kap, s ebbe nem sokára belehal.

Kilencedik felvonás

Általános búcsúzkodás. A fiatalok európai nászútra készülődnek, Darrell vissza nyugat-indiai kutatóállomására, kedves Prestonja mellé. A

gyűlölködő apa és fiú végül még öltre megy egymással, de mikor Nina rákiált Gordonra: "Megütötöd tulajdon apádat!", a fiú töredelmesen bocsánatot kér, mert gyermeki jóhiszeműségében jelképes értelmet tulajdonít anyja szavainak, így hát boldog tudatlanságban távozik. Nina beletörődik a fia elvesztésébe, feladja a harcot az öregedés ellen is, és gyöngéd erőszakkal kikényszeríti Marsdenből a szerelmi vallomást meg a házassági ajánlatot. Magukra maradva még egyszer, utoljára előadják az apa-leánya játékot:

MARSDEN (atyáskodva — Nina apjának a hangján) Felejtsd el mindazt, amit a gordonok köré szőttél. Tulajdonképp, drága Nina, mindabban, ami azóta történt, hogy megismerted Gordon Shaw-t, volt valami irreális, valami szertelen, fantasztikus, olyasmi, ami igazában nem való a délutánjainkra. Felejtsd el tehát — te is, én is — az egész, fájdalmas epizódot, tekintsiük közjátékának, kísérletnek és előkészületnek, egyszerűval olyasminek, amiben lelkiünk letisztult, megszabadult a tisztátalan hústól, és méltóvá lett, hogy eztán békén porladjon.

NINA (álmosan, halásan mosolyog) Köszönöm, Atyám — vétektem? — te olyan jó vagy — drága, öreg Charlie!

MARSDEN (ez önkéntelenül megint fájdalmat okoz neki, és gondolatban gépiesen föl is háborodik) Micsoda beszéd az, a keservit, hogy drága, öreg... (Aztán vet egy pillantást Nina arcára, és boldogan elmosolyodik) Nem, inkább az Isten is megáldja a drága, öreg Charlie-t... mert ő... kitért a vágy elől, és lám csak, célba ért!... (Nina elaludt. Marsden boldogan nézi a köréjük gyülekező esti árnyakat)

KÜLÖNÖS KÖZJÁTÉK

ÖTÖDIK FELVONÁS

SZÍN: Egy kis ház nappalija. Ezt a házat Evans egy tengerparti peremvároskában bérli New York mellett. Napfényes reggel a következő áprilisban.

Típusbungalók típusnappalija. Balra ablakok a tágas verandára. Hátról kétszárnyú ajtó a hallba. Jobbról ajtó az ebédlőbe. Nina a régi otthonából hozott néhány holmijával próbált enyhíteni azon, hogy olyan bántón, banálisan új minden, de nagyon bátortalanra sikerül ez a kísérlete a közönségesség elsőpró áradatával szemben, s az eredmény jellegtelen összevisszaság, mint az előző felvonás során a professzor könyvtárában.

A bútor elrendezésének ugyanaz a sémája, mint az előző színekben. Egy állítható támlájú karosszék meg egy tölgyfa asztal a középtől balra, egy világos huzatú párnás fotel középtől és ugyanolyan kretonhuzatú dívány jobbra.

Nina a fotelban ül. Olvasni akart, de aztán fásultan az ölébe ejtette a könyvet. Arca is, viselkedése is nagyot változott. Megint állapotos, akár csak a harmadik felvonásban, de most diadalmas erő csillan az arcán, kegyetlen önteltség ül a szemében. Meghízott, arca is kitélt. Nyoma sincs rajta a szokott, beteges idegfeszültségnek, sőt mintha nem is volnának idegei, oly végtelenül nyugodt

NINA (befelé, önmagába figyel, hallgatózik — örömmel) Most!... ez már nem lehet képzelődés... határozottan érzem... é!... a kicsi... az én kis egyetlenem... a másik igazában nem is élt soha... ez, ez az én szerelmem gyermeke!... imádom Nedet!... az első délutántól szeretem... az elsőől, mikor fölmentem hozzá... a tudományos kísérletre!... (Nevet) Jaj, mekkora számár voltam... hiszen a szerelem jött

el hozzám... az ő karjában... a boldogság!... titkoltam előtte... láttam, hogy megriad... hogy megriasztja a tulajdon öröme... éreztem, hogy egyre küzd magával... minden áldott délután... a boldogságunk minden álom-délutánján... és nem szoltam... vigyáztam magamra, nem árt egy kis számítás... és mikor végül ő szólalt meg... furcsán, zavarban... "Nézd, Nina, most már mindent megtettünk, amit kellett, veszedelmes tovább játszani a tűzzel"... én azt feleltem neki: "Igazad van, Ned, a világért sem akarnám, hogy beléd találjak szeretni"... (Nevet) Nem tetszett ám neki!... látszott rajta, hogy majd megpukkad dühében... és fél... aztán hetekig nem is telefonált... én csak vártam, okosan tettem... de minden nappal jobban megrémültem... és kis híján megtörttem már, mikor végre önála tört meg a jég... egyszerre csak beállított... de én nem engedtem, hogy felhagyjon a tartózkodó, doktoros pózzal, és elküldtem őt, hadd legyen büszke az akaraterejére... és hadd eméssze csak értem a vágy... azóta minden héten kijön... orvosi minőségben... okosan, szenvedélytelenül beszélgetünk a gyermekünkéről... mintha Samé volna... a vágyunknak nem engedünk soha... de közben figyelem, hogy halmozódik, duzzad föl benne a vágy, míg bizonyos nem lehetek már végre... (Hirtelen riadalommal) De csakugyan az lehetek?... soha egy árva szót se szóltam szerelmemről... talán ostobaság, hogy ezt a szerepet játszom... talán épp ezzel fordítom magam ellen... (Egyszerre nyugodt önbizalommal) Nem... szeret... érzem... csak akkor kételkedem, ha gondolkodni kezdek... (Hátradől, és álmatagon bámul maga elé — csönd) Na... most megint... az ő gyermeke!... a gyermekem most lép be az életembe... az életem most lép be a gyermekembe... kerek és tö-

kéletes a világ... minden összetartozik... élet minden... és a lét túlesik az értelmén... az ő békés csöndjében elhallgatnak a miértek... az én életem kis álom az áradat nagy álmában... beszívom az álom áradatát, és kifújom az álom a nagy áradatba... a mozgó áradatban lebegő érzem, hogy mozdul bennem a lebegő élet... nem számítnak a miértek... nincs is miért... anya vagyok... Isten is anya...

Boldogan folsóhajt, lehunyja a szemét. Csönd Evans belép hátul, a hall felől jön. Rendesen felöltözött, de ruhája a régi — még most is a kopott, főiskolai elegancia ez —, és elfelejtett megborotválkozni. Tekintete szálmalmasan gyötört, viselkedéséről nyomasztón lerí, mennyire szeretné titkolni krónikus baját: ideges rémületét és rossz lelkiismeretét. Megáll az ajtóban, nyomorultul, loppal figyeli, lesi a feleségét, önmagával vitázik, próbál egy kis bátorságra kapni

EVANS Mondd meg neki!... rajta!... döntöttél, vagy nem?... akkor most ne téj ki!... mond meg, mit határoztál!... az ő kedvéért... tudomásul veszed az igazságot... hogy nem tud szeretni... megpróbáltam... mindent beleadtam, becsülettel... de most már meggyűlöl... és nem haragudhatsz érte... ő gyereket akart... te pedig nem vagy rá képes... (Magában halványan tiltakozni próbál) De hisz nem is tudhatom biztosan... hogy csakugyan az én hibám!... (Aztán keserűen) Ugyan, ne áltasd magad... ha máshoz megy feleségül, ha Gordon életben marad, és elveszi... fogadok, hogy már az első hónapban... okosabb, ha föladed a meccset... revolverrel! (Nyugot nyel, mint aki zokogást fojt el, aztán vadul folytatja) Mit nyavalyogsz itt?... rajta, ébreszd föl!... ajánld föl neki: elváltsz tőle, hogy hozzámelessen valami rendes emberhez, amelyet érdemel... (Hirtelen megrémül) És ha igent mond?... azt nem bírom ki!...

meghalok nélküle!... akkor igenis lesz erőm lelépni a színről!... akkor Nina szabad lesz!... rajta... szólj neki!... (De amint megszólal, bizonytalanul megrebeg a hangja) Nina!

NINA (kinyitja a szemét, nyugodtan néz rá, közömbösen) Tessék.

EVANS (máris riadt, máris vereséget szenvedett) Nem megy!... ez a nézés!... igent talál mondani!... (Akadozva) Nem szívesen ébresztelek föl, de — Ned már igazán itt lehetne, nem gondold?

NINA (nyugodtan) Nem aludtam. (Úgy kerülgetik a gondolatai a férjét, mintha az is nehezére esnék, hogy a figyelmét ráfordítsa, hogy a létezését tudomásul vegye) Ez az ember a férjem... keserves rágonddolni, hogy... azt mondják majd: ez a gyermekem apja... (Fölkabodul) Szégyen, gyalázat!... pedig pontosan ezt akartam!... de csak akkor akartam ezt!... már nem akarom!... én most már Nedet szeretem!... és nem adom őt!... Samnek hozzá kell járulnia, hogy elvadjunk... eleget áldoztam már életemben... mit kapok én tőle?... még otthont sem... el kellett adnom az apám házáat, hogy pénzem legyen, és ide költözzünk, közelebb az irodához, az ő munkahelyéhez... aztán kipenderítik onnét... és most Ned kell, hogy másik állást kerítsen neki!... az én szerelmesem öneki!... micsoda szégyen!... (Már bánja, amit gondolt) Jaj, igazságtalan vagyok... szegény Sam nem is tud Nedről... és én akartam mindenáron eladni a házat... olyan magányos voltam ott... közelebb akartam élni Nedhez!...

állít majd, nem sokat vacakol az írással. (Bizonytalanul, csodálkozva) Charlie!... a drága, öreg Charlie!... hát elfelejtettem már őt is!

EVANS Azt hiszem, ez Ned kocsija lesz. Igen. Megáll. Kimegyek eléje. (Indul hátra, az ajtó felé)

NINA (nyersen, nem tud uralkodni hirtelen haragjában) Ugyan, ne légy már olyan mamlasz!

EVANS (állva marad — zavartan) Mi az, mi bajod?

NINA (összeszedi magát, de ideges) Ne is törődj velem. Olyan ideges vagyok. (Büntudatosan állapítja meg magában) Az egyik pillanatban még szégyellem, hogy akkora hühöt csap a szerelmem körül... a másikban meg már alig bírok magammal: én akarom rákényszeríteni őt ugyanarra!...

A szobalány közben ajtót nyitott, Ned Darrell belép. Idősebbnek hat, keserű, védekező, elégedetlen önmagával, ez bujkál örökké a szemében meg a szája körül. De ezt a kifejezést vágy és öröm váltja föl, ahogy Ninát meglátja.

DARRELL (hévvel indul az asszony felé) Nina! (Akkor veszi csak észre Evans, megtorpan)

NINA (teljesen elfeledkezik férje jelenlétéről, úgy kel föl a helyéről, mintha magához akarná ölelni Darrellt — szerelmes a hangja) Ned!

DARRELL (szeretné lerágni magáról a büntudatot és a zavart) Szervusz, Sam! Észre se vettek! (Gyorsan a zsebébe nyúl) Míg el nem felejttem, itt a levél. Tegnap telefonon beszéltem Applebyvel. Biztosra veszi, hogy lesz üresedés... (Egy kicsit vállveregető)

EVANS (kétségbeesetten) Min járhat az esze?... talán még örülhetek is, hogy nem tudom!... (Hátat fordít Ninának, és élénkséget erőltet hangjába) Remélem, elhozza majd Ned azt a levelet a Globe Társaság igazgatójához, ahogy ígérte. Úgy szeretnék már megint dolgozni!

NINA (lenéző részvétellel) Szerintem nyugodt lehetsz, hogy elhozza. Én kértem meg rá, hogy el ne felejtse.

EVANS Remélhetőleg lesz épp üresedés. Ránk férne már a pénz. (Lehajtja a fejét) Utálatos érzés, hogy itt lógnak a nyakadon, mikor neked is alig van valamicskéd.

NINA (érdéktelenül, fensőbbbéségesen, ahogy a nevelő nő beszél a kisfiúval) Ugyan, ugyan!

EVANS (fölélénkül) De, bizony így van! (Aztán az asszonyhoz lép — alázatosan kezd hízelegni neki) Ugye mostanában sokkal jobban vagy, Nina?

NINA (összeeszen — éles a hangja) Miért?

EVANS Mert annyi jobban a színed. Meg is híztál. (Mosolyogni próbál)

NINA (kurtán) Ugyan, ne csacsiskodj, kérlek! Ami azt illeti, egy fikarcnyival sem érzem jobban magam!

EVANS (leverten) Az utóbbi időben, minden szíre-szóra nekem esik... akármit csinállok, minden kihozza a sodrából... (Odatérfereg az ablakhoz, és fásultan kinéz) Azt hittem, ma jelentkezik Charlie, jelzi, hogy jön-e vagy sem. De, úgy látszik, annyira megviselte az anyja halála, hogy még írni sem ír.

NINA (közömbösen) Lehet, hogy szó nélkül be-

lesz a hangja, maga se tehet róla)... de most aztán fel kell ám kötnöd a fehérműt, hogy jobban is maradjatok!

EVANS (büntudatosan elvörösödik — de adja a könnyedet) Bizd csak ide! Felkötöm én, ne félj! (Aztán hálással, alázatosan) A kutyafáját, Ned, el se mondhatom, milyen hálás vagyok!

DARRELL (gorombán, hogy zavarát leplezze) Ugyan, ne járjon a szád! Én örülök neki a legjobban!

NINA (szinte kéjes megnézetéssel méri végig Evans — kurtán ad túl rajta) Na most sipirc, borotválkozz meg, csak nem így akarsz a városba menni!

EVANS (büntudatosan tapint végig az arcán — de friss, határozott hangot erőltet magára) Persze, szaladok. Egészen kiment a fejből! Ugye megbocsátasz! (Ez Darrellnek szól. Kisiet)

DARRELL (amint Evans hallótávolon túl kerül — szemrehányón fordul Ninához) Hogy bántasz így velem! Közönséges — disznónak érzem magam!

NINA (büntudatosan elpirul, védekezően) Hogy bának vele? (Aztán következtelenül) Az utóbbi időben mindig elfelejt megborotválkozni.

DARRELL Jól tudod, mire gondolok, Nina! (Elfordul, keserűen gondolja) Aljas csalo lett belőlem... ez az ártatlan nyomorult pedig tökéletesen megbízik bennem!...

NINA (riadtan) Mért nem ölel meg?... jaj, most úgy érzem, hogy nem szeret!... milyen keserű volt a hangja!... (Próbál tárgyilagosan beszélni) Sajnálom, Ned, igazán nem akarok komiszkodni vele, de az idegeimre megy.

DARRELL (keserűen) Néha valósággal gyűlölöm ezt a nőt!... ha ő közbe nem jön, ma is tökéletes a lelki nyugalmam... de az utóbbi időben a fene eszi, nem ér az már egy fabatkát sem!... mégis hülyeség, hogy bűnösnek érzem magam... csak ne bírna úgy bennem ez a Sam!... (Aztán türelmetlenül) Butaság!... ostoba érzélgősség!... a cél szentesíti az eszközt!... ennek pedig jó vége lesz, ez jót fog tenni Samnek, arra esküszöm!... miért nem mondja már meg neki Nina, hogy állapotos?... mire vár?...

NINA (szenvedélyesen bámulja Darrellt) Jaj, drágám, szerelmem, hát mért nem csókolsz meg?... (Könyörögve) Ned, ne légy utálatos, kérlek!

DARRELL (küszködve igyekszik uralkodni magán — hidegen) Nem vagyok utálatos, Nina. De azt csak belátod, hogy ezek a szerelmi háromszög-jelenetek — enyhén szólva — megalázók. (Bosszúsán) Nem jövök ki ide többet.

NINA (fájdalmasan fölkiált) Ned!

DARRELL (magában fölujjong) Szeret!... már elfelejtette Gordont is!... boldog vagyok!... szeretem őt?... nem!... szerintem nem is fogom soha!... azt nem szabad!... az tönkretenné Samet!... az egész pályámat!... gondolkodj józanul... te, tengerimalac, te!... én vagyok Nina orvosa... és Samé is... én írtam föl nekik azt a receptet, hogy legyen gyerekük... ennyi az egész, és nem több!...

NINA (remény és félelem közt vitédik) Min töpreng?... küszködik, harcol a szerelme ellen... jaj, én drágám, szerelmem!... (Megint csupa vágy a hangja) Ned!

DARRELL (odálép hozzá, és egyszerre roppant mód orvosi lesz a modora) Milyen a közérzetünk ma? Mintha volna egy kis láza. (Megfogja Nina kezét, mintha a pulzusát tapintaná. A nő keze rákúcsosodik az övére. Nina az orvos szemébe néz. Darrell tovább is elfordul tőle)

NINA (hevesen, vágyakozva tapad hozzá a férfihoz, szinte fölkiált rá) Szeretlek!... vigyél magaddal!... az egész világon semmi más nem érdekel rajtad kívül!... Sam haljon meg!...

DARRELL (önmagával küszködik; gondolkodik) Szentséges Isten!... a bőre!... a meztelensége!... azok a délutánok, az a végtelen ölekezés, az a boldogság!... engem nem érdekel más!... menjen a pokolba Sam!...

NINA (szenvedélyesen kitör) Ned! Szeretlek! Nem bírom titkolni tovább! Nem akarom! Imádlak, Ned!

DARRELL (akarjába kapja és örvengve összeviszza csókolja) Nina! Szépségem!

NINA (diadalmasan, két csók közt) Ugye hogy szeretsz! Mondd, hogy szeretsz, Ned!

DARRELL (szenvedélyesen) Igen! Imádlak!

NINA (diadalmasan kiált föl) Hála a Jóistennek! Végre kimondtad! Végre bevallod önmagadnak is! Jaj, Ned, most tétlén csak igazán boldoggá!

Kint csöngetnek. Darrell meghallja. Mintha áramütés érné. Kiszakítja magát a nő karjából. Nina is ösztönösen feldől, és indul jobbra, a hall felé

DARRELL (esetlenül) Odakint — jött valaki. (Lerogy az asztalnál álló székre. Kínzottan gondolkodik) Azt mondtam neki, hogy szeretem!... mégis ő győzött!... kihasználta, hogy olyan örültül vágyom rá!... pedig nem szeretem!... nem akarom szeretni!... én rendelkezem a magam életével!... (Dühösen, szinte kiabálva) Nem igaz, Nina! Szeretlek!

NINA (a szobalány közben áthalad a hallon, ajtót nyitni) Pszt! (Aztán diadalmasan suttozja) De igen, Ned! Szeretsz!

DARRELL (makacsul, ostobán) Nem szeretlek! Nylik az ajtó. Bejön Marsden, lassan, fásultan, mint aki nincs is egészen magánál. Talpig gyászban, de most is hibátlanul elegáns. Sápadt, megviselt az arca, elgyötörte a rászakadt magány, a gyász. Szeme olyan fátyolos, mintha kábulatban élné, és nem is egészen éré, mi történt vele. Darrellt eleinte észre sem veszi

NINA (babonás rémülettel) Feketeség... mikor a legboldogabb óráim életem... jön a feketeség... a halál... az apám... ide toppan közém és a boldogság közé!... (Aztán összeszedi magát, és kineveti előbbi riadalmát) Ugyan, te ostoba, te gyáva!... hiszen ez csak az öreg Charlie!... (Elfutja a méreg) A vén bolond!... mit képzel ez, csak úgy beállíthat hozzánk, bejelentés nélkül!...

MARSDEN (gyászos mosolyt erőltet az arcára) >>>>> folytatás a 14., 15. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

Szervusz, Nina! Tudom, hogy ez visszaélés a barátsággal, de — szörnyű állapotban vagyok, amióta szegény Mama... (A hangja elakad, csúf, tragikus álarccá torzul a képe, a szeme könnyben úszik)

NINA (előnti a részvét, fölkel, és ösztönösen odasiet hozzá) Ugyan, Charlie, hogy mondhatod ilyet, még hogy visszaélés! Vártunk már. (Átöleli, Marsden elengedi magát, s Nina vállán zokog)

MARSDEN (megtoron) Nem is képzeled, Nina — milyen szörnyű ez — szörnyűség!...

NINA (odavezeti a fotelhoz, vigasztalja) Tudom, Charlie. (Akaratlanul bosszankodik) Örület, mit szólnak ehhez pont én!... mikor engem gyűlölt az anyja... hát nem ujjongok éppen, hogy meghalt... de mi közöm hozzá!... (Egy szemernyi megvetéssel) Szegény, öreg Charlie!

MARSDEN (a lesajnáló hang egyszerre életre sokolja a büszkeségét: fölemeli a fejét, Ninát félig-meddig eltolja magától, úgy dohog magában) Szegény, öreg Charlie!... nofene, hát miye vagyok én neki?... vén kutyája, amelyiknek elpusztult az anyja?... a Mama gyűlölte őt... nem, szegény Mama olyan drága volt, ő senkit se gyűlölt... egyszerűen helytelenítette csak Nina életét... (Hídegen) Már semmi bajom, Nina. Köszönöm, igazán semmi. Bocsáss meg, hogy ekkora cirkuszt csináltam.

DARRELL (fölkel a helyéről, megkönnyebbülten föllegzik) A gondviselés hozta most ide ezt a Marsden... már ki is józanodtam... (Odalép Marsdenhez — szívélyesen) Hogy van, Marsden? (Áztán konvencionális vigasztaló mozdulattal érinti meg az író felsőkarját) Nagyon sajnálom.

MARSDEN (összerezzen, meghökkenve néz föl rá) Darrell! (Hirtelen ellenségesre vált a hangja) Ezen magának nincs mit sajnálkoznia! (Ahogy a megörököződött arcokon látja, milyen furcsán mondott, ügyetlenül próbál magyarázkodni) Úgy értem — a sajnálat nem a megfelelő kifejezés — nem egészen az, ugyebár.

NINA (aggódalmasan) Új csak le, Charlie. Olyan kimerültnek látszol. (Marsden gépiesen bele roskad a fotelba. Nina dtnéz a feje fölött Darrellra, és diadalmasan állapítja meg magában) Igenis szeretsz, Ned.

DARRELL (visszanéz rá, és magában dacosan feleli vissza) Nem szeretlek!...

MARSDEN (maga elé néz, gyanakszik, tűnődik, betegesen izgatott) Darrell!... és Nina!... valami van itt, ebben a szobában!... valami gusztustalan!... mint gyilkos, szörös, durva vörös kéz a torkomon!... mint buja, orrfacsaró életbűz!... emberi élet!... odakint április... zöld rügyek a csevevész fákon... a tavasz szomorúsága... találkozik az én veszteségem és a megbékélés a természetben... a természet életet adó szomorúsága vigasztalja az én veszteségem szomorúságát... de itt, ebben a szobában kavargó valami emberi és mégis természetellenes... szerelem és gyűlölet, szenvedély és birtoklás!... mit érdekli ezt az én veszteségem!... Nevetség ennek az én magányom!... én már nem vár szerető szív semmilyen szobában!... itt gerjedelem tanyázik!... gerjedelem új gyalázatos csúfot abból, hogy én érzékeny vagyok, félnék!... kényesen tisztal!... kényesen?... már akinek a kéjes jelenti a kényeset!... mikor egy dollár ára bujaság kacsingat rám örökké abból az alajosan ragyogó, talján cipógomb-szempárból! (Rémülten) Pfu! hol járnak már megint a gondolataid!... mocskos gazember vagy, hallod!... két hete még csak, hogy meghalt az anyád!... gyűlöltök Ninát!... és ez a Darrell, itt, ebben a szobában!... csak úgy tüzel belőle a vágy!... Sam hova lett!... szólok neki!... nem, el se hinné... olyan ostobán bízik benne... másképp kell Ninát megbüntetnem... (Furdalni kezd a lelkiismeret) Micsoda?... megbüntetni?... az én kis Ninácskát?... miért, hiszen azt akarom, hogy boldog legyen!... de pont Darrell-lal?... teljes zűrzavar!... abba kell hagynom most a gondolkozást!... beszél-nem kell!... felejtene!... mondanom valamit!... elfelejtene mindent!... (Egyszerre gátlástalanul kezd ömleni belőle a szó) Mama kérdezett utánad, Nina — három nappal a vég előtt. "Hol van most Nina Leeds, Charlie? Mikor megy hozzá Gordon Shaw-hoz?" Már összekeverte szegényke a dolgokat! Emlékszel, hogy szerette Gordont? Még a rögbimeccsre is kiment, ha ő játszott. "Mert olyan elegáns, olyan szépen mozog", folyton ezt mondogatta. Mindig eszménye volt az egészséges, erős

test. Úgy vigyázott a magára is, mérföldeket sétált mindennap, szeretett úszni, nyáron még hatvan-éves korában is szívesen evezett, és egész életében sose volt beteg, csak... (Darrellhoz fordul, hídegen) Igaza volt, Darrell doktor. A rák vitte el. (Dühbe gurul) De sem az az orvos, akihez maga küldött, sem a többi, akit ő hívott konzíliumra, nem tudott semmit se könnyíteni rajta - abszolúte semmit! Azaz az erővel akár kuruzslókat is hívhattam volna hozzá a Salamon szigetekről! Azok legalább első-akoztatják talán az utolsó órákban a táncukkal, énekükkel, de a maga specialistái egy lyukas garast sem értek! (Egyszerre sértő, gonosz gúnnyal emeli meg a hangját) Szerintem maguk, doktorok, istentelenül tudatlan csallók és képmutatók!

NINA (élesen) Charlie! MARSDEN (magához tér, felnyög, szégyelli magát) Ne is hallgassatok rám. Nem vagyok magamnál, Nina. Megjártam a poklot! (Már kis hiba, hogy ki nem tör belőle a zokogás, de váratlan hirtelen fölugrik) Ez a szoba teszi! Nem bírom ki ebben a szobában! Van itt valami visszatüszítő!

NINA (csillapítólag) Tudom, csúnya ez a szoba, Charlie. Még nem volt módomból tisztességesen berendezni. Rosszul állunk az utóbbi időben.

MARSDEN (zavarban) Ugyan, szóra sem érdemes. Elég csúf vagyok én magam is! Sam hol van?

NINA (kap a kérdésem) Odafönt. Menj föl hozzá. Örülök, hogy lát.

MARSDEN (bizonytalanul) Jó. (Megindul az ajtó felé, de komoran megáll) Csak amikor náluk jártunk, azt vettem észre, hogy nem nagyon szereti az édesanyját. Nem hiszem, hogy ő megért most engem, Nina. Ugye, nem szokott írni az anyjának?

NINA (kényelmetlenül) Nem — nem tudom.

MARSDEN Nagyon magányos pedig szegény asszony. Sam majd egyszer banni fogja még, amit elmulasztott, majd ha már... (Nyel egyet) Na... (Kimegy)

NINA (elgondolkozik a hirtelen támadt csöndben) Sam édesanyja!... "Tedd boldoggá Sammyt, a fiát!" Megígértem neki... jaj, miért kellett Charlie-nak most épp őt az eszembe juttatnia? (Áztán eltöklelt) Most már nem szabad rá gondolnom!... nem akarok!... boldognak kell végre lennem!...

DARRELL (feszeng, és társalogni próbál) Szegény Marsdennek egészen kicsúszott a talaj a lába alól. (Csönd) Én még iskolásgyerek voltam, mikor anyám meghalt. Nem láttam akkor már jó ideje, így a halálát sem éreztem soha egészen valóságnak. De Marsden...

NINA (türelmes, birtokló mosollyal) Ne Charlie-ról beszélj, Ned. Mit érdekel engem Charlie? Én téged szeretlek! Te pedig engem!

DARRELL (szemrehányó, bosszús, korholó hangon) Dehogys szeretlek! És te se szeretsz engem! Téged megint a romantikus képzelet ragad el... (Féltékenységgel önmagát hazudolja meg)... mint régen, Gordon Shaw idejében!

NINA (magában) Féltékeny Gordonra!... pompás... (Provokáló nyugalommal) Szerettem Gordont.

DARRELL (türelmetlenül engedi el a megjegyzést a füle mellett, semmiképp sem akarja meghallani) Romantikus képzelődés! Ez idáig is több életet pusztított már el, mint az összes betegség együttvéve! Úgy is mondhatnám, hogy az összes többi betegség együtt! Mert ez is az örülségnek egy fajtája! (Energiusan fölkel, föl-alá kezd járkalni a szobában. Nyugtalan) Nem szabad ránézniem... kitalálok valamit, és elmegyek... aztán soha többet nem jövök vissza... (Kerüli az asszony tekintetét, okosan próbál érvelni) Örülség, amit csinálsz, Nina — és nagyon csúnya játék. Mi ketten megegyeztünk valamiben, s annak nincs több köze a szerelemhez, mintha közös építkezésre szerződöttünk volna. Nagyon jól tudod: sarkalatos pontja az egésznek, hogy szerelmet nem keverünk bele. És ez nem is szerelem, akármit beszélsz. (Csönd. Tovább jár föl-alá. Az asszony nézi) Ninának le kell végre szállnia a földre!... szakítanom kell vele!... elég komisz feladat!... de ez így nem mehet tovább!... tönkretesz mindannyiunk életét!...

NINA (szerelmesen) Csak hadd őrizgesse a büszkeségét, háritson rám minden felelősséget!... Én boldogan vállalom!

DARRELL (kényelmetlenül) Persze tudom, hogy engem is terhelt felelősség. Nem tudtam megmaradni olyan személytelennek, ahogy eredetileg képzeltem. Mert testi vágy is keveredett a dologba,

veszedelmes módon, az volt a baj. Hogy amióta megláttalak, mindig kívántalak testileg. Most már bevallom.

NINA (elnéző mosollyal) Na nézze meg az ember, "most már" bevallja!... én szegény drágaságom!... (Csábosan) És valld be, hogy még most is kívánsz! Így van?

DARRELL (háttal fordít neki, gorombán) Nem! Már vége! (Nina halkán nevet, nyeregben érzi magát. Darrell perdül egyet, szembefordul vele, dühös) Ide figyelj! Meglesz a gyereked, az kellett! Nem?

NINA (kérlelhetetlenül) A gyerekemnek viszont az apja kell!

DARRELL (közelebb lép hozzá — kétségbeesetten) Te megörültél! Nem gondolsz Samre? Lehet, hogy ostobaság tőlem, de engem nem hagy nyugton a lelkiismeretem! Mert látom, hogy éppen azt készülsz kifosztani, akin segíteni akartunk!

NINA Rajtam is akartál segíteni, Ned!

DARRELL (akadozó nyelvel) Úgy van — helyes —, és mondjuk meg, hogy eddig nincs is semmi baj. De itt már abba kell hagynunk! Innét nincs tovább!

NINA (kérlelhetetlenül) Engem már csak a te szerelmed tehet boldoggá! Samnek el kell válnia tőlem, hogy hozzád mehessek!

DARRELL (rosszszíven) Na lám!... hát itt tartunk!... hogy vegyem feleségül!... birtokba akar venni!... tönkretenné a pályámat!... (Megvetően) Hogy én téged feleségül vegyelek?! Mit gondolsz, elment az eszem?! Ezt máris verd ki a fejedből! Senkit sem akarok feleségül venni — szó sincs róla! (A nő csak nézi, eltöklelt, mozdulatlanul. Darrell való-sággal könyörög) Térj észhez, az Isten szerelmére! Egyáltalán nem illünk egymáshoz! Egy csöppet sem vagyok elragadtatva a jellemedtől! Nem becsüllek! Túl sokat tudok a múltadról! (Áztán méltatlankodva) És mi lesz Sammel? Elválnál tőle? Elfelejtet, mit mondott az anyja? Vagy képes volnát őt szándékosan...? Hát mit képzelsz rólam, mi vagyok én?

NINA (hajthatatlan) Az én szerelmem vagy! Más nem számít. Nagyon jól emlékszem rá, mit mondott Sam anyja. Pontosan ezt: "A boldogság visz bennünket a legközelebb annak ismeretéhez, hogy mi a jó." És én boldog akarok lenni! Eddig mindenről lemaradtam az életben, mert nem volt bátorságom hozzá, hogy kiereszkoljam magamnak, ami jár — mégis megbántottam magam körül mindenkit. Nincs értelme azzal próbálkoznia, hogy másokkal törődjünk. Emberi lény nem tud soha igazában a másikával törődni. Képtelen rá. (Kedvesen, cirógató hangon) Hát most az egyszer én csak a magam boldogságával fogok törődni — csak veled — meg a kettőnk gyermekével! És emberi lénytől épp elég, hogy ennyivel tudjon törődni. Nincs igazam, édes? (A férfi kezéért nyúl, megfogja, a másik kezével szelíden maga felé fordítja Darrellt, kényszeríti, hogy a szemébe nézzen)

DARRELL (megigérvé) Ott a boldogságom, a szemében... jaj, a bőrének selyme!... azok a délutánok!... Istenem, milyen boldog is voltam!... (Különös, fojtott hangon, mintha egy nála erősebb akarat kényszerítene ki belőle) De igazad van.

NINA (eltöklelt) Eleget ajándékoztam már oda Samnek az életemből! Mégse lett boldogabb tőle, egy fikarcnyival sem! Hát akkor mire volt jó? És honnét tudjuk, hogy csakugyan jót tenne neki, ha a magáénak hiszi a mi gyermekünket? Sehonnet sem! Csupa találgatás az egész! Egy a tény csupán: hogy mi ketten szeretjük egymást.

DARRELL (kában) Igen.

Lépések hallatszanak a hallból, Evans jön be. Látja, hogy egymás kezét fogják, de félreérti

EVANS (közvetlen a hangja, túlozza a magabiztos férfit) Na, doktor úr, hogy van a betegünk? Ugye sokkal jobban — pedig ő maga nem akarja beismer-ni.

DARRELL (amint meghallja Evans hangját, úgy kapja el a kezét a Ninától, mintha tüzes zsarátnokhoz ért volna — kerüli Evans tekintetét, és görcsösen, feszélyezetten húzódik odább az asszonytól) Igen. Sokkal jobban.

EVANS Nagyszerű! (Megveregeti Nina hátát. Az asszony elhúzódik tőle. Ettől egyszerre löttek Evans önbizalmának. Késégybeesve töpreng) Miért húzódik így el... amint hozzáérek?...

NINA (közömbösen) Utána kell néznie az ebéd-

nek. Ugye itt marad, Ned?

DARRELL (gyötrötten vótózik) Nem, nekem még... (Kétségbeesetten gondolkodik) El kell mennem innét!... nem tudok elmenni!... de muszáj!...

EVANS Ugyan, hogy mondhatnátok ilyet, öregem!

NINA (magában) Itt kell maradnia... és ebéd után együtt mondjuk majd meg Samnek... (Határozottan) Itt marad. (Nyomatékkal) És ebéd után sok beszélgetés lesz veled, Sam — igaz, Ned? (Darrell nem válaszol. Nina kimegy)

EVANS (tétován társalogni kezd) Charlie-t le kellett fektetnem. Nálunk ő itthon van, szegény öreg fiú. (Aztán megpróbál Darrell szemébe nézni, de az tovább is elfordul) Mit értett azon Nina, hogy sok beszélgetés lesz velem? Vagy titok, Ned? Nem mondhatod meg?

DARRELL (alig tudja fegyverkezni magát, hogy hisztérikusan föl ne nevéssen) Titok? De még milyen nagy titok! (Leveti magát a bal oldali székre, tovább is elfordul. Gondolatai keserűek, kétségbeesettek, mint a bekerített szőkevények) Ez borzalom!... Sam engem tart a legrendesebb alaknak a világon... én pedig ezt művelem vele!... mintha nem volna szegénynek enélkül is épp elég baja!... ilyen átokkal jön a világra!... én pedig szépen lemeszárlok őt!... én, az orvos!... a kutyakeservit!... már látom Sam sötét jövőjét!... ezt sose bocsátom meg magamnak!... és nem is felejttem el soha!... hogy Nina így térdre kényszerített!... tönkretette a pályámat!... (Még jobban kétségbeesik) Ezt meg kell akadályozni!... amíg van még idő rá!... ebéd után beszélünk majd... így mondta Nina... úgy érte, hogy egyszerűen a képébe vágjuk Samnek... lebunkozzuk, kivégezzük vele... aztán ő szépen feleségül jön hozzám!... (Kezd dühbe gurulni) Én ugyan ki nem nyitom a számat, Isten az atyám!... Nina rögtön észreveszi!... csak mosolyog!... hiszen úgyis azt csinál velem, amit akar!... aztán majd ugyanolyan kegyetlenül elintézi engem is, akár csak őt!... hogy ő engem szeret!... hazugság!... még ma is Gordont szereti!... a teste pedig csapda!... engem azzal fogott meg!... megérinti a kezem, a szemembe néz, és nincs is többet akaratom! (Tombol) De az atyáuristenit, belőlem nem csinál senki poját!... elmegyek innét!... át, Európába!... tanulmányútra!... belevetem magam a munkába!... a hajó indulásáig pedig úgy elbújok, hogy sehol sem ér utol! (Most már szinte diadalmasan morog) Akkor eredj!... nem!... előbb meg kell hiúsítanom azt, amit Sam ellen tervell!... óriási, már meg is van!... megmondom Samnek, hogy jön a gyerek!... ez majd betömi Nina száját!... abból, hogy Sam tőlem tudja az igazságot, látni fogja, milyen reménytelen minden!... és mellette marad!... a keservit!... majd csak elfelejt!... meglesz neki a gyereke!... azzal majd boldog lesz!... és boldog lesz Sam is!... (Egyszerre odafordul Evanshez. Az még most is értetlen képpel bámul rá. Darrell suttyog) Ide figyelj, Sam. Én most nem tudok itt maradni ebédre. Milliós a dologom. Néhány nap múlva áthajózom Európába.

EVANS (meglepetésként) Európába?

DARRELL (alaposan rákapcsol) Igen — ott dolgozom majd körülbelül egy évig, még senkinek se mondtam. Azért jöttem ma, hogy elbúcsúzzam. Mert már nem is találkozunk addig. Vidékre kell még mennem valakihez, látogatóba. (Aztán lelkesen) És most térjünk rá a te titkodra! Nagyon boldog leszel, ha meghallod, Sam. Tudom, mennyire vágytál rá, hát megmondom, bár Nina dühöngeni fog. Ő akart előállni a nagy meglepetéssel majd az ügy jelentőségéhez illő időben... (Még diadalmasabban) ...de vagyok olyan önző, hogy én is akarom még látni elutazásom előtt a boldogságodat!

EVANS (nem meri hinni, hogy arról van szó, amiben annyira reménykedik, alig tudja kinyögni a kérdést) Mi — mi az, Ned?

DARRELL (szokatlanul jóvialis; hátba veregeti Samet) Apa leszel, öregem, az a nagy titok! (Aztán mikor Evans csak bámul rá üdvözült képpel, egyszerre megered a nyelve) Most pedig szaladnom kell. Viszontlátásra körülbelül egy év múlva. Ninától már elbúcsúztam. Isten veled, Sam. (Szorongatja Sam kezét, tartja a két tenyere közt) Sok szerencsét és boldogságot! Most aztán gyürkőzz neki alaposan a munkának! Minden képességed megvan hozzá. Mire megjövök, hadd halljam, hogy befutottál! És mond meg Ninának, szívből remélem, hogy mind a kettőtöket boldoggá tesz majd az a gyerek — mind a kettőtöket, így mond! —, a ti gyereketek!

Ezt mondd meg neki, Sam! (Megfordul, indul az ajtó felé. Közben gondolkodik) Ez így jó megoldás!... és becsületes!... szabad vagyok!... (Kimegy — ki a házból is —, egy perccel utóbb hallani, hogy indul az autója — aztán távolba vész a zúgás)

EVANS (boldogan, elképedten, kábán néz utána, még most is ugyanabban a pózban — úgy motyogja) Köszönöm — Ned! (Összefüggéstelenül csaponganak a gondolatai) Mért nem hittem magamban?... hiszen szeret... mindig is szeretett... ő, de hülye voltam!... (Egyszerre térdre rogy) Köszönöm, édes Istenem! (Nina bejön a konyhából. Meglátja, és megkövülten áll meg. Evans talpra ugrik. Magabiztosan, boldogan öleli meg Ninát. Megcsókolja) Jaj, Nina, úgy szeretlek! És most már tudom, hogy te is szeretsz! Én már többet semmitől se félek!

NINA (előbb megbénítja a rémület, aztán igyekszik őt eltolni magától) Mi ez?... megőrült?... (Gyöngyhangan) Sam! Mi van veled, Sam?

EVANS (gyöngéden) Ned megmondta — a titkot — és olyan boldog vagyok, te drága! (Megint megcsókolja)

NINA (alig tud szóhoz jutni) Ned megmondta? Mit?

EVANS (gyöngéden) Hogy gyermekünk lesz, édes. Nem szabad haragudnod rá érte. Miért akar-

tad titkolni előttem? Hát nem tudod, milyen boldoggá tesz engem a hír, Nina?

NINA Megmondta, hogy nekünk... nekünk... neked, hogy apa...? (Egyszerre kiszakítja magát Sam karjából. Vadul) Ned! Hol van Ned?

EVANS Egy perce, hogy elment.

NINA (kábán) Elment? Hívd vissza. Kész az ebéd.

EVANS Elment. Nem maradhatott tovább. Arnyi mindent el kell még intéznie a hajó indulásáig.

NINA Hajó?

EVANS Nem mondta, hogy Európába megy? Körülbelül egy évig marad ott, tanulmányúton lesz.

NINA Körülbelül egy évig! (Vadul) Felhívom telefonon! Nem, magam megyek be a városba utána azonnal! (Tétován indul az ajtó felé. Gyötrötten, magában) Megyek!... hozzá sietek!... megkeresem!... ő az én szerelmem!...

EVANS Sajnos nemigen találod meg bent, a városban. Azt mondta, most már nem lesz elérhető, mert látogatóba megy valahová vidékre, és ott lesz

a hajó indulásáig. (Aggodalmas igyekezettel) Miért, valami fontosat kell megbeszélned vele, Nina? Talán én is el tudom intézni.

NINA (alig kap levegőt, szédeleg) Nem. (Hisztérikusan fölnevet) Nem, semmi — nem fontos — egyáltalán nem fontos — jaj!...! (Megint fölnevet — aztán az ájulás határán, gyöngyhangan) Sam! Segíts!...

EVANS (hozzáugrik, a földnyhoz támogatja) Szegény drágám! Feküdj le, pihenj! (Nina ülve marad, mereven néz maga elé. Evans a csukdóját döngöli) Szegénykém! (Ujjong magában) Állapotos... ez a gyöngesség attól van, hogy állapotos!...

NINA (gyötrötten) Ned nem szeret!... elment!... örökre itthagyt!... akárcsak Gordon!... nem, nem úgy, mint Gordon!... alattomban szökött el, a gyáva!... a hazug!... jaj, hogy gyűlölöm!... jaj, Istenem, Anyám, tedd, hogy gyűlölni tudjam... hiszen ezt az egészet előre ki kellett már tervelnie!... már akkor tudta, mikor nekem még azt mondta, hogy szeret!... (Öröngve) Ezt nem bírom ki!... most azt hiszi, ezzel örökre a Sam nyakába sikerült sóznia!... engem is meg a gyereket is!... ezt nem teheti!... megmondom Samnek, hogy hazudott!... meggyűlöltettem Sammel!... meggyilkoltam vele!... megígérem Samnek, hogy szeretni fogom, ha megöli!... (Hirtelen odafordul Samhez — vadul) Hazudott!

EVANS (elejti Nina kezét, meghül benne a vér, akadozik a nyelve) Szóval — Ned hazudott, nem igaz, hogy...?

NINA (az előbbi hangon) Ned hazudott neked!

EVANS (akadozva) Mégse — mégse lesz — gyermeked...

NINA (vadul) De igen! Gyerekem igenis lesz! Ezt senki sem akadályozhatja meg! De te — te — szóval te... (Gyötrötten törli a fejét) Ezt nem mondhatom meg neked!... nem mondhatom meg, ha Ned nem segít!... képtelenség!... nézd az arcát!... jaj, szegény Sammy!... szegény kisfiú... szegény kisfiú!... (Megfogja Sam fejét, odaszorítja a melléhez, és sírova fakad) Te nem lett volna szabad, hogy megtudd, Sammy.

EVANS (megint a hetedik mennyországban éri magát — gyöngéden) Miért? Hát nem akarod, hogy boldog legyek, Nina?

NINA De — de azt akarom, Sammy. (Különös gondolata támad) Kisfiú!... kisfiú!... kisfiúnak mi, anyák, életet adunk!... nem szabad örületbe kergetnünk, nem szabad megölnünk őket!...

EVANS (magában) Eddig sose hívott Sammynek... ki is szokott így szólítani... igen, az anyám... (Gyöngéden, kisfiúsan) És mostantól kezdve boldoggá teszek majd, Nina. Hidd el, attól a pillanattól, hogy Ned megmondta, megindult valami bennem! Nem tudom, mi, de — nekem most menni fog minden, Nina! Tudom, mondtam ezt már azelőtt is, de akkor csak a szám járt. Csak el akartam hitetni magammal. De most tudom, hogy képes leszek rá! (Lágyan) Azért leszek rá képes, mert jön a gyerek, Nina. Tudtam, hogy enélkül sose fogsz engem úgy istenigazában szeretni. Ezért térdeltem az előbb, mikor bejöttél. Megköszöntem az Istennek — a gyereketek!

NINA (remegve) Sammy! Szegény fiú!

EVANS Ned azt mondta: kívánja, hogy mire megjön, mind a ketten találjuk meg a boldogságunkat — a gyermekünkben. Kért, hogy ezt mondjam meg neked is. Ugye, most már boldog leszel, Nina?

NINA (megtorsten, kifűlva) Megpróbálom, hogy boldoggá tegyelek, Sammy. (Evans megcsókolja, aztán odahajítja a fejét az asszony mellére. Nina elnéz a fej fölött. Mintha megöregedett volna. Úgy formálódna ki a gondolatai, mintha a szavakat az életnek valamilyen belső hangja után mondaná sorra) Ez a gyerek nem Ned gyereke!... Samé sem!... csak az enyém!... csak az!... most megint!... érzem, hogy él!... a gyermekem most lép be az életembe... az életem most lép be a gyermekembe... beszívom az álmod áradatát, és kifújom az álmod a nagy áradatba... Isten — anya!... (Aztán hirtelen belehasít a kím) Jaj, azok a délutánok... azok a drága, csodálatos, szerelmes délutánok veled, én szerelmem!... eltűntél!... elhagytál örökre!...

FÜGGÖNY

BÁNYAY GEYZA fordítása

FELVÉTELI KIÉRTÉKELŐ

I.

Csokonai versváltozatainak összehasonlítása tetszést és meglepetést egyaránt okozott a jelöltek körében. Voltak, akikben feloldotta a számonkérés önmagáért való leckefelmondásának azt a stresszt, hogy *Istenem, ki ne felejtsek valamit belőle*, tudniillik a megadott témához rendelt adattömbből. Nem kellett folyton azon töprengeniük dolgozatírás közben, hogy ebben és ebben a tankönyv- vagy tanulmányfejezetben vajon még mi tartozik ehhez, mert a tétel feladványszerűsége magára a problémára koncentrált figyelmüket, s a megoldás kísérletei során szinte észrevétlenül aktivizálódtak a felhasználható ismeretek. Mert az emlékezést leginkább stimuláló tényező alighanem a kért ismeretek megjelölt funkcionálisága. Ilyenkor a kérdés — az előbbi elterében — így tevődik fel: *mit tanultam én, ami ennek és ennek a problémának a megoldásában leginkább segítségemre lehet.* Hogy aztán ki-ké saját felkészültségének és találatkészségének megfelelően szelektálhassa a feladat szempontjából leghatékonyabb eszközöket.

Máskor viszont úgy tűnt, mintha pofonegyszerű volna a dolog, következtetésképpen méltatlan az egyetemi felvételi egzisztenciális és szakmai komolysághoz. Hiszen a vizsgázónak nem kellett emlékezetből visszaadnia a felkészülés közben (többé-kevésbé verejtékes munkával) kidolgozott Csokonai-pályaképet, sőt a megtanult Csokonai-verseket sem. Ráadásul a készen adott változatok között semmi "komoly" eltérés nem mutatkozott, úgyis nyilvánvalóan nagyítóval kellett felkutatnia az írásjelek méretére zsurgódó apró különbségeket. Egyszóval fölösleges szórászhogatásnak tűnt az egész.

De vajon milyen látószögből? Furcsa, hogy amit a költő annyira fontosnak tartott, hogy kész volt megváltoztatni érte az egyszer már lezárt művet, azt irodalommal foglalkozó szakmabeliek — s a maga alapszintjén a felvételiző is ilyennek számít! — fölösleges apróságnak nyilvánítják. Ezek a lényegtelennek tűnő módosítások ugyanis egy új verset eredményeztek. Az első változat szókimondó darabosságát és az udvarló versek modorához igazodó hangvételét a második művesebb, visszafogottabb megnyilatkozás gesztusai váltják föl, mégpedig a műveit folyvást tovább csiszoló rokoko költői igényességének megfelelően.

Az így születő árnyalati különbségek mindenekelőtt a szövegérzékenység mérését tették lehetővé, annak a fogékonyságnak a megítélését vagy hiányát ellenőrizték, amely érzékeli a szavak versbeli kontextusát, képes indokolni valamely költői megoldás funkcionálisát is, megsejti szöveg és zenei hangzás belső kapcsolatát. Mindezen felül pedig — minthogy a versek összehasonlítását nem felidézni kellett, hanem helyben elvégezni — az önálló gondolatmenet megalkotásának képességét is nyomon követhetjük, valamint azt, hogy miképpen tud a pályázó mindkét versre egyszerre figyelni, vagy közöttük ingamozgást végezni anélkül, hogy dolgozata széteső gondolatok mozaikdarabjaivá válna. A feladat úgy engedett teret a kreativitásnak, hogy közben az iskolai

évek alatt elsajátított fogalmi apparátus, az irodalomelméleti és irodalomtörténeti szakszókincs önálló alkalmazását is elvárásá tette. Az összehasonlítás eredményei pedig épenséggel jó lehetőséget nyújtottak az érettebbnek ítélt vers életműbeli, irodalomtörténeti és stílusirányzatbeli elhelyezésére.

Annak azonban, aki Csokonait verseivel együtt (vagy azok nélkül) kizárólag egy pályakép-repertórium egyik adathalmazának tekintette — meg kell adni — bosszantó egy tétel volt ez az összehasonlítódsdi. Mert hogy egyszerűen kikököntette memóriáját a megszokott kerékvágásból. A feladat ugyanis lehetetlenné tette az emlékező tehetség öncélú bravúrait, a megtanultak közvetlen felmondásának készségét egyszerűen nem vette igénybe. Nem mintha figyelmen kívül hagyná az emlékezetben megőrzött tudást, hanem mivel sokkal termékenyebb, alkotó szerepet juttatott annak. Nem a memóriában egy és csakis egy bizonyos összefüggésrendszerben rögzített ismeretsomagok ki-be csomagolását kérte, hanem olyan gondolkodó-készséget, amely az aktuális feladat végrehajtása, illetve megoldása közben képes akár egészen újszerűen is átrendezni a megszerzett ismereteket. Verstant nyolcadikban tanul az ember — Csokonait kilencedikben és tizenegyedikben; a nyelv stilisztikai rétegződése nyelvtan lecke — a költői képek elemzése irodalmi gyakorlat; egy mű végső esztétikai hatása kizárólag befogadói tapasztalat lehetett — cím és szövegtest viszonya pedig többnyire az olvasási gyakorlatban szerzett spontán megfigyelés... Nos, ennek a — memória révén megőrzött — ismeretkincsnek, illetve jártasságnak a bevetését nem önmagáért, hanem a probléma megoldásának alárendelten igényelte a tétel. Azt várta el, hogy a versformákról szerzett tudást két versváltozat metrikai egybevetésében alkalmazza a jelölt; hogy Csokonait ezúttal ne a felvilágosodás eszméinek prédikátoraként, hanem a műgond, illetve a megnyilatkozás művészi alakításának mestereként mutassa be; és hogy versolvasói tapasztalatát önálló megfigyelésekben, termékeny asszociációkban, irodalmi elemző készségét pedig azok megmagyarázásában kamatoztassa.

Az értékelési szempontok természetesen ezekhez a feladatba foglalt követelményekhez is lehetőségekhez igazodtak, megpróbálták átfogni mindazokat az ismeret- és képességrétegeket, amelyeket a tételbeli feladat aktivizált. Ilyenformán három pontot lehetett szerezni az összehasonlító szempontok igényes megválasztásával, három az eltérő árnyalatok minőségi különbségeinek feltárásával, s végül három az érvelés pontos, áttekinthető fogalomhasználatával. (Egy pont hivatalból járt minden felvételizőnek.) Ami a változatok értékelését illeti, a kritikai szakirodalom a második, későbbi változatot tartja érettebbnek, ám ha valaki dolgozatában az első mellett érvet, s érveit sikerült jól felépítenie és egybehangolnia, a véleménykülönbség nem járt pontvesztéssel.

A javítás során szerzett tapasztalatokból az derült ki, hogy a felkészületlen, irodalmi kérdésekben járatlan pályázók éppoly tehetetlenül

álltak a feladattal szemben, mint a korábbi felvételi vizsgák tételei esetében. Nagyobb különbséget az jelentett, hogy az alacsony pontszámot elért dolgozatok között gyakrabban fordultak elő terjedelmesebb is. Szerzőik egy része ugyanis nyilvánvalóan összetévesztette a megadott változatokat a Lilla-szerelmeiről tanultakkal és életrajzi beszámolóval helyettesítette az elemzést, mások "a költő érzelmeivel" azonosították a sorokat, s a továbbiakban végig azokról beszéltek. Akadtak olyanok is, akik megpróbálták ugyan az összehasonlítással, ám aktív poétikai szókincs hiányában a költői eljárásokat nem sikerült nevükön nevezniük, sem pedig szakszerűen értékelniük. Akik viszont kifejtették befogadói érzékenységgel és egy alapfokú, de valóban elsajátított szakmai jártassággal érkeztek a vizsgára, láthatóan élvezettel és sikerrel dolgoztak az összehasonlító tételen. Legalább egy hosszabb dolgozatrészlet közlését föltétlenül érdemesnek látjuk:

A két vers közötti eltérés mindjárt a cím(ek)ben szembeötlő. Talán itt — e funkcionálisan kitüntetett helyen — a leg hangsúlyosabb a különbség.

A cím anaforikus funkciója a második változatban komplexebb jellegűt mutat. Általánosabb értelmű (egyféle tudati aktust jelöl), mint az "Egy tulipánhoz" cím. Magát az alkotást, az utána következő verset jellemzi műfaji, hangulati, hangnemi szempontból; önreflexív értéke van. A műfajt — dal —, a hangulat feltételeességét és a modalitás jellegét (törtétkód, kérdés) egyaránt magában hordozza, megjelöli, elöleget. Tehát jóval bonyolultabb, többértelműbb összefüggésben áll a versegészszel, mint az efemerebbnek, alkalmibbnak, szenzuálisabbnak tűnő "Egy tulipánhoz". (A határozatlan névelő — egy — megerősíti ezt az érzetünket.) A második változatban a címnél nem csak ez a poétikai funkciója érvényesül. Ugyanakkor magára a versről alanyra — a kérelőre — is vonatkoztatható. (Lásd a -kodik visszaható igeképző jelentését — implicite magát az alanyt szerepelteti, cselekvőseivel egybeforja.) A "tartózkodó kérelem" színtagma tehát egészen más — mondhatni ellentétes

— irányulást hord magában, mint az "egy tulipánhoz".

Az első stófiában az igemód (vagy — lehetsz) és a megnevezés (orvos — ír) különbözik. Az első változatban bizonyosfajta törést érzékünk a kategorikus kijelentés ("Te vagy...!") és az utolsó szakasz feltételes (majd azután "fizetek") modalitása között. A másodikban egyneműbb a feltételes jelleg ("Te lehetsz...") — a címmel való összefüggésben is, s így törellemből a vers gondolati fős, s így ugyanakkor nyitottabb. Ebben az értelemben egységesebb, dalszerűbb. Paradox módon éppen így válik esztétikai hatása többszöröződ. Az "ír" szó is finomabb, közelebb, az adott versjelentéshez jobban illeszkedő megnevezése a "tulipánnak".

Itt nyer értelmet a címben kettős értelemben is jelenlevő alany fogalma. A dal mint műfaj, mindig egységes, egynemű lelkiállapot kifejezésére törekszik — a szubjektumhoz való viszonya jelentéstani szempontból tehát szorosabbnak mondható, mint más lírai műfajok esetében. A második változat egységes jellege (vö. lelkiállapot) és hangsúlyosan szubjektumhoz kötöttsége (vö. cím) tehát szorosan egybetartoznak — ez valósul meg esztétikailag magasabb fokon a versben (az elsőhöz viszonyítva).

Az alkotásnak, a benne kifejeződő világmegélésnek, vagy a Másokhoz való viszony reflektálódásának ez a jelentéses Én-re való vonatkoztatása — és ugyanakkor feltételeessége — egy romantikus poétika és énfelfogás csíráit hord(hat)ja magában. Éppen ezért tanulságos volna ezt a (későbbi) verset líratörténeti szempontból is vizsgálni. (122. dolgozat)

A dolgozat javítatlan változatát közöltük, szerkesztői simítások nélkül. Természetesen lenne csiszolnivaló rajta, de ezek a hibák egyúttal arról győznek meg, hogy szerzőjük maga is igen csiszolható. Választásunk nem azért esett erre a dolgozatra, mert olyan nagy arányban használ idegen eredetű szakterminusokat: emiatt enyhén tudálékosnak tartjuk. Ami elismerésünket elnyerte, az az a meglepő szempont-gazdagság, amellyel a tételben megadott változatokat egymásra vonatkoztatottságukban vizsgálja.

FELVÉTELI STATISZTIKA MAGYAR IRODALOMBÓL (1995. SZEPTEMBER)

Szak: Magyar - idegen nyelv

Próbák: 1. Magyar nyelv
2. Magyar irodalom
3. Idegen nyelv

Bejuttatott: 50 pályázó
(Ebből 33 angol, 7 német, 3 orosz, 3 román, 2 francia, 2 finn nyelvből vizsgázott)

Osztályzatok szerinti megoszlás:	4	5	6	7	8	9	10
Magyar nyelv:	-	-	2	12	24	12	-
Magyar irodalom:	-	-	1	6	19	19	5
Idegen nyelv:	1	2	7	18	18	4	-

Általános eredmények:

Magyar nyelv: 8,40
Magyar irodalom: 8,78
Idegen nyelv: 7,65
Összmedián: 8,27

A magyar irodalomból és a magyar nyelvből kapott osztályzatok összevetése:

- a két jegy közötti különbség nem haladja meg az 1,00 pontot: 33 esetben
- a két jegy közötti különbség meghaladja az 1,00 pontot: 13 esetben
(ebből 7 esetben az irodalom javára)
- a két jegy közötti különbség meghaladja a 2,00 pontot: 4 esetben
(ebből 3 esetben az irodalom javára)

II.

A tesztkérdéseket külön nyomtatott feladatlapon kapták a kezükbe a jelöltek. A megoldásokat a kipontozott helyre kellett beírni. (Ezzel az eljárással igyekeztünk elejét venni annak, hogy a felvételizők a kellelténél több időt és teret szánjanak a tesztkérdésekre.) Íme a feladatlap — a sok és sokféle helyes megoldás közül kiválasztott egy-két válasszal együtt:

1. a) Melyik stílusirányzatra jellemző az alábbi megállapítás? Egészítsd ki a szöveget a kipontozott helyen! (1 pont)

Az avantgarde, de a romantikára is jellemző (1. a 87. dolgozatban), nem tűri a kötöttségeket, a szabályokat — a művészet terén tűri a legkevésbé. Programját és egész alkotómódszerét meghatározza a művész számára igényelt feltétlen szabadság, korlátlan alkotói szuverenitás, teljesítményétől viszont elvárják, hogy az minél eredetibb legyen.

b) Folytasd a fenti szövegben elkezdett gondolatot 3-4 mondatral! (2 pont)

A művésznak saját tehetségét kell tehát a végsőkig kiaknázni, a költői én ilyen jellegű előtérbe kerülése pedig a romantikus művek személyességét és líraiságát magyarázza. A művészt egzotikus keleti tájakra, illetve a múltba vezeti a megköltöttség elleni lázadás vagy menekülés. És ez szerint különböztetjük meg a romantikusok két csoportját: a menekülőket a maradi, passzív romantika képviselői, a lázadók viszont az aktív, forradalmi romantikusok. (116. dolgozat)

De ezt az alkotó csak akkor éri el, ha egyéniségéhez, világszemléletéhez legközelebb kifejezőeszközöket használja fel műveiben. Az avantgarde-ből "kinőtt" stílusirányzatok erre meg is adják a lehetőséget; s hogy az alkotói szuverenitás mennyire képes elsajátítani és minél eredetibbé formálni azt, az a művészetre való elhivatottságától függ. (67. dolgozat)

2. Elemezd verstani szempontból az alábbi költeményt! (Jelöld meg a sorok alatt a ritmusképletet, nevezd meg a sorfajtat, a versformát, a műfajt!) (3 pont)

Pongyola járású lovatat fékezd meg erősen:
- UU / - / - UU / - / - UU / -

hexameter

S lépni tanul büszkén, tánchoz emelve nyakát.

- UU / - / - ^ / - UU / - UU / - ^

pentameter

(Arany János)

A versforma: disztichon, a műfaj: epigramma (csattanós, rövid, és intést, feddést közvetít) (227. dolgozat)

3. Magyarázd meg egy-egy mondatban az alábbi szavak jelentését: (3 pont)

ars poetica: Költői hitvallás, műfajmegnevezésként olyan költemény, mely a költő alkotói programját tartalmazza. (116. dolgozat)

l'art pour l'art: Francia eredetű kifejezés, jelentése "művészet a művészetért"; a művészi arisztokratizmus eszményét képviseli; az alkotó nem tömegeket mozgósít, hanem a "tisztá művészet elefántcsonttornyába zárkózik". (9. dolgozat)

paradoxon: Görög eredetű kifejezés, jelentése "feloldhatatlan ellentét"; főként a szimbolista költészet jellemző költői képe; lényege: a költő egymásnak ellentmondó

fogalmakat kapcsol össze, pl. "naplalan Kelet", "idegen fiad" — Ady. (9. dolgozat)

Ezt a kérdés-sort sok más, hasonlóképpen előkészített feladatlap közül emelte ki a vizsga napján a sors (azaz egyetemünk dékánja) keze.

Bizonyára sokakat érdekel, hogy milyen szempontok alapján fogalmaztuk meg, illetve helyeztük egymás mellé ezeket a kérdéseket.

Bevallott szándékunk az volt, hogy olyan kérdéseket fogalmazunk meg ezen a felvételi vizsgán, amelyek nem csupán bizonyos ismeretek felidézését, hanem inkább az irodalomértés képességének a gyakorlását (bemutatását) igényeljük. Ezért nem egyes kérdésekben, mint inkább kérdés-csoportokban gondolkodtunk; úgy igazítottuk ezeket egymáshoz, hogy egymás társaságában, együtt töltsék be a nekik szánt szerepet. A fenti feladatlap kérdései például a műértelmezéshez nélkülözhetetlen "háttérismeretek", a műelemzési módszerek kialakításához szükséges készségek különböző területeire vonatkoznak; a "megcélzott" területek: az irodalomtörténeti folyamatban való tájékozódás, a költemények verselési módjának felismerésében való jártasság, a pontos fogalomhasználat.

Az első feladat első pillantásra bizony megrémíthette azokat, akik szentírásnak tekintették a "minden kérdésnek megfelel egy helyes válasz" hagyományos elvét. Mi lesz, ha nem találják el az egyetlen elvárt feleletet? Ezt pedig nem is olyan könnyű eltalálni, tekintve, hogy az idézett részlet több stílusirányzatra is vonatkoztatható... Pedig nem volt ok a riadalomra, mert "az egyetlen lehetséges válasz" elvét mi eleve felretettük. A kérdésnek egy problémát kell megvilágítania a felvételi vizsgán is, hogy a pályázók ne csak a memóriájuk működéséről, hanem — ami az egyetemen még ennél is fontosabb — problémálatásuk képességéről tegyenek bizonyosságot. Bár abban a szövegben, ahonnan az idézetet választottuk, a "romantika" szó szerepelt, a válaszok értékelésekor nem azt tekintettük lényegesnek, hogy valaki éppen ezt a szót kitalálja, hanem azt, hogy érvelése (a feladat b) pontjának a megoldása) meggyőzően bennünket arról, hogy választása tudatos volt, nem pedig csak "ráhibázás".

Érdemes ebből a szempontból megfigyelnünk (az imént közölt) 116. dolgozatban olvasható megoldást: szervesen folytatódik benne az idézetben elindított gondolat ("tehát"); de kibővíti, tovább is viszi azt ("személyesség", "líraiság"), anélkül azonban, hogy túlságosan "elrugaskodnék" tőle (az "egzotikum"-ra, a "múlt" idézésére való hivatkozás még mindig az "eredetiség" gondolatkörében mozog); ezután úgy fejezi be a kis szöveget, hogy — a romantikusok két csoportjának a megkülönböztetésével — le is zárja a gondolat-egységet.

Előfordult viszont olyan eset is, hogy — bár a dolgozatíró ráhibázott az a) pontban a "helyes" válasza ("romantikát" írt a kipontozott helyre), mégis 3 pontot veszített az 1. feladatnál, mert nem tudta folytatni az idézetben elkezdett gondolatot. A 95. dolgozatban olvasható szöveg például csak látszólag kapcsolódik az idézethez, voltaképpen "mellébeszél". Figyeljük meg: "Ezeket a lehetőségeket

kihasználva sok eredeti és értékes mű született ebben a korban. A magyar irodalomban például Vörösmarty Csongor és Tündéje még a mai olvasó és érdeklődő számára is korlátlan értelmezési lehetőséget biztosít. Összefüggő szimbólumrendszert újabb meg újabb jelentéseket tárnak fel előttünk." Ennek a szövegnek tulajdonképpen egyik megállapítása sem téves, mégsem fogadható el, mert nem arról szól, amiről kellene; nem a romantikáról beszél, hanem annak ürügyén sorakoztat fel néhány — távolról kapcsolódó — irodalomtörténeti adatot.

Vegyük szemügyre most egy "közepes" megoldást is. A 113. dolgozat szerzője szintén a "romantikára" tippelt. A b) pontban ezt írja: "A költészetben szokatlan, új képzetársítások jellemzők. Mindennél fontosabb az újítás, a megszokott gondolkodásmódtól eltérő dolgok kifejezése. A klasszikus kötött formák túl zártak, a költő számára tág keret szükséges. Az irodalomban a dolgok nem reálisak, általában elvontak, gondolatiak. A művészetben megköthető alkotások jelentkeznek. Nem a kibontakozás a lényeg, hanem a minél elvontabb kifejezés. A valószínűtlen elvontkodás." Tartalmilag helyesnek tekinthető válasz; látszik, hogy az írója nagyjából tudja, hogy miről beszél: a stílusirányzatot jól el tudja helyezni az irodalomtörténeti folyamatban. Meglátszik ez például abban, ahogyan a klasszicizmussal hozza összefüggésbe, azzal hasonlítja össze a romantikát, ahogyan a klasszicizmus "túl zárt" "kötött formára" hivatkozik, amelyek alkalmatlanok már "az új képzetársítások kifejezésére".

A szöveg hibájaként róható fel azonban a pontatlan szóhasználat és a "pongyola" szerkesztés. A "dolgok" szó többszöri előfordulása ellenére "erőltén" ebben a szövegben; érezni, hogy csak "jobb híján" írták le: töltelék-szóként működik. Második előfordulásakor nem lehet pontosan tudni, hogy az irodalmi mű világépítő elemeire gondolt-e itt a dolgozatíró, vagy valami egyébre... Ugyanitt mintha a fikció szerepét is hangsúlyozni akarná, de nagyon pontatlanul, félreérthetően. A zárlat, az utolsó két mondat értelme pedig számomra teljesen megközelíthetetlen. De a szöveg mondatai közötti logikai kapcsolatot sem lehet jól követni, azaz töredezett a gondolatmenet.

Az irodalommal való rendszeres foglalkozás (és erre készülnek mindazok, akik irodalom szakra felvételiznek) megköveteli, hogy különbséget tudjunk tenni az irodalom nyelve és az irodalomról szóló, értelmező nyelv között. Ez utóbbi jellemzője a pontos fogalomhasználat. A 3. feladat ennek a képességnek a működését igényelte, működésben néhány, az iskolai interpretációs gyakorlatban is gyakran előforduló fogalom meghatározását kérte számon. Természetesen ez esetben is több megoldást tekintettünk lehetségesnek. Nem egy-egy bemagolt meghatározás megismétlése voltunk kíváncsiak, hanem arra, hogy a pályázók miképpen tudják megoldani ezt a feladatot. A megoldásokból kiderült, hogy kinek mennyire természetes — már beidőződött - törekvése a pontos fogalomhasználat. Az ilyenyszerű válaszok: "l'art pour l'art": A művészet világában az alkotásoknak egymásért való fennmaradása — művészet a művészetért" (67. dolgozat); "paradoxon: A lehetetlenség. Különböző abszurd dolgok képzetársítása, ami a való világban elképzelhetetlen", arról árulkodik, hogy szerzőiknek csak halvány sejtéseik

vannak e fogalmak jelentéséről; nem szokták meg, hogy az irodalomról való beszéd nyelvét magunknak kell kialakítanunk, s hogy ebben pontos-ságra kell törekednünk: ismernünk kell a szavak jelentését, tudnunk kell mindig, hogy miről beszélünk. A közölt megoldások (és ezeken kívül még sok más) azt bizonyítják, hogy ez a képesség kialakítható. Figyeljük meg: a megoldások egyszerre tömörek és differenciáltak; előbb közlik a szó szerinti jelentést, majd mint irodalomelméleti fogalmakat határozzák meg a megadott szavakat.

A verstani ismeretek (versritmus-felismerő képesség) számonkérését azért tartottuk fontosnak, mert ezek az ismeretek, ez a képesség is legalább annyira feltétele az irodalmi művekkel való párbeszéd kialakításának, mint a pontos fogalomhasználat. Be kell vallanom azonban, hogy a feladat szövegéből kimaradt egy fontos mozzanat. (Ez még benne volt a feladat-tervezet változatban.) "Értelmezd röviden a versforma szerepét a költeményben!" Terjedelmi okokból és időmegtakarítás céljából döntöttünk úgy, hogy kihagyjuk a feladatnak ezt a részét; tekintettel arra is, hogy szokatlan még a vizsgázásnak ez a formája, ne terheljük hát túl a jelölteket. Ennek az "engedménynek" azonban az lett az ára, hogy csorbát szenvedett az a koncepció, amelynek nevében a tételeket megalkottuk: úgy tűnhetett, mintha csak (háttér)ismeretfelmérő lenne ez a feladat. Úgyhogy ilyen "engedményt" a jövőben többé nem érdemes tenni.

A javítóbizottságnak — úgy gondoljuk — nehezebb volt a dolga ezeknek a feladatlapoknak az értékelésekor, mint amilyen "hagyományos" teszt esetében lett volna. Talán a feladatok bemutatásából is kitűnt, hogy nagy figyelmet, mérlegelést igényelt ezeknek a megoldásoknak az értékelése. Igaz, sokkal élvezetesebb is volt így a javítás, mint amilyen a "gépies" kérdőívek pontozása lett volna. Ezúttal gondolkodó emberek szóltak hozzánk, s így nekünk sem kellett a javítógépeknek éreznünk magunkat.

Az ideai felvételi irodalomtétellei tehát annyiban voltak "újak" az előbbi évekéhez képest, amennyiben újszerűen működtek. Korábban is előfordultak olyan tételek, amelyek a memóriateljesítményt alárendelték a feladat megoldásának, de nem ilyen szigorúan, mint a mostaniak. A szempont(ok) megválasztása következtében a tételben szereplő szerzői név az eddigiekben több lehetőséget nyújtott a leckeszerűen előkészített pályakép változatlan reprodukálására, mint ezúttal; az ideai tételek ugyanis ezt teljes-séggel megakadályozták. Végső konklúzióknak azonban nem az, hogy az iskolai tanítás/tanulás összes eddigi eredményét ki kell dobni az ablakon; arról van szó "csupán", hogy a könyvtárszerűen rögzített ismeretadatokat jó lenne hovatovább irodalmi jártasságá alakítani. A vizsgai teljesítmény ne egy előzőleg bejártott felelési algoritmus nyilvános megismétlése legyen, hanem bizonyos fokú szakmai képesítésen alapuló aktuális gondolatépítés.

A Magyar
Irodalomtudományi
Tanszék
Felvételi Bizottsága

KOLOZSVÁRI PAPP LÁSZLÓ

BÍBOR NYOM

A kolozsvári ciklusból

— A bíbor nyom a város mindmáig legnagyobb rejtélye! — jelenti be hatásosan Gordon úr, a szerkesztő, s pipára gyűjt.

Az édes füst fölszáll a virágos gesztenye lombjai közé, előbb azonban kellemesen megcsiklandozza a Manó úr orrát, akiről tudvalevő, hogy leszokott a dohányzásról. A Sétatéri vagy Barta Miklós utcai — ahogy tetszik! — kerthelyiségben ott ül ezen az igazán kellemes tavaszi koraestén Maxim úr, nyugalmazott főügyész, a gonosz Szamosy doktor — a medicina a legocsmányabb diszciplína! —, Holló úr, a hallgatag hegedűs. Samu úr, a pincér bizonytalan léptekkel közeledik, talpa alatt ropog a szürke kavics.

— Igen, igen, mintha hallottam volna rebesgetni... — tétovázik Manó úr; de Szamosy doktor közbeváág:

— Hagyd csak, Manó, a hírlapírónak az utolsó csöppig ki kell tunkolnia az álhír szafitját. Abból él! S naponta kettőt-hármat kitalálni! Képzeld, ha nekem kéne kitalálnom a pácienseimet, igazi és álbajikkal együtt, mint írónak a hőseit — s az asztal sarka fele pillant...

Az első nyomok, fog bele a történetbe Gordon úr, a szerkesztő, az Uraniától indultak, s a Főtérig húzódtak.

— Mikor is volt az? — kérdi a doktor, de Gordon úr ügyet se vet rá.

Azt hihetnék az urak, hogy a nyomok tüstént nagy feltűnést keltettek a városban. Keltettek némi figyelmet, megütközést vagy hűledezést, de korántsem akkorát, mint gondolnák. Az ember kora reggel munkába siet, lát is, nem is, né, mondja magában, valaki nyomokat festett a járdára, s követi, át a vashídon, fölfelé a Wesselényi Miklós utcán; de aztán átmegy a másik oldalra. A gyerekek lelkesebbek, az élet gyerekszemmel szürke, vagy ők tán gyorsabban és többet fogyasztanak színekből. A nők gyakorlatiasak: vezet-e valahová az a nyom, s nekünk van-e ott keresni-vagy főleg kapnivalónk? Amikor aztán látják, hogy a nyomok félbeszakadnak a Főtér sarkán, a Hintzpatika előtt, megfélekednek az egésztől.

Valójában csak a nyomok mélyvörös színe kelt feltűnést az első napon. Mintha valaki bíbor festékbe áztatott cipőben talpalt volna végig azon a csaknem fél kilométeren, amekkora az első nyomsor volt. A lenyomat pedig olyan tökéletesre sikerült, hogy egyetlen megbicsakló lépés, festékfröccsenés, festékpacsa sem esett. A nyomok közep-nagyságú, negyvenkettes-negyvenhármass cipőtől származtak, il-

letve ilyen cipőről készíthették a sablont, amivel a nyomokat az aszfaltra festették, fújták vagy mázolták. Hibátlanul, nyílegyenesen lépkedő férfi képzetét keltve, aki tudja, mit akar, honnét jön és hová tart.

Nos, uraim, kedves barátaim, épp ez volt a bökkenő! A nyom ugyanis nem jött sehonnan és nem tartott sehová!

Eleredt, mint mondtam volt, az Uránia előtt, tulajdonosa, már ha valakinek, egy bizonyos személynek a nyoma lett volna, nem jöhetett ki sem az Uránia palotában lévő Takács cukrászdából, sem az Uránia moziból. És a Főtéren sem térhetett be a patikába. Ha ugyanis ejtette volna valaki azt a nyomot, akkor annak az égből kellett odaugrania, s az égből kellett emelkednie. Persze odavihette valaki ölből, s ugyanúgy ölbe kaphatta volna, s megannyi más megoldás is elképzelhető, a fantáziátokra bízom, hiszen a történet olyan elképesztő, és minden bízár képzeletet fölülmúl, hogy...!

Gordon úr hatásos szünetet tart, s hogy a doktor nem vág közbe maliciózan, az annak a jele, hogy sikerült fölkelteni az érdeklődést.

Később, amikor megboldogult főszerkesztő — ő, de szép ezt a két szót így együtt kimondani! — ráállított az ügyre, megtaláltam azt az embert, akinek az első két ütött szöveget a fejébe a bíbor nyom, s végrehajtotta rajta első kísérleteit. Gizi Géza volt az, az asszonyos csipejű utcaseprő, aki végigjárta az útvonalat, letérdelt a nyomhoz, megdörzsölte előbb szárazon, aztán nedvesen, meg is nyalta utána az ujját, de nem érzett festékízt rajta, a bíbor sem hagyott nyomot a bőrére. Ez indította arra, hogy öntson rá egy vödör vizet, s előbb a söprével, később s végül surlókefével próbáljon eltörölni egyet is belőlük. Kell-e mondanom, urak, hogy sem eltörölni, de még csak elmázolni sem lehetett. Olyan tartós, hogy ne mondjam, szilárd volt, mintha maga a kő, az aszfalt, a vashíd vasa lett volna bíbor színű azon a lábnyomnyi területen.

A második nyomsor két nappal később már sokkal nagyobb feltűnést keltett.

A Széchenyi-tér sarkáról indult, a transzformátor-ház mellől, mint ha abból lépett volna ki valaki; onnan, ahol nincs embernek hely, hiszen gépezet tölti ki az egész fémes lapot; s kiment, ha szabad ezt mondanom egy nyomról, melynek nincs gazdája, kiment a Sétatérre. Ott meglehetősen szeszélyesen viselkedett. Ivott a csurgóból, hadd mondok így, hiszen nyilvánvalóan ezt tette volna az az ember, aki ezt

a nyomot hagyja maga után. Kisértált a tópartra, s megbámulta a hatyúkat. A parkőr megesküdtött rá, hogy peremorzsalékot látott azon a helyen, ahol a nyom mintha megzavarodott volna, céltudatos-ságból tapicskolásba ment át, illetve hát nem, hiszen ezek szerint a hatyúkat etette. Megkerülte a Kioszkot, visszatért a városba a Fürdő utcán, onnan a Linzeg utcán fel az Arany János utcáig, hogy az Egyetemi Könyvtár előtt elszálljon, mint a sóhaj.

Értsenek meg, kérem! Nem ment be az Egyetemi Könyvtárba, nem vágott neki a meredek Trefort utcának, hogy — rajta, doktor úr, lehet élcéldni! — fölmenjen a Zöldfedelűbe, ahogyan a bolondok házáat Kolozsváron hívják! Ment, aztán egyszer csak nem ment tovább. Eltűnt, meghalt, vége lett.

— Úgy értem — hangzik Manó úr döbrent hangja —, hogy egy bíborpiros lábnyom tűnik föl a városban? A semmiben, illetve hát csak úgy keletkezik, s a semmiben, vagyis csak úgy eltűnik, félbeszakad?

Úgy, úgy!, válik tűnődővé a Gordon szerkesztő úr hangja, mintha maga sem hinne már benne, s súlyosan, kérdőn mered az asztal sarka felé... De aztán újult erővel folytatja.

A bíbor nyom újabb vonalát már csapatostul járták végig a kíváncsiskodók. Mivel péntekről szombatra virradó éjszaka keletkezett, a családok sétára indultak a vonalán. Az öregek nem mentek ki a tóhoz, hanem a Fürdő utcán elsétáltak a Malomárok Linzeg utcai hídjához, s ott várták be a családot. A gyerekek boldogan vijogtak, a felnőttek balsejtelmektől telten hümmögtek: elképzelhető-e, hogy egy rejtélyes valami, pláne egy bíbor színű, titokzatos célú és rendeltetésű nyom jót hozzon a városra? Ilyesmire még a legöregebb kolozsvári sem emlékezett!

Pedig még csak ekkor kezdődött a java! A polgármesteri hivatal, tudomást szerezvén a közrend-és táncbiztonság háborító nyomról, jelentést kért hétfő délelőre! Vasárnap pedig megjelent a városban a harmadik nyom! Mintha a Szent Mihály templom dőlt kapuját bámulta volna meg, hogy aztán az Egyetem utcán át kimenjen a Petőfi utcába, megálljon a Házsongárdi temető előtt, benézzen!, de ne menjen be, hanem elinduljon a Petőfi utcán a Bethlen-bástya felé. Aztán, hirtelen, mint aki csak akkor kap észbe, betért a Minorita utcába, elment a Farkas utcáig, s visszaballagott a Farkas utcai színházig. Ott megállt, szembe fordult a színházzal, tett feléje két lépést és véget ért.

Az első hivatalos jelentést sikerült megszerezni, summázata meg is jelentettük az *Ellenzékben*. Eszerint csíny, tréfa, ugratás nem lehetett. Akárcik voltak is a mázólok, boszorkányos gyorsasággal kellett dolgozzanak, a felhasznál-

festék mennyisége igen tekintélyes kellett legyen, s persze jó drága. Ha azonban nem valami tréfa, akkor vagy üzleti vagy politikai cél vezérelhetette az elkövetőket! A jelentés föltételezte, hogy több tettes is van, hiszen egyvalaki nem festhetett a kövezetre annyi lábnyomot egyetlen éjszaka. Bizonyosnak látszott, hogy többen sem végezheték el a munkát úgy, hogy elindulnak a kezdőponttól, s eljutnak a végpontig. A feladatot több csapat több szakaszban hajtotta végre. Ezt később semmi sem erősítette meg, hiszen ha így van, az illeszkedéseket csak-csak földértette volna a gondos nyomozás. Nem igaz, Gyula?, fordul Gordon szerkesztő úr segítségkérőn Maxim Gyula nyugalmazott főügyészhez, aki rábólint, de szemlátomást nem akar tanúszkodni. Márpedig neki aztán igazán tudni kéne, hiszen mint fiatal jurátus, benne volt abban a kriminalisztikai csapatban, amely vizsgálta az ügyet.

— Te a Törvényszéki Orvostani Intézetben dolgoztál akkoriban, ugye, Gyula?

— Ott — hangzik a lakonikus válasz, s folytatás helyett a ny. főügyész úr is az asztal sarka felé néz kérdőn.

Üzleti cél nem vezérelhetette az elkövetőket! A nyom nem vezetett be üzlethelyiségbe, gyárba, üzembe, moziba, színházba, temetőbe — jó temetőnek is kell cégér! —, szülőotthonba! Fölösleges ezen tovább tötyörészni, uraim, a nyomok nem vezettek sehová, a nyomok céltalanok voltak vagy egy egészen másik dimenzióban lehettek volna megmagyarázatukat. Később, a második hivatalos jelentésben, egyebek mellett arról is szó esik, hogy ha nem mentek sehová, akkor az épp úgy igaz, hogy nem is jöttek sehonnan! Kihallgatták azoknak a házaknak a lakóit, ahonnan a nyomok eleredtek, szimatoltak a környéken, és a többi! Eredménytelenül!

A bomba, az első, ami rettenettel, egyszersmind kéjes borzongással töltötte el a várost, hétfő délelőn robbant, a polgármester hivatalában. Az urak meghallgatták a jelentést, nem lettek tőle okosabbak, feltették kérdéseiket, nem kaptak rájuk kielégítő választ. Végül a legöregebb tanácsos szóvá tette, hogy ő bizony még nem is látta azt a bizonyos nyomot! (Jó okom van feltételezni, hogy a konflison járó urak többsége nem látta a nyomot, beleértve a polgármester urat is. Rég megszokták, hogy olyan tárgyakról döntsenek, amelyeket sose láttak színről színre.) Hozzanak ide egy párat!, adta ki a parancsot a polgármester úr, s ennek nyomán, kisvártatva két csákányos férfiú indult a New York palota felé, hogy mintát vegyen a bíbor nyomból.

Bámészkodók gyűrűjében fontoskodva, krétával akkurátusan kijelölték két bíbor nyomot, csákánnyal körbevágta az aszfal-

tot, és máris indultak volna vissza a Városházára... Csak hogy a bíbor nyom nem volt rajta az aszfaltdarabon, amit a járdáról lehántottak. Ott volt alatta, a betonon, ott bíborlott, mint frissen fakasztott vér.

Uraim!... Na de uraim!, hökken meg a rámeredő sápadt arcok láttán Gordon úr! És már int is Samu úrnak: szilvóriumot!

— Úgy értsem, hogy... ööö... hogy is mondjam?... mintha árnyékot akartak volna kivágni az aszfaltból? Amint eltávolították a burkolatot, a nyom eltűnt róla, de ott maradt, azon a helyen?

A kérdést Szamosy doktor, a cinikus és kissé babonás doki teszi fel, s összenéz Manó úrral, a latin nyelv és stilsztika tanárával, hogy aztán mindketten az asztal sarka felé meredjenek.

Pontosan úgy, folytatja Gordon szerkesztő úr az elbeszélést. Azt az ijedelmet, elszörnyedést képzeljék csak el, uraim. Mintha pohár után nyúlának, s a kezük áthatolna az üvegen. És ha az ember belegondol, a dolog rémesebb, mint első látásra, megtapasztalásra: mert vagy a pohár nincs ott, illetve hát a bíbor nyom; vagy én nem vagyok, aki a nyomot ki akarom emelni, s le akarom tenni a polgármester úr asztalára.

Amit most elárulok, azt Tangó tanácsos úrtól tudom, aki a polgármestertől egyenesen az Egyesbe sietett, s három deci törkölyig képtelen volt megszólalni. A polgármester ajtaját valósággal beszakította két ziháló útkaparó. Nem lehet felszedni!, sikoltották. Árnyék, boszorkányság, varázslat! A két jámbor lélek rémülete olyan őszinte volt, hogy az uraknak eszébe sem jutott, hogy kidobassák őket a tanácssteremből. Ijedten elhúzódtak tőlük, az ablak felé, s ösztönösen kinéztek a főtérre, a Szent Mihály templom felé, ahonnan a harmadik nyom eredt, s ami persze nem látszott oda a Városházára. Néztek mégis, Tangó tanácsos úr szerint olyan volt az arcuk, mint rizsporos bohócé: sápadt, vértelen, talán csak a halál késsárgája vitt bele némi színt.

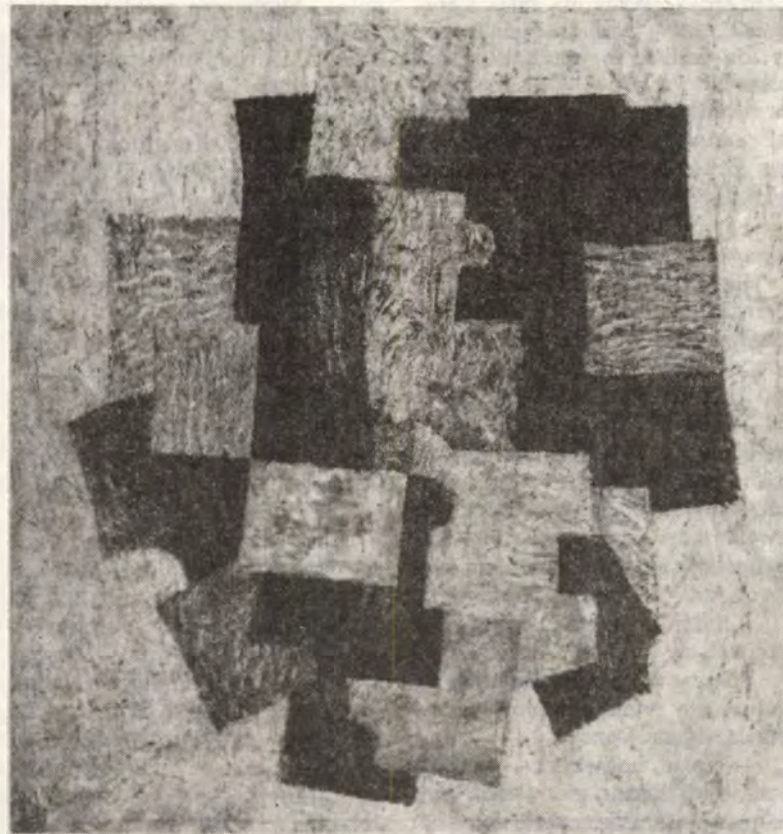
És ekkor robbant a második bomba, amitől Tangó úr meg sem állt a három törkölyig. Hirtelen elnéptelenedett a Deák Ferenc utca és a Főter sarka. Jártak az utcán; de ami matematikailag lehetséges csak, akkor éppen nem jött arra senki. Tán csak egy fél percig tartott a tűnemény. Tangó úr pedig felkiáltott, s lemutatott a Városháza elé, a közbenső járdára.

Ott jött a nyom!

Az Opera felől, fel a Főtérré. Megfontoltan, céltudatosan. És kíméletlenül!, hörögte Tangó úr, s felhajtotta a negyedik törkölyt is, miközben én, az *Ellenzék* ifjú munkatársa lázasan jegyeztem minden szavát a mandzsettámra. Jött, megállt a városházával szemben, szétvetette a lábát, illetve hát, meg kell örülni: szétvetette magát!, s föl-

zett az emeletre, arra az ablakra, ahonnan mi a teret, vagyis őt néztük! Aztán tett felénk két lépést, épp mint a Farkas utcai színház felé, s eltűnt! ott ért véget, előttünk, a szemünk láttára!

A polgármester úrnak és a tanácsos uraknak volt annyi lélekjelenléte, hogy megállapodjanak: nem adnak ki semmiféle hivatalos jelentést, nem közölnek egy vak hangot sem a sajtóval, nehogy pánik törjön ki a városban. Hadd higgyék csak a polgárok, hogy holmi tréfamesterek vagy reklámhajhászok mázolják össze a város utcáit. Sőt, amennyire csak lehet — erre szent fogadalmat tettek! — titokban tartják még a családjuk előtt is, amit a két szemükkel láttak: miként jön, áll meg s tűnik el a nyom. Hogy a szent esküvés mennyit ért, azt a törkölyben ázó Tangó tanácsoson lemérhetitek, mondta Gordon

Jakovovits Miklós: Harmonikus felületek

szerkesztő úr, elgondolkozva szájához vitte a poharat, s közben kérdően nézett az asztal sarka felé.

— És...? Mi történt aztán? — kérde Manó úr, a stilsztika tanára, s hangja sürgető is, elhárító-forma is, mint aki csak azért kérdez, hogy rávágják: ennyi, nincs tovább!, s ebben megnyugodhassék.

Gordon úr azonban hallgat, szája szóra nyílik, becsukódik. Igazán nem szokása ez neki, sem mint barátnak, sem mint újságírónak. Már úgy látszik, folytatná, amikor váratlanul megszólal Maxim úr, nyugalmazott főügyész.

Miközben teljesen rapszodikusán, a legcsekélyebb matematikai periodicitást sem mutató módon újabb és újabb lábnyom-sorok tűntek föl a városban, a polgármester létrehívt egy, hogy úgy mondjam, atomtitkos bizottságot, hogy járjon a végére a bíbor nyom ügyének.

Ennek a bizottságnak magam is tagja voltam. Hogy mit várt tőlünk kimondatlanul a polgármester úr, arról sokat elárul a bizottság neve. *Sav és Lúg Bizottság!*

— Igen, igen — nevet föl félszen Szamosy doktor —, mintha hallottam volna rebesgetni róla valamit; de szabadkőművesekről, s egyéb titkosabbnál titkosabb, átkosabbnál átkosabb szektákról szolt a fáma. Hát mégiscsak... mégis...

Nem tudom, hogy a *Sav és Lúg* híre szivárgott-e ki, folytatja Maxim úr; de én most elmondok mindent, amit jónak látok...

— Vagyis nem mindent! — csap le a doki.

... amit jónak látok, arról, amit *Bizottságunk* megállapított.

A teremben, ahol szinte napon-ta összeültünk, a falon felfüggesztett Kolozsvár térképre rajzolónk, Borbála kisasszony, aki egyben a

giai vizsgálatnak, benn a laboratóriumban. Hetek megfeszített elemzése után annyit tudtunk meg a nyomhordozó talajmintákról, amennyit az első pillanatban is tudtunk, vagyis semmit. Ezért aztán sátrat vertünk a Sétatérre, a második nyomor fölé, a csurgónál, s a helyszínen kezdtük el vizsgálni tárgyunkat.

Uraim! Elmondhatom, hogy az egész napi fárasztó munka után, néha babonás rémület vett erőt rajtunk, mondhatnám, úgy éreztük, menten kitör minket a frás! Képzeljék csak el: ott bíborlik a nyom! Belevágnak mondjuk egy szikét, s ahogy meghasad a föld, a mélyben is ugyanaz a bíbor szín van. A szikével kihalított darabkát, a bíborban furdót aztán kézbe veszik, tenyerükön kiemelik, s amint elhúzzák a kezüket a nyom köréből, úgy tűnik el a földmintából a bíbor szín. De nem ám, mint az árnyék. Az árnyék ugyanis csak a tárgy, a föld, az aszfalt felületére esik, a bíbor azonban mélységben is átittatta a nyomot.

Nem róla, hanem belőle tűnt el a bíbor!

És ott maradt alatta!

— Meddig...? Úgy értem, milyen mélyen? — kérde a doki, s hangja fakó, reménykedő és reménytelen egyszerre.

Nem lehetett megállapítani. Ástunk egy két méter mély gödröt. A nyom ott volt. Aztán kútfúrókat fogadtunk fel, s olyan mélyre hatoltunk, amilyen mélyre csak a kútfúrók készségei engedték. A kiemelt mintával mit se tudtunk kezdeni, hiszen kiemelve tüstént elveszett a bíborsága, barna lett, szürke lett, sárga lett, amilyen a talaj volt azon a helyen... De a nyom, uraim, a nyom!, nos a nyom, amennyire erős lámpákkal be tudtunk világítani a föld gyomrába, a nyom ott bíborlott a mélyben.

Ideg- és elmeorvosok tapintatos albizottsága kikérdezte azokat a tanácsos urakat, akik látták jönni a nyomot a városháza emeleti ablakából. Mentsen isten, hogy eláruljuk, bizonyos kétségek merültek föl bennünk az urak józan ítélőképességét illetően. Azt mondtuk nekik, hogy mint koronatanúknak, a vizsgálat nem nélkülözheti a vallomásukat. Valójában azonban arra voltunk kíváncsiak, vajon nem valami kollektív pszichózis, netán hipnózis, hogy ne mondjam, hisztéria áldozatául estek. Ezt csak az urak tájékoztatására teszem hozzá: hosszú jogász, ügyész, ügyvédi, kriminológusi pályámon sok politikussal kerültem kapcsolatba, s felelősséggel állíthatom, hogy egyetlen normális példánnyal sem találkoztam. Bizonyos értelemben valamennyien betegek, úgyhogy — sújtanak bár lesajnáló vélekedésükkel az urak! — ki merem jelenteni, a politikus, mint olyan, egyfajta, még definiálatlan elmebe-

>>>>> folytatás a 20. oldalon

>>>> folytatás a 19. oldalról

tegség, igen sok al- és főfajtaival, variációval, permutációval. De hol is tartottam?

— Hogy kikérdeztétek a tanácsosokat arról, amit láttak — mondja mohón Manó úr, s fölneéz Samu úrra, a pincérre, aki megfigyelve a kötelességéről, ott áll a zöld kerthelyiség-rácsokat mellett. Nagyon öreg lett hirtelen.

Nos, Uraim, a nyom valóban úgy jött, ahogyan a tanácsos urak látták. Ez volt azonban az egyetlen dolog, amiben megegyeztek a vélemények. Mert volt, aki azt vallotta, hogy a nyom sietett, más azt, hogy ráérősen bandukolt. Arra a kulcskérdésre pedig, hogy miként tűnt el — értitek a kérdésben rejülő csapdát —, immár a legkülönbözőbb fantáziaképeket kaptuk. Hiszen a nyom úgy ért véget, hogy több nem lett belőle! Mindenki láthatta a nyomsor végét a Városháza előtt. Miből láthatta akkor bárki is az ablakból, hogy a bíbor nyomnak ott és abban az időpillanatban vége van, megszűnik. Ezt nem lehet megállapítani, hiszen lehet, hogy a nyom csak áll — illetve állt és nézett föl a városháza ablakára. Kénytelen vagyok így mondani, hiszen az ember egy nyomhoz mindig hozzáképzeli azt, aki a nyomot hagyja, a mi nyomunk tehát ha ment, akkor nézett is, látott is, hatyút etetett, sőt — mint a tizenhatodik nyomsornál megállapítottuk —, focizott a gyerekekkel a Hét Vezér téren. Az urak azonban makacsul hajtogatták, hogy a nyom félbeszakadt, s arra a kérdésre, hogy ezt miből állapították meg, a következő válaszokat kaptuk: felröppent a levegőbe; látzott, hogy odáig tart — a tautológia ékes példája! —; fenyégetőn fölneézett, megrázta felénk az öklét, aztán úgy ment tovább, hogy nem hagyott több nyomot! Ez utóbbi volt a legszebb, s persze Tangó úr ötlötte ki! Egy nyom, ami per definicionem nyom, lábnyom, úgy áll tovább, hogy nem hagy nyomot! Nem csoda, hogy szegény Tangó úr...

— Igen, igen — dünnyögi Szamosy doktor. — Tangó úr a Zöld-fedelűben adta vissza beteges képzelőtehetségét teremtojének. Kóros kisebbségi érzésből fakadó kompenzáció, üldözési mánia, projektív hajlam... Végül, hogy is fejezem ki magam, nem orvosi nyelven, beomlott a bánya, s maga alá temette hátra lévő éveire.

Tapintatos kérdező biztosok járták a várost, s a nyomok kiindulási és megszűnési pontjának környékén kifaggatták az ott lakókat.

A polgármestert és tanácsosokat leszámítva ugyanis, senki sem látta a bíbor nyom keletkezését!

Ha leszámítjuk a temérdek mesét, az egymást kioltó fantazmagóriát, az esküvel is megerősített tanúvallomást, melynek homlok-egyenest ellentmondott több, úgyszintén esküvel megerősített

tanúságtétel, akkor megállapíthatjuk — s ez volt a *Sav és Lüg Jelentés* végső következtetése —, hogy a bíbor nyomot senki se látta a keletkezése pillanatában.

Közvetett módon sem lehetett az eredetére és az úticéljára rájönni. Sose indult el kétszer ugyanonnan, s ért véget mondjuk egy kapu előtt többször is, mintha oda igyekezne.

Nem lakott sehol, ha szabad így kifejeznem magam. A városé volt, vagy maga volt a város, egy olyan dimenzióban, amely sehol sem festett föl előttünk, amelybe semmilyen módon nem nyerhettünk betekintést.

Nem tűntetett ki semmit és senkit a figyelmével. Megnézett olykor egy-egy kirakatot, de a gyakoriságból nem lehetett kivenni, hogy mi érdekli jobban, szemlátomást egyformán érdekelt minden vagy nem érdekelt semmi. Talán a gyerekek...! Őket gyakran el-elnézegette; de amikor megpróbáltuk szólasra bírni a kölyköket, soha senki nem látta jönni, álldogálni, tovább menni. A gyerekfantázia tündökletes lódtásaira most nem akarok időt vesztegetni.

Nem feledkezünk meg a tettenérés esélyéről sem.

Éjszakákön át strázsáltam magam is a város legkülönbözőbb pontjain, az előre kidolgozott terv szerint. Egyszer aztán...

Maxim Gyula elhallgat, habozva néz körül. Este van már, a kerthelyiségben alig egy-két vendég bámulja üres vagy félig telt poharát. Mint elszórt fehér szobrok egy romkertben. Fehér arcok, kíváncsi fizimiskák merednek rá. Nem sűrűgetik. Maxim Gyula meg is kérdezi: — Nem is vagytok kíváncsiak a folytatásra?

A hosszú csöndben Samu úr elballag egy vendéghez, átveszi a pénzt, visszacsoszog.

— Lehet, hogy nem — mondja Szamosy doktor, aki mintha csak Samu úr visszatérését várta volna be. Manó úr azonban, a latin nyelv és a stilsztika tanára, bocsánatkérő pillantást vet az asztal sarka felé, s nem szólal meg, csak bólogatni kezd, mint a ló, ha zabot kér, vagy ki tudja, mi a baja a lovaknak, ha bólogatnak.

Ifjú jurátus voltam, s a Holdvilág utcába udvaroltam, folytatja Maxim úr, s hangja olyan, mint megkönnyebbedő sóhajlás. Este, hazafelé tartva a legkülönbözőbb utakat, útvonalakat jártam be, leggyakrabban persze lesiettem a Trefort utcán, de nem egyszer baktattam végig ábrándozva a Haller utcán a Majális útra, s onnan többnyire a város, néha azonban fölfelé, a Feleki tető felé vettem utamat. Nevenem tudom kis utcákon, földutakon, kertek alatt néha a Görögtemplom utcában, de volt úgy is, hogy a Tordai úton bukkantam fel, s annyira eltöltötték a képzetek, illetve hát egy bizonyos személy körül forgó gondolatok és érzések,

hogy úgy éreztem, elhagytam a várost, ez már nem Kolozsvár, s ez így volt jó. Ahogyan Kolozsvárra visszaérkezni is jó volt, beletorkollván az ismerős utcákba.

Mit mondjak, urak? Cseresznye virágzott. Olyan bódító volt az éjszaka, hogy meg kellett állnom valami fordulóutcában, a Botanikus kert mögött. Árva villanypóznáról csupasz körte világította meg a kövér tavaszi füvet, ami teljesen benőtte az autókereket sose látott, földes utcáskát. Nekitámaszkodtam a villanyfának, Bori olyan erősen volt jelen a képzeletemben, mintha valóban velem lett volna, s nem búcsúszom el tőle a kapuban, a Holdvilág utcában.

S akkor megláttam a bíbor nyomot.

A fűvön át jött, nesztelenül, s olyan valóságosan, mintha valóban ember, személy, valaki közeledett volna. Alighanem meglátott, mert meglátszott, aztán immár biztos lehettem benne, hogy meglátott, mert szembe fordult velem, s megállt.

Farkasszemét néztünk.

Meg kellett volna szólítanom? Lehetséges. Akkor legalább annyit biztosan megtudok, hogy tud-e, s ha tud, hajlandó-e szóba ereszkedni földi halandóval. De nem szólaltam. Félttem volna, hogy megtudom, ki is ő, mit is keres ott? Vagy tán meg akartam őrizni azt az eszelős bizonyosság-félet... vagy bizonytalanság-félet..., ami a bíbor nyommal való hosszú és bensőséges kapcsolatom során alakult ki bennem? Nem tudom.

Csak azt tudom, uraim, s ezt most először vallom meg... Maxim úr elhallgat, kipillant a zöld rácsozat határolta kerthelyiség szepareből, a kertvendéglő immár üres, az utolsó vendég is elkullogott... Csak annyit tudtam, hogy én voltam az, aki pár héttel ezelőtt arra járt, megállt azon a helyen, ahol a nyom bíborszínűre festette a füvet, s én voltam az, aki benéztem abba a bozotos, sötét kertbe, ami akkor este a hátam mögé esett... Merész, túl merész a feltevés, uraim?, kérde a nyugalmazott főügyész, s a hangja elcsuklik. A némaság olyan átható, hogy odahallik a Malomárok csobogása. Hogy én hagytam azt a nyomot...? S hogy akkor akárki hagyhat...?

A rájuk szakadó csöndet Gordon szerkesztő úr töri meg kisvártatva.

A város, uraim? A város megszokta, hogy bíbor nyomok szövik át a testét. Mint erezet, mint vénák és hajszálerek. Azt képzeltek tán, hogy a nyomok hálójában, mint érhálóban vér zubog? Ki tudja? Aztán, mielőtt bekövetkezett a vég... pedig mindennel próbálkoztunk mi, újságírók is, hogy a bíbor nyom titkának nyomára bukkanjunk! Hogy csak egyet említek, az eredet és a megszűnés környékén lakó minden épp akkora lábú férfit megkértünk, hogy patkoltassa meg a

cipőjét, verjen a cipősarkába azonosító szöveget... Hívságos, éretlen újságírói próbálkozás! Nagyon fiatalok voltunk, uraim, s a rejtély... csábító... de hiszen értik!

Aztán, folytatja Gordon úr, a szerkesztő, s az asztal sarka felé pillant, egy szép napon halványulni kezdtek a nyomok. Előbb csak olyan lett az egész várost beborító bíbor háló, mintha kifakította volna a napsütés. Később áttűnt rózsaszínbe. A városlakók dermedten, s mint rendesen, minden rosszra készen lesték a jelenséget. Nem szóltak, úgy tettek, mintha minden rendjén volna, mintha nem tűnnék el semmi, hiszen uraim, eltűnés volt ez a javából! A Bizottság — magam is megszereztem a jelentést — titkon fúrásokat végzett, s a nyom ott virított véresen a föld alatt; annál jobban tündöklött, minél mélyebbre hatoltak a kútfúrók. Ott volt, de csak a vak nem vette észre, nemhogy azok, akik — ugye, Gyula? — azzal foglalkoztak, hogy földerítsék a bíbor nyom állagát, természetét, viselkedését.

Azt beszéljük, folytatja kialudt pipáját szöröcsögtetve Gordon úr, hogy a nyomok érintetlen hálójá most is itt van a mélyben, a város alatt. De senki se mer, vagy nem tud, vagy nem akar... talán fél?... olyan mélyre ásni, hogy a nyomára bukkanjon. Milyen furán is hangzik, a nyom nyomára!

— Maga mit szól hozzá, író úr? — nevet föl kényszeredetten Gordon szerkesztő úr. — Maga csak gubbasztott az asztal sarkánál, szopogatta a borát, s nem szól.

— Igaz is, író úr — jön meg a Maxim Gyula hangja is; valahogy ilyenformán csenghetett a tárgyalótermekben, a főügyési fénykorban. — Magának nincs semmi hozzáfűzni valója?

— Mondjon már valamit, találjon ki valamit! — kérleli Manó úr, a latin nyelv és stilsztika tanára. — Nem hagyhat meg minket ebben a bizonytalanságban, magának tudnia kell, maga biztosan tudja — apad el lassan a meggyőződés a Manó úr hangjából, s Holló úr, az opera hallgatag hegedűse sűrűn bólogat, mintha csak a lelket és a hitet tartaná barátijában.

— Hallgatjuk, író úr! — húzza el a száját Szamosy doktor, s Samu úr egy pohár bort tesz elé, az asztal sarkára.

Én azonban hallgatom. Megpróbálok magabiztosan mosolyogni. Mint mindig, ha ijedt vagyok, félszeg vagyok, tanácstalan vagyok. Végül mégiscsak megszólalok, hangom ropog, mint gyűrt papír.

— Talán... ki is mondta?... talán nem ezen a bolygón, nem ebben a történelemben... vagy... hogy is volt csak: nem ebben a dimenzióban? Lehet, hogy egy egészen másikban kell keresni. És akkor nem rejtély, akkor van, lesz ez a nincs.

Sápadt, kérdő, becsapottnak látszó arcok merednek rám.

Szégyenkezve elhallgatom.

JANCSÓ MIKLÓS

A könnyen befolyásolható

emberek között tartanak nyilván. Ha egyáltalán nyilván tart valaki. Azt hiszem, olyan jelentéktelen vagyok, hogy még ott sem tartanak nyilván, ahol nyilván tartják a nyilván tartottakat.

De befolyásolhatóságom nem ebből az állapotomból következett. Már gyermekkoromban utánoztam a nálam nagyobb fiúkat. Kit viselkedésben, kit fejtartásban, kit öltözködésben — valamennyi fiút viszont egyformán utánoztam az iskolakerülésben.

— Nincs egyénisége a gyereknek — mondta egyik tanárom. Akkor én ezt az egyéniség-dolgot nem értettem, nem is zavart túlságosan, hogy nincs egyéniségem, hiszen nem volt töltőtollam, számtankönyvem, körzőm sem — így aztán nyugodtan könyveltem el: eggyel többem van, amim nincs.

Az eszményeim is — természetesen — gyakran változtak: néha irokéz indián szerettem volna lenni, piros festékekkel arcomon, pulykatollal a hajamban, övemben tomahawkkal. (A szomszédunknak ekkor tűnt el rejtélyes módon a fejszéje.) Pionírtáborozáskor pedig, amikor az oktatónk délutánonként felvasott nekünk egy szovjet regényből, elhatároztam: én is Vologya leszek, és én is felrobbanok majd egy ifjúsági regényben, mint az a másik Vologya volt, és aknára lépett.

Kamaszkoromban aztán úgy döntöttem: Don Juan leszek. Elcsábítok minden asszonyt, nőt, leányt és hasonlót. Nagyon élveztem ezt a magamnak kiosztott szerepet — úgy sétáltam a városkánk főterén, és úgy néztem a nőket, mint akinek csak egy intésébe kerül és ezek az alacsonyabbrendű lények a lábaim előtt hevernek sírva, meggyalázva, és főleg elhagyatva. Mert azt tudtam a Don Juan legendából, hogy a nőket csábítás után sürgősen el kell hagyni, szívtelenül és hátra sem nézve, hogy aztán legyen idő újabb női szíveket eltiporni és leány-ártatlanságot kacagva elrabolni.

Nőcsábász-karrierem sajnos hamar végetért, amit a mai napig sem tudok megbocsátani az asszonyoknak. Egy nő sem akart velem elcsábulni, csak nevettek rajtam a lányok, ha valamilyen ürüggyel közeledni próbáltam hozzájuk én, a félszeg, pattanásokkal díszített nyakigláb kamasz.

Már-már kétségbeestem szüzességemből kifolyólag, amikor szerencsére kezembe került Anyegin története, versben. Aki már tizenhét évesen unta az életét.

— No, ez vagyok én — ismertem magamra Anyeginban —, mert életet egyedül is lehet unni, nem kellene oda vihorászó lányok és egyéb kellemetlenségek.

Néhány évig spleenes nagyké-

púséggel viszonyultam a világhoz, fölényes voltam és kiábrándult. Aztán kinőttem ezt a szerepemet is: festőnek készültem (hát persze, ha egyszer a szomszédom is festő akart lenni) — gondoltam, ez egy jó pálya, nem kell korán kelni, főleg, ha naplementét festek, és kicsi képeket fogok festeni, mert úgy olcsóbb a vászon, a festék, a ráma. És ami szintén lényeges: kevesebbet kell dolgozni az egészen.

A művész-korszak következett életemben: egyik idétlen pózból a másikba merevedtem, görnyedtem, hanyag eleganciával jártam, mint egy tüdőbajos tehénpásztor a Vadnyugati préri című superprodukciónban. Hála eszményeimnek, sikerült úgy elvégezni a főiskolát, hogy nem volt egy természetes, emberi gesztusom sem. Hogy érzelmeimről most ne is beszéljek. Igaz, nem voltam egyedül ebben a betegesen furcsa állapotban.

— A művészi útkeresés állapotában vannak — jegyezte meg ró-lunk finom mosollyal az egyik festő-tanár.

A főiskola elvégzése után az erdélyi magyar kultúra vesztére festő lettem. Azaz művész, mert festeni, dolgozni nem volt kedvem. Rajztanári fizetésemből tengődtem, ez kényelmesebb volt, mintha alkottam volna, mert így elkerültem azt a veszélyt, hogy kiderüljön rólam: tehetségtelen vagyok.

Nem nősültem meg (a tanári kar zömmel agglagényekből verődött össze, én, egyéniség-gyengeségemben alkalmazkodtam hozzájuk) — illetve meg nősültem, de csak később. Akkor sem a magam akaratából, gondolhatjátok. A családom egyik tagja befolyásolt — tudtán kívül.

Nagybátyám, apai ágon, csodálatos ember volt: (mindig is felnéztem rá) ő volt a tisztesség, a szorgalom, becsületesség, a rendezett, kispolgári életforma mintaképe. Pista bácsi — így neveztük őt, nagy-nagy tisztelettel ejtve ki nevét — már fiatalon meg nősült, felesége szült neki három leányt, három fiút (úgy látszik, az Istenek ilyen formában is segítik a harmóniára törekvőket).

Pista bácsi volt a pater familiae — ha lehet ezt a kifejezést hitelesen használni a XX. században, a szét-hullásra ítélt emberi kapcsolatok századában. Latin tanár volt, spártai fegyelemben élt, így irányította, vezette a családja életét. A nagyobb gyerekek gondozták a kisebbeket — de hát ezt tudjátok, nem részletezem.

Sokáig azt hittem, megvet engem Pista bácsi, mert én amolyan bohém festő lehettem a szemében, inkább bohém, mint festő, házasság- és munkakerülő fiatalember — meg felnőtt férfi. Gondoltam, lenéz

engem az öregúr (mert az évek észrevétlenül elteltek családom felett is), akinek már ki tudja, hány unokája volt. Én pedig — minden jel szerint — semmit és senkit sem hagytok majd magam után.

Bevallom, irigyeltem Pista bácsi beteljesült, szép életét (közhely, de igazság: — az ember mindig másra vágyik, mint ami megadatott neki).

Ekkor határoztam el — voltam jó 40-es — hogy meg nősülök. Utánozni fogom Pista bácsit. Feleségül vettem az éppen soron levő szeretőt — bocsánat a nyíltságomért —, hozzámjött szegény, abban a korban volt, amikor már minden mindegy, illetve már mindenki mindegy, csak jöjjön és vigye.

Megváltam farmernadrágomtól, jelképes gesztussal eltemettem a szekrény legmélyére, és öltönyt kezdtem viselni: hétköznap világos színűt, vasárnap sötétet. Így akartam külsőleg is olyan lenni, mint akkor már önmagamnak nyíltan bevallott eszményem: Pista bácsi. Odáig emelkedtem buzgalmamban, hogy különórát is tartottam, akárcsak a jó Pista bácsi. Rettenetesen büszke voltam magamra. És boldog voltam, ha az eszményközeli boldogságot jelent.

Négy gyermeket szült feleségem. Két fiút és két lányt. Égi jelnek könyveltem el ezt a harmonikusan jelentkező nemi egyensúlyt családomban. Apopó — nemiség. Rendezett nemi életem kialakulása nem jelentett túl nagy sokkot nekem, a változatos nemi élethez szokott agglagénynek. Igaz, szeretkezés közben egyre gyakrabban fordult elő, hogy nem a feleségemre, hanem más nőre összpontosítottam fantáziámat, hogy végig tudjam becsülettel csinálni azt, amit elkezdtem, ha ütött a szeretkezés órája: hetente kétszer, kedden és pénteken este 8-kor.

De ilyenkor aktus után elszégyelltem magam a másragondoláért. Pista bácsi jutott eszembe, amíg a szeretkezés után mosakodtam — ő biztosan rámpirítana, ha tudná, milyen erkölcstelen vagyok.

Egy évben talán ha kétszer fordult elő, hogy éjszaka megébredtem, és miközben feleségem halk, nőies hortyogását hallgattam, néztem a plafont üres lélekkel, reménytelenül. Hajnali szürkületben

aludtam csak vissza, nehéz szívvel és nagy-nagy elvágyódással lelkemben. Reggel, ébredés után bevettem egy idegcsillapítót — és ezzel el volt intézve jámbor lázadásom; güröltem tovább a hétköznapok unalmában.

A gyerekek közben nőttek — ezen mértem le az idő múlását, amikor is egyik nap telefonált nekem Pista bácsi: látni szeretne.

Megörvendtem nagyon a hívásnak — ritkán láttam az öregurat, más városban élünk, mégis tudtam, éreztem, becsül már engem, ha másért nem, azért, mert úgy élek, ahogy ő. (Köztudott, hogy okosat mondjak megint, az emberek igazán rendszerint a hozzájuk hasonló embertársaikat tisztelik.)

Hét végén vonatra ültem (sötét-kék vasárnapi öltözetben) és meglátogattam Pista bácsit. 80 éves volt az öregúr, szép fehér haj keretezte arcát. Amikor beléptem hozzá, rám emelte ragyogó kék szeméit, azokat az erkölcsi tisztaságot sugárzó szemeket, amelyek akaratlanul is igaz utam felé irányítottak.

— Örvendek, hogy eljöttél, fiam — fogadott meleg kézszorítással az öreg —, a feleségem a kertben van, eredj ki a konyhába, hozz bort, kávét. Amit akarsz. Szolgálj ki magad. Engem fáraszt a járás.

— Köszönöm — mondtam elfogódottan (mindig megriadt gyermeknek éreztem magam Pista bácsi közelében) —, nem kérek most semmit.

— Cigarettázol? — kérdezte csak úgy mellékesen Pista bácsi.

— Már nem — válaszoltam büszkén —, nagy a család, minden kiadásra szánt pénzt előbb megnézek: jó helyre kerül? A cigaretta pedig drága, haszontalan dolog, káros az egészségre. A nikotin miatt.

Az öreg úr rám pillantott, de nem szólt semmit. Pedig jólesett volna, ha megdicséri józanságomat. Pista bácsi azonban csak hallgatott, nézett maga elé, aztán lehunyta a szemét: elaludt volna? — tűnődtem. De váratlanul megszólalt:

— Te miért nősültél meg, fiam? — kérdezte.

Nem válaszoltam azonnal. Végül elkezdtem:

Elmondhatom Pista bácsinak, mert a házasságomat Pista bácsinak köszönhetem.

— Nocsak! — lepődött meg az öregúr.

— Bizony — folytattam vallo-másomat —, mert irigyeltem Pista bácsit ezért a szép nagy családért, akit csinálni tetszett. Ugy értem, a gyerekeket. Én is meg nősültem, hogy, mint Pista bácsi, révbe jussak. Boldog révbe.

Erre a boldog révre Pista bácsi megrándult, mint a lenyúzott béka-comb, ha megsózzák. Felugrott a fotelból és ingerülten sétálni kezdett a lakásban.

— Hát igen — kezdte —, a bol->>>>> folytatás a 22. oldalon

Suba László: Csempe

>>>>> folytatás a 21. oldalról

dog rév. Fiatalon nősültem, nem bírtam már a kollégiumban lakni. Bentlakásban. Sokat nyomorogtunk a feleségemmel: jöttek a gyerekek, még gondolkozni sem volt idő, a mindennapok szüksége határozta meg az életemet. Kellett a kenyér, a tej, a lakbér, a villanypénz. Ábrándozni, tervezgetni? Ugyan már! Különórák és spórlás. Ez volt az én fiatalságom. A gyerekek nőttek, kellett a pénz, könyvekre, tanuszerekre, mindenre csak pénz kellett. Megszereztem a pénzt: ez volt a férfikorom.

Az öregúr elhallgatott, kinézett az ablakon. Úgy beszélt tovább.

— Rév. Révbe jutottam. Boldog révbe. Gyermekeim megbecsült polgárok, unokáimat meg sem tudom számolni, annyi van belőlük. Az ország különböző részein. Hála Istennek. És számomra most itt a rév.

— Nagy dolog ez, Pista bácsi — mondtam őszinte elismeréssel. — Szép, teljes életet tetszett házasodni — akarom mondani: megvalósítani.

Az öregúr nem figyelt már rám, úgy beszélt:

— Ott szemben, az utca túlsó oldalán van egy korcsma — mondta —, negyven éve ott, velem szemben van egy korcsma. De én még nem jártam benne. Még egy sört sem ittam ott. Vagy egy pohár ásványvizet. Semmit. Pedig itt volt, itt van, néhány méterre tőlem. Csak át kellett volna sétálnak az utca túlsó felére. És én soha nem mertem átmenni a túlsó oldalra.

— Nagy dolog ez az önmegtartóztatás, Pista bácsi — kezdtem, de az öregúr ingerülten félbeszakított:

— Nem nagy dolog ez, édes fiam, hanem marhaság — mondta türelmetlenül. — Mindennap be kellett volna menjek a korcsmába. Bár egy kis pohár sört meginni. De visszatartott a felelősség: kell a pénz másra. A gyerekek ruhájára, erre, arra. Most pedig — nézd csak, fiam, ezt a sok képeslapot. Ez a hála. Húsvétkor, karácsonykor, újévkor érkeznek a gyermekeimtől a jókívánságok. Én pedig egész nap bámulhatom a szemközti korcsmát, ahová nem mertem soha belépni.

Csodálkozva néztem Pista bácsira, aki már velem mit sem törődve folytatta:

— Feleségemen kívül más nő nem volt az életemben, pedig ha megláttam egy csinos nőt, beleremegtem az izgalomba. De a félelem a komplikációktól visszatartott egy viszonytól. És maradt a hitvesi hűség. Hetente kétszeri hitvesi hűség. Az aktív hűség. Kedden és pénteken este.

Mondani akartam valamit, de jobbnak láttam, ha hallgatok.

— Ha lefeküdtem penzumteljesítésből szegény feleségemmel, más nőre kellett gondoljak, hogy sikerüljön a dolog. A feleségemet aranyomnak szóltattam, mint minden nőt tréfásan, nehogy egy

más, egy álom-asszony nevét sugjam szeretkezés közben, gyermekszülésektől elnyűtt feleségem fülébe. Hős voltam én, fiam, amolyan balekhős, mert az igazi hőseket agyonlövik egyszer, aztán rögtön hős lesz belőlük. Vagy ha nem is rögtön, rendszerváltozáskor biztosan. De mi, fiam, te is, mert te is családos vagy, mi, akik naponta belehalunk a családi unalomba, mi vagyunk az igazi mártírok. Hátha egyszer nekünk is szobrot emelnek az Ismeretlen Családfő címén?

Pista bácsi elhallgatott. Én is hallgattam. Mit is mondhattam volna?

Az öregúr váratlanul rám nézett.

— Te, ha fiatalabb volnék, elmennék... tudod hová?

— Hová? — kérdeztem.

— A kuplerájba. Egy hétig ülnek ott.

Nevettem, mert azt hittem, Pista bácsi viccel. De az öregúr komolyan nézett rám, úgyhogy abba hagytam a heherészést.

— Most pedig menj haza, fiam — mondta. — Úgy látom, hiába beszéltem neked. Nem értesz az egészből semmit. Beteg vagyok, nagyon beteg. Csak neked mondom el: nincs már sok hátra az én rendezett életemből. Feladtam a harcot. Ha eljössz a temetésemre, nehogy ebben a készruhában gyere, ebben a rémes kében, mert megharagszom. Úgy öltözz, ahogy ember korodban öltöztél, amikor még irigyeltelek téged, az aglegényt, az életművészt. Ölelj meg, fiam, aztán eredj. Siess a révedbe. Így mondtad, ugye? No, szervusz. Kézcsókom a kedves feleségednek.

Miért from le mindezt, édes feleségem és drága gyermekeim? Megmondom: szeretném, ha megértenének, miért jelentem meg Pista bácsi temetésén a szekrény mélyéből előkötött ócska, festékes farmnadragomban, miért voltam kissé részeg, és hogy miért dobtam be egy üveg konyakot és két üveg sört az öregúr földbe süllyedő koporsója után a ti nagy, de néma hápgátok közepette.

Nos, kedves feleségem, mindez azért történt, mert én elhatároztam: elhagylak titeket. Elegem volt a családosdiból. Nem nekem találták ki, belátom. Hogy veletek mi lesz? Nyugodt vagyok. Itthagynom a lakást (nem nagylelkűségből, csak hát nem tudom a hátamon elvinni a három szoba komfortot), a bútorokat, stb. Egy kis bőrönddel indulok az útra. Quo vadis? Majd kiderül. De boldog vagyok már most. Csomagoláskor. Boldog, mint még soha.

Isten veletek. Íngem többé nem láttok. Ámen.

U. i. — A két flanelt pizsamát, amit nemrég vásároltam, ne adjátok el az őszeren. Tartsátok meg, nem foglalnak sok helyet. Ki tudja, egyszer csak hazajövök. És akkor mit veszek fel éjszakára?

FEBRUÁRI ÉVFORDULÓK

- 1 - 120 éve született Octavian Taslauanu román irodalomtörténész
- 2 - 100 éve született Bozidar Borko szlovén író
  - 125 éve halt meg Eötvös József magyar író
  - 100 éve született Gergely Sándor magyar író
  - 550 éve halt meg Vittorino da Feltre olasz humanista
- 3 - 180 éve született Mokuami Kavatake japán író
  - 190 éve halt meg Nicolas-Edme Restif de la Bretonne francia író
- 4 - 250 éve halt meg Robert Blair skót költő
  - 1140 éve halt meg Hrabanus Maurus frank író
- 5 - 160 éve született Nyikolaj Alekszandrovics Dobrojubov orosz filozófus
  - 150 éve született Ladislav Quis cseh költő
- 6 - 80 éve halt meg Rubén Darío nicaraguai költő
  - 30 éve halt meg Vilis Lacis lett író
  - 370 éve született Madame de Sévigné francia írónő
- 7 - 100 éve született Jakob Paludan dán író
- 8 - 110 éve halt meg Ivan Szergejevics Akszakov orosz író
  - 125 éve született Andrieva Niedra lett írónő
  - 80 éve született Eila Pennanen finn író
- 9 - 60 éve halt meg William Alexander Fraser kanadai író
- 10 - 150 éve halt meg Vajda Péter magyar író
- 11 - 160 éve született Dalmady Győző magyar költő
  - 200 éve halt meg James Macpherson skót költő
- 12 - 100 éve született Marconnay Tibor magyar költő
  - 70 éve halt meg Radu Rosetti román író
  - 180 éve született Sárosy Gyula magyar költő
- 13 - 425 éve halt meg Benvenuto Cellini olasz író
  - 110 éve született Csúry Bálint magyar nyelvész
- 14 - 175 éve halt meg Petru Maior román tudós
  - 230 éve született Thomas Robert Malthus angol közgazdász
- 15 - 75 éve született Valerian Emil Galan román író
  - 260 éve született Horányi Elek magyar irodalomtörténész
- 16 - 100 éve született André Breton francia költő
- 17 - 310 éve halt meg Charles Cotton angol író
  - 140 éve halt meg Heinrich Heine német költő
  - 25 éve halt meg Miron Radu Paraschivescu román költő
  - 25 éve halt meg Leonyid Szergejevics Szoboljev orosz író
- 18 - 450 éve halt meg Martin Luther német hitújító
  - 370 éve született Francesco Redi olasz költő
- 19 - 150 éve halt meg Kis János magyar költő
  - 80 éve halt meg Ernst Mach német filozófus
- 20 - 110 éve született Lorentz Peter Alfred Freuchen dán író
- 21 - 425 éve halt meg Lodovico Castelvetro olasz humanista
  - 10 éve halt meg Kovai Lőrinc magyar író
- 22 - 60 éve született Bodor Ádám romániai magyar író
  - 80 éve született Radu Tomoiogă román filozófus
- 23 - 20 éve halt meg Florin Iordăchescu román költő
- 24 - 100 éve született Francis Scott Fitzgerald amerikai író
  - 210 éve született Wilhelm Grimm német író
- 25 - 130 éve született Benedetto Croce olasz filozófus
  - 250 éve halt meg Paolo Mattia Doria olasz filozófus
  - 60 éve született Veress Zoltán svédországi magyar író
- 26 - 70 éve született Darázs Endre magyar költő
  - 130 éve halt meg Gaál József magyar író
  - 325 éve született Anthony Shaftesbury angol filozófus
  - 120 éve halt meg Tóth Ede magyar drámaíró
- 27 - 150 éve halt meg Edward Dembowski lengyel filozófus
  - 175 éve halt meg John Keats angol költő
  - 150 éve született Franz Mehring német irodalomtörténész
- 28 - 150 éve született Dzszambul Dzszabajev kazah költő
  - 80 éve halt meg Henry James angol író
- 29 - 120 éve halt meg Karl Haffner német író
- ? - 490 éve született George Buchanan skót humanista

KÓDEX — INDEX

Utóbbi kötetébe bevélogatott írások azonban jól körülrajzolnak egy olyan kérdéskört, amelyre Kiss Gy. Csaba korábbi kötetében szórta a fénypáncsma esett. Ez a régió, a regionalizmus, a szűkebb pátria, a szülőföld fogalma — amely nemegyszer egybeesik a történeti tájjal —, meglete, lényege, újraértelmezése az irodalom felől. Vagyis, hogy mit látunk az irodalom tükrében térségünkben. Ez — szemben a nemzetállam és az államnemzet mindent legázoló ormóttan Gólemével — a kevert lakosságú Közép-Európa különböző övezetei elől eltávolíthatja a válság jelzőt.

Ami Németh László és a transzilvánizmus megannyi ideológiusa magyar nyelvterületen, az a lengyelen a század két nagy írója, gondolkodója, Czesław Miłosz és Stanisław Vincenz. Ők azok, akik legmeghatározóbban foglalkoztak a régióvá tágítható szülőföldhöz kötődés felszabadító, nemzetekfölöttien meghatározó, gazdagító élményével. Nem véletlenül. A magát ma is tüntetően litváninak tartó Miłosz Vilnában nőtt fel. Abban a városban eszmélkedett, talált önmagára, amelynek ugyanazon utcájában jártak imádkozni katolikusok és protestánsok, pravoszlávok és zsidók, görög katolikusok és mohamedán tatárok. Ki-ki a maga istenének egymás szomszédságában sorakozó házában. (...)

A Miłosz kapcsán elmondottak jellemzők Stanisław Vincenzre is, aki a hajdani Kelet-Galícia kárpáti huculjai között eszmélkedett és élte le szellemileg legmeghatározóbb évtizedeit, mielőtt a II. világháború kirombanásakor hazájának német-szovjet megszállása Magyarországra nem űzte.

Kiss Gy. Csaba kitér arra is, hogy Vincenz milyen páratlan beleérzéssel fedezi fel magának Magyarországot, a magyar kultúrát és társadalmat. Aligha akadt még lengyel — de külföldi is, aki oly alapos, hozzáértően elemző írásokat készített volna a magyarság kulcsfontosságú kérdéseiről, mint Vincenz. Talán Marian Zdzichowski, a vilnai Báthory Egyetem kiváló professzora említhető e tekintetben vele egy sorban. (...)

"A szülőföld mítosza Stanisław Vincenznél nem ahhoz a hagyományhoz kapcsolódik, amely a nemzeti romantikából sarjad és időfölköttvé stilizálja az ősi talajba gyökerező parasztot, aki ideáltípusa lesz a megvalósítandó nemzeti közösségnek, mivel ő a sajátosságok eredeti (romlatlan) formájának megtestesítője — fűzi hozzá ennek kapcsán Kiss Gy. Csaba. — Ez a kárpáti táj eleve több nyelvet beszélő népek közös hazája, ahol számos közelebbi és távolabbi vidék hatása érvényesült, így a közösségi identitásnak nem lehet alapja a kizárólagosság. Így a sokféleség, a különbözőség, a másságok kölcsönös tisztelete volt alapvető érték."

A szülőföld, a szülőföldi táj, a régió, a szülőföldi Európa meghitt otthona lehet a különféle nyelvű, kultúrájú, vallású etnikumoknak. S hogy ennek hirdetése nem bizonyult hiábavalónak, azt napjaink ezzel kapcsolatos törekvései igazolják. Az, hogy a hely, regionális kulturális, gazdasági érdekek képviselői is felismerték — viszonylag gyorsan —, hogy a szülőföldi tájak országhatárokon átnyúló régiót alkotnak — közös akarattal. (...) A politikamentes közös gazdasági, infrastrukturális érdek egymás tiszteletére és megismerésére, a nacionalista központosító diktátumok elutasítására készíthet.

Nem véletlenül állnak Kiss Gy. Csaba érdeklődésének homlokterében azok a közép-európai írók, akik a homogenizáló nemzetállam érzelmileg megölő csábító modelljét elutasítva tüntetően az etnikai, kulturális, vallási sokszínűség hívei — a cseh Hrabaltól kezdve a Lengyel Zbigniew Herberten, Németh Lászlón, a horvát Mirosław Krležán át a szlovák Emil Boleslav Lukácig. Az utóbbi kapcsán nem csupán gazdag életműve, hanem a személyéhez fűződő barátság is vallomásra készíti Kiss Gy. Csabát: "A régi Felföld fia volt. S nem abban az értelemben, hogy az 1918-as államfordulat előtt született. Arra a régi Felföldre gondolok, melyet egyformán vállaltak a szlovákok és magyarok, sőt a németek is, mely értetlenül szemlélte a nyelvi kizárólagosságot, bármelyik irányból jött is." (...)

Az előtünk álló célokat, feladatokat, évtizedekre szóló munkát tudatosítandó idézzük Kiss Gy. Csaba nyomán Stanisław Vincenzet: "Ha a közép-európai térség nem egyesíti részeit valamiféle szellemi és kulturális föderációban (mert ma egyáltalán nem beszélünk politikai kérdésekről), szükségképpen mindegyik rész idővel valamelyik nagyobb térség mellékes területévé válik. [...] És bármi történjék is, nem hisszük, hogy minden változás, minden meglepő látszat ellenére, hitványra lenne az a nemzet, amelyik akár kockázatot vállalva és nagy áldozatokkal — őszintén vállalja és valóra váltja ezt a hagyományt, és tudatosítja ezeket a feladatokat."

Kovács István kritikájából Kiss Gy. Csaba: *Nálunk és szomszéd nemzeteknél* c. könyvéről, pécsi Jelenkor 1994.

ÚJ LEMEZEIMET HALLGATOM 92.

A HANG(TECHNIKA) CSODÁJA

Páratlan technikai teljesítményű CD-lemezt kaptam a napokban: Gérard Corbiau FARINELLI — filmjének kísérő zenéjét. Tulajdonképpen egy sor áriát tartalmaz Broschi, Porpora, Hasse, Haendel és Pergolese operáiból. Az előadók: Ewa MALLAS-GODLEWSKA (szoprán), Derek Lee RAGIN (contratenor) és a Cristophe ROUSSET vezényelte LES TALENTS LYRIQUES együttes. A felvétel 1993-ban a METZ-i Arsenálban készült a lemez kísérő füzetecske szerint. A páratlan szoprán-tenor egymáshelyezés a párizsi IRCAM szakembereinek csodával határos teljesítménye: sikerült "előállítaniuk" azt a hang-egzotikumot, ami a kasztrált énekeseket jellemezte annak idején: férfias erő, női hangambitus, amely hangterjedelmében is imponálóan nagy volt, mintha két világ, a női és férfi temperamentum egyesült volna benne.

Manapság már régóta nincsenek kasztrált énekesek. Hála Istennek ez a kegyetlen genetikai beavatkozás (a SZÉP HANG érdekében) teljesen eltűnt világunkból. Lehet vitatkozni arról, hogy volt-e egyáltalán értelme az ilyen és hasonló beavatkozásoknak csak azért, hogy MÁST hozunk ki a természetből, mint amit az kínált nekünk. Ha más formában is, de manapság is ezernyi módon igyekszünk megzavarni a természet rendjét, harmóniáját. Mindnyájan ismerünk egész sor ilyen kísérletet és akkor, amikor régi korok ilyen "furcsaságait" firtatjuk, könnyen elfeledkezünk a maiakról. A kasztrált énekesek a mai modern genetika kísérleteinek prelúdiumaként is felfoghatók. Ezek a kiváló művészek nem voltak eunuchok a szónak általános értelmezésében. Rendkívül művelt, kifinomult érzékű, elképesztő virtuozitású művészek voltak. Rendkívül megbecsült tagjai a társadalomnak, ünnepeket nagyságai a zenének és persze vagyonos emberek, akiknek a

legmagasabb nemesi és politikai körökig terjedt a befolyása. Közülük messze kimagaslik FARINELLI alakja, eredeti nevén Carlo BROSCHI. Bariban született 1705-ben. Kilencéves korában kasztrálták a kitűnő hangadottságú kisfiút. A kor leghíresebb zeneszerző-tanár egyéniségének, Nicolo Porporának lett tanítványa. 1732-ben már a bécsi császári udvar ünepele operaénekes. Ezután London, majd a spanyol fejedelmi udvar művészi sikereinek a színhelye. 1760-ban bolognai birtokára vonult vissza. 1782-ben halt meg. Testvére Riccardo, aki 1698-ban született, korábban ismert operaszerzője (a lemezen két áriája is felcsendül).

Kirándulás ez a lemez egy számunkra ismeretlen világba: a barokk kor elsüllyedt Atlantiszába. Mélytengeri bűvarmunka a film, méginkább a kísérőzene hang megoldása. Az előállítók szerint 3000 egyeztetést végeztek ahhoz, hogy Farinelli hangcsodáját felidézzék. Hogy mit is kellett egyeztetniük? Nos, hát a két hangot, a szopránt és a contratenort kellett úgy összeilleszteni, hogy egyetlen hanggá olvadjon össze a két külön felvett szólam. Aligha lehet részletezni, hogy ez milyen technikai felkészültséget és elektro-hangmérnöki tudást kér. Az eredmény meghökkentő: gyönyörű, rendkívül telt énekhang csendül fülünkbe anélkül, hogy szét tudnánk választani a női, illetve férfi hang "vonulatát". Még csak nem is tűnik mesterkéltnek, sehol nem tudjuk tetten érni a technikusokat. Maga a CSODA, az amit produkáltak. Hajlamos vagyok feltételezni, hogy Farinelli hangja sem volt szebb, tökéletesebb annál, mint az, amit most a technika jóvoltából hallunk. Philippe DAPALLE, az egyik hangmérnök szerint olyan hangot akartak megalkotni, amely éppen azzal hasonlít, hogy minden pillanatban a kettősség érzetét sugallja. AMBIGUITÁS! Korunk jelszava?! Vagy minden korszaké ez volt? Lényünkben hordozzuk az ambiguitást? Egyszerre vagyunk anyagi és szellemi lények... micsoda fantasztikus KETTŐSSÉG és mégis mily tökéletes harmónia is egyben! A barokk elfogadta (néha még hangsúlyozta is) az emberi lény ambiguitását (emeletes parókat hordtak a férfiak is, például!). A 20. század játszik vele, csodás játékot űz belőle. Vajon kit akar megtéveszteni: a természetet vagy önmagát?!

TERÉNYI EDE

HOL-

1995. december 18-án a *Kriterion* Alapítvány Kuratóriuma létrehozta a *Kriterion-koszorú* díjat. Az évente kiosztásra kerülő új kitüntetés kiemelkedő romániai és külföldi személyiségek, művelődési, tudományos és közéleti teljesítmények elismerését célozza. Első kitüntetettje Jakó Zsigmond kolozsvári professzor, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

Zabhegyező címmel múlt év decemberétől kezdve Csíkszeredában megjelenik egy új ifjúsági folyóirat, melyet kiadóként Ferencz István, főszerkesztőként György Attila jegyez. Az első számban *A (le)hallgató a szó* címmel olvasható a Csutak István lakásában beszerelt mikrofon esete, egy riport a kiskorúak börtönéből, és számos érdekesnek ígérkező rovat indul a film, az irodalom és a dokumentum tárgykörében.

December 27-én nyújtották át Csíkszeredában a *Julianus Alapítvány* díjait. A kitüntetettek: Balogh Júlia, a *Duna* TV közép-európai magazinjának főszerkesztője, Beke György író, Deáki András, a Gyimesbükki Szent Erzsébet Középiskola igazgatója, Sebestyén Ottó zernyesti plébános és Kövesdi Kiss Ferenc nyugalmazott tanár.

December 26-án Király Károly Gyergyószentmiklóson mutatta be *Nyílt kártyákkal* című visszaemlékezéseket, naplójegyzeteket tartalmazó könyvét.

A *Nappali Ház* 4. száma Orbán János Dénes *Vanek úr X-ben, Időnként ez-az összejön és Befejezés: A létezőkről* című verseit hozza.

A *Magyar Napló* januári számában Pomogáts Béla búcsúztatja a nemrégiben elhunyt Méliusz Józsefet.

A *Jelenkor* decemberi számában Kovács András Ferenc *Improvizációk Szikszai Rémusz-nak* című verse, valamint Kibédi Varga Áron Lászlóffy Aladár *Symphonia antiqua* című kötetéről írott recenziója olvasható.

A *Tiszatáj* 12-es számában Lászlóffy Aladár *Magánálom és Szüless tovább* című versei, valamint Mandics György Csoóri Sándor *Hattyúkkal, ágyútüzzel* című könyvéről írt kritikája olvasható.

A *Hitel* 12. száma Marosi Barna *Marosvásárhely magyar irodalmi élete*, Sigmond István *Megtizedelt vasárnapok* és Bertha Zoltán *(Székely)magyarok — romló időben* című írását hozza.

Az *Előretolt Helyőrség* 1-es számának szerzői: Bíró László Ferenc, Fekete Vince, Lászlóffy Csaba, Democritus Junior, Reinhold Alfréd, Rákosi B. Bátyás, Kerekes Attila, Tímár Anna Márta, Gergely Edit, Visky András, Láng Zsolt, Salat Levente, Márton Ibolya, Jor-

ge Luís Borges, Ész Lajos, Zsigmond László, Máté Adél, Nonó, Orbán János Dénes, Farkas Wellmann Endre és Kelemen Hunor. A lap interjút készített Martos Gáborral és Bíró László Ferencsel.

A budapesti Szerzői Jogvédőnél ünnepélyes keretek között adták át az *az év könyve* díjat többek közt Széles Klára, Lakatos Menyhért, Csoóri Sándor, Csűrös Miklós és Dobosi Eszter írónak 1995 folyamán megjelent kötetekért.

Az ENSZ-nek a kisebbségek jogairól szóló nyilatkozatának évfordulóját december 18-át a magyar kormány a kisebbségek napjává nyilvánította és az értük végzett kimagasló közéleti, gazdasági, tudományos, oktatási tevékenységért emlékplakettet és 200 ezer forint jutalmat adott át többek közt Gabriel Andreescunak, aki a romániai Helsinki Emberjogi Bizottság elnöke, Kató Béla illyefalvi református lelkésznek, Kozma Imre címzetes apátnak, aki a Magyar Máltai Szeretetszolgálat elnöke, Szépfalusi Istvánnak, a Bécsi Bornemisza Péter Társaság vezetőjének, Schweize József főrabinak és Sütő András írónak.

A Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium Cs. Gyimesi Éva tanszékvezető egyetemi tanárt a Pro Cultura Hungarica emlékplakettel tüntette ki.

-MI

Januári hajnal

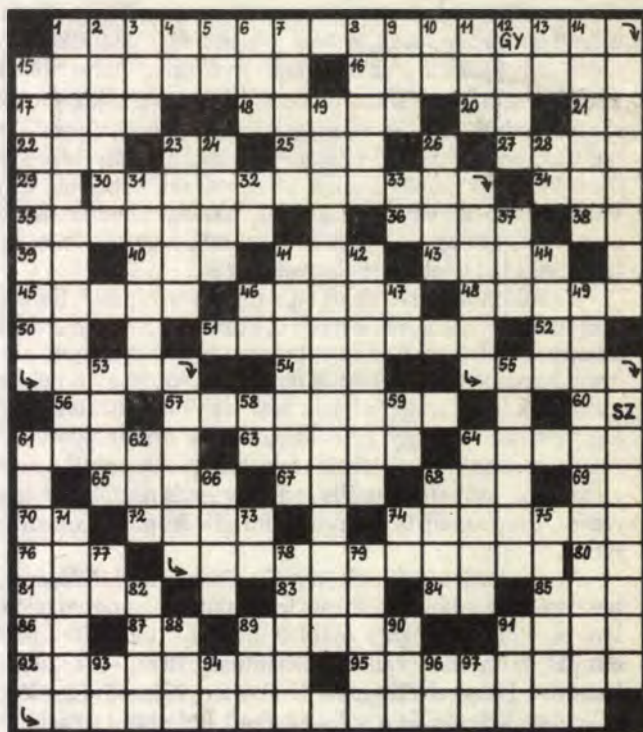
Salamon László verséből idéziünk egy szakaszt a vízszintes 1., függőleges 15., vízszintes 30. és függőleges 61. számú sorban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betűk: É, S, Á). 15. Dél-Ausztrália fővárosa. 16. Igyekezik valamiről pontos tudomást szerezni. 17. Magyar költő (Zoltán). 18. Francia fizikus, csillagász (Dominique François, 1786-1853). 20. Nem fő. 21. Libahang. 22. Késlekedik összefüggő betűi. 23. Mely személy? 25. Egzakt fele! 27. Magyar filmgyáros, a magyarországi filmgyártás úttörője (Ödön, 1859-1931). 29. A föld felé. 30. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: H, T, T). 34. A magáé. 35. Kerítéssel elválaszt. 36. Innivaló. 38. Izomrögzítő szalag. 39. A 36. számú sor mássalhangzói. 40. GG! 41. Spanyol hírhűgynökség. 43. A Nagy Tavak egyike. 45. Község Kolozsvár közelében. 46. Lenti. 48. Önök. 50. Radon vegyjele. 51. Férfi szerzetes. 52. YJ. 54. Koktél része! 56. Vendéglői lap. 57. Kapásnövény töve köré földet húz. 60. Fonetikus mássalhangzó. 61. Görög piacter. 63. Felfogom. 64. Község Szatmárnémeti közelében. 65. Temesvári labdarúgócsapat. 67. ALZ. 68. Nagyobb bot. 69. Zakó egyenmű hangzói. 70. ÁÁÁ. 72. Jászai ..., híres magyar színész volt. 74. Francia drámaíró (Robert, 1535?-1590). 76. Spanyol folyó. 80. Visszaad! 81. Kolozsvár régi városrésze. 83. Te rélni kezd! 84. Tantál vegyjele. 85. LÉZ. 86. Részenytársaság francia rövidítése. 87. ... ipso. 89. Magyar zeneszerző, karmester (Nándor, 1870-1943). 91. Jégkorong. 92.

Személy vagy vállalat főleg anyagi érdekeinek kiterjedtsége. 95. Rendkívül sok.

FÜGGŐLEGES: 1. Akár egy film címe is lehetne. 2. Trópusi növényből nyert gyanta, fényező anyag. 3. Emelik egyenmű hangzói. 4. ÉA. 5. Mint a 21. számú sor. 6. Női név. 7. Több hadosztály. 8. Bőrgyári részleg. 9. Győri labdarúgócsapat. 10. Az óriáskígyó neve A dzsungel könyvében. 11. Anna több más nyelvben. 12. Asztalos szerszám. 13. Esztelen szán! 14. Marosparti város lakója. 15. Az idézet második sora (zárt betűk: I, L, R). 19. Ravasz gondolatok (két szó). 23. Kukoricaszárak. 24. Ifjúságiak. 26. Fogyasztotta. 28. Nagy meleg. 31. Paganini hangszere. 32. A 85. rendszámú elem vegyjele. 33. Tudniillik. 37. ... Manoliu, olimpiai érmes atlétanő. 41. Agamemnon és Klytáimnestra leánya. 42. Befejez. 44. É! 46. Határozott névelő. 47. Római kettes. 49. Leszármazottaink sora. 53. Megállj! 55. Megjelentetné. 58. Folyadék. 59. Fonetikus mássalhangzó. 61. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: V, B, V). 62. Épületmaradvány. 64. "Sír a hegedű négy ...", nótarészlet. 66. Női név. 68. Indulás. 71. Mintát hímez. 73. Sporteszköz. 74. Gúnárfejl! 75. Kolozs megyei község lakója. 77. Csecsemőírás. 78. Keresztülfogja. 79. Fiútestvér, románul. 82. Angol mérnök, híres hadihajóépítő (Edward James, 1830-1906). 88. A Volga jobb oldali mellékfolyója. 89. Körözés közepe! 90. IÖM. 91. Hang nélkül húrozó! 93. Ellenben. 94. Üres kas! 96. Mezzoforte zenei rövidítése. 97. ÉÁ.

RÁMAY TIBOR

A HELIKON 1996/1. számában közölt, *Téli éj* című rejtveny megfejtése: Szárny se rebbent, megfagyott a csönd, néma földön villogott a hó, tiszta volt a csillag sátra fönt, s nem hullámozott, dermedt volt a tó.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős kiadó: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LASZLOFFY ALADÁR: világkultúra
SZÖCS ISTVÁN K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlógépes hirdetés: NAGY MARIA: nyomtatja a Miskolci Református Sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE